

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ČESKÉHO JAZYKA A TEORIE KOMUNIKACE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Veronika Kojecká

Karel Kojecký: Kniha pamětí – ediční zpracování, jazyková a stylová analýza

Karel Kojecký: Memoirs – editorial treatment, linguistic and stylistic analysis

2015

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Robert Adam, Ph.D.

Děkuji Doc. Mgr. Robertu Adamovi, Ph.D., za množství užitečných komentářů k mé práci a dobrých rad. Dále bych ráda poděkovala Rostislavu, Miroslavu a Jitce Kojeckým za poskytnutí autorova rukopisu a mnohých potřebných údajů, spojených s autorem a jeho dílem. Poděkování patří i paní Václavě Navrátilové z Muzea Františka Skopalíka v Záhlinicích za ochotné zprostředkování knihy *Památky obce Záhlinic I.* od F. Skopalíka a za povzbuzení při psaní této práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

ANOTACE

Cílem této práce je ediční zpracování *Knihy paměti*, kterou napsal Karel Kojecký v 50.–70. letech 20. století. Součástí práce bude vedle ediční zprávy i jazyková a stylová analýza tohoto textu. Autor *Knihy paměti* pochází z oblasti Kroměřížska, analýza bude tedy zahrnovat také charakteristiku jím užívaného dialektu.

Klíčová slova: paměti, ediční zpracování, stylová analýza

ANNOTATION

The aim of this thesis is editorial treatment of *Memoirs*, which was written by Karel Kojecký in the 1950s–1970s. Part of the thesis will be in addition to editorial note also linguistic and stylistic analysis of the text. Author of *Memoirs* comes from Kroměřížsko, the analysis will therefore also include the characteristics of the dialect, which he uses in the book.

Keywords: memoirs, editorial treatment, stylistic analysis

SEZNAM ZKRATEK

ASCS	Akademický slovník cizích slov
ČJA	Český jazykový atlas
EaT	Editor a text
ELŽ	Encyklopedie literárních žánrů
IJP	Internetová jazyková příručka
MČE	Malá československá encyklopedie
MSČS	Malý slovník českých slangů
PČP	Pravidla českého pravopisu
PMČ	Příruční mluvnice češtiny
PSJČ	Příruční slovník jazyka českého
SČS	Slovácko-český slovník
SJV	Slovník jazyka valašského
SNČ	Slovník nespisovné češtiny
SPJMS	Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku
SS	Současná stylistika
SSČ	Slovník spisovné češtiny
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého
SVN	Slovník valašského nářečí

OBSAH

I. ÚVOD	8
1. Téma práce	8
2. Struktura a metoda práce	8
3. Materiál a údaje o autorovi	9
II. EDIČNÍ ZPRACOVÁNÍ	10
A) EDIČNÍ ZPRÁVA	10
1. Údaje o autorovi	10
2. Zvolení výchozího textu	11
3. Popis výchozího textu	11
4. Popis edice	11
5. Postup zpracování	12
5.1 Kvantita hlásek	12
5.2 Kvalita hlásek	18
5.3 Tvarosloví	21
5.4 Syntax	29
5.5 Slovotvorba	31
5.6 Lexikum	31
5.7 Pravopis	32
5.8 Interpunkce	41
5.9 Grafická stránka	50
5.10 Členění	50
5.11 Emendace	51
B) VYSVĚTLIVKY	52
III. ANALÝZA NÁŘEČÍ	67
1. Kvalita hlásek	67
1.1 Samohlásky	67
1.2 Souhlásky	68
2. Kvantita hlásek	68
3. Tvarosloví	69
3.1 Substantiva	69
3.2 Adjektiva	70
3.3 Zájmena	70
3.4 Číslovky	70
3.5 Slovesa	70
3.6 Nářeční prvky shodné se spis. normou	71
4. Syntax	72

5. Lexikum	72
5.1 Substantiva	72
5.2 Adjektiva	74
5.3 Zájmena	74
5.4 Slovesa	75
5.5 Adverbia	75
5.6 Synsémantika	76
6. Závěr	77
IV. ANALÝZA JAZYKA A STYLU	78
A) MEMOÁROVÁ LITERATURA A <i>KNIHA PAMĚTÍ</i>	78
1. Stylotvorné faktory	79
1.1 Objektivní stylotvorné faktory	80
1.2 Subjektivní stylotvorné faktory	81
2. Textová výstavba a jazykové prostředky	82
2.1 Textová výstavba	82
2.2 Výběr jazykových prostředků	88
B) KRONIKA A <i>KNIHA PAMĚTÍ</i>	101
C) ZÁVĚR	102
V. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	104
VI. SEZNAM PŘÍLOH	108

I. ÚVOD

1. Téma práce

Tématem předkládané diplomové práce je ediční zpracování a jazyková a stylová analýza *Knihy paměti* od autora Karla Kojeckého, mého pradědy. Toto dílo jsem vybrala ze dvou důvodů. Předně bych byla ráda, kdyby došlo k publikaci textu, který by mohl znamenat přínos nejen literární, ale i historický a mohl by být regionálně cennou památkou. Zároveň text poskytuje zajímavý a pestrý jazykový materiál vhodný k analýze a prokázání schopnosti patřičného edičního zpracování.

Jedním cílem je tedy ediční zpracování *Knihy paměti* takovým způsobem, aby dílo sloužilo budoucím čtenářům k estetickému zážitku i poučení, a to bez komplikací způsobených jazykovými či pravopisnými nesrovnalostmi, a informování čtenáře o tomto zpracování v podrobné ediční zprávě. Zároveň se prostřednictvím vysvětlivek pokouším čtenářům přiblížit předmět sdělení i po stránce významové a věcné.

Druhým cílem je pak výstižné zachycení autorem využitých jazykových prostředků a deskripce jich i jejich funkcí.

2. Struktura a metoda práce

Práce se skládá kromě *Úvodu* ze tří hlavních oddílů: *Ediční zpracování*, *Analýza nářečí a Analýza jazyka a stylu*, které se ovšem v některých ohledech prolínají, někdy tedy dochází k odkazování na jevy popsané v jiném oddíle.

II. oddíl *Ediční zpracování* se skládá ze dvou pododdílů: A) *Ediční zpráva* a B) *Vysvětlivky*. *Ediční zpráva* se pak skládá z několika úvodních kapitol, v nichž je popsáno dílo, autor a obecnější postup edičního zpracování, v následujících kapitolách jsou pak jednotlivé editorské zásahy rozepsány podle jazykových rovin (*Kvantita hlásek*, *Kvalita hlásek*, *Tvarosloví*, *Syntax*, *Slovotvorba*, *Lexikum*) i vrstev edičního zpracování (*Grafická stránka*, *Členění*, *Emendace*). Mezi tím je popsáno i zpracování pravopisu a interpunkce. Postup edičního zpracování je popsán v příslušném oddíle II., pododdíle A, kapitole 5. (částečně i v předchozích kapitolách).

Pododdíl B (*Vysvětlivky*) se skládá z vysvětlivek jazykových i věcných. Vysvětleno je s pomocí odborných příruček, slovníků a jiných odborných publikací a článků vše, co čtenáři napomůže k jazykovému pochopení textu, jenž je plný dialektismů, historismů, slangových, cizích a jiných výrazů znesnadňujících porozumění. Zároveň čtenáři usnadňují orientaci v dobových i místních reáliích. Místní reálie se vždy snažím vztáhnout k nějakému klíčovému bodu, nejčastěji k Záhlinicím, o nichž dílo v převážné míře pojednává. Při vytváření vysvětlivek jsem se řídila zásadou vysvětlování výrazu více frekventovanými výrazy, nikoli naopak – mnohé slovníkové i encyklopedické definice jsem tedy musela přeformulovat.

III. oddíl *Analýza nářečí* není podrobnou analýzou, nýbrž spíše souhrnem těch nejdůležitějších nářečních vlivů, které působily na autorův jazyk používaný v textu.

Takové jsou kapitoly *Hláskosloví*, *Tvarosloví* a *Syntax*, neboť o těchto rovinách bylo po nářeční stránce dopodrobna pojednáno už v oddíle II., mnohé nářeční prvky jsou totiž předmětem edičního zpracování. Vyčerpávající je analýza lexikální stránky, o níž je v II. oddílu podáno jen několik málo informací.

V tomto oddíle se pokouším dobrat toho, do jaké míry je autorův jazyk dialekty ovlivňován, která nářečí na pisatelův jazyk působí a na kterou jazykovou rovinu mají nářečí v textu největší vliv.

IV. oddíl *Analýza jazyka a stylu* je, jak napovídá název, rozbořem díla po stránce jazykové a stylistické. V tomto rozboru se pokouším shrnout, jak autor zachází s výrazovým materiálem a co toto zacházení ovlivňuje. Začala jsem tedy žánrovým vymezením *Knihy paměti* a stylotvornými faktory objektivními i subjektivními. Pak teprve přecházím k podrobné analýze výrazových prostředků, ovlivněných právě žánrem a stylotvornými faktory. V této části se zabývám nejprve textovou výstavbou, od níž se dostávám k jednotlivým jazykovým prostředkům. Ty analyzuji v jednotlivých kapitolách podle jazykových rovin (hláskosloví, tvarosloví, syntax, slovní zásoba), ale některé prostředky jsou speciálnějšího rázu, a jsou rozebrány v samostatných kapitolách dle své specifčnosti (prostředky vyplývající z implicitnosti, explicitnosti a faktografičnosti).

V **příloze** se nachází A) xeroxová kopie autorova rukopisu *Knihy paměti*, B) transliterace *Knihy paměti*, C) edičně zpracovaná *Kniha paměti*.

3. Materiál a údaje o autorovi

Údaje o autorovi i jeho díle jsou uvedeny a rozvedeny v oddíle II., pododdíle A, kapitolách 1., 2. a 3.

II. EDIČNÍ ZPRACOVÁNÍ

A) EDIČNÍ ZPRÁVA

Předmětem této edice je memoárové dílo Karla Kojeckého *Kniha pamětí*. Dle autorových datací, obsažených v textu, je zřejmé, že jednotlivé kapitoly vznikaly průběžně v 50.–70. letech 20. století. Celé dílo vzniklo v Záhlinicích na Kroměřížsku, jak vyplývá z autorových občasných poznámek pod jednotlivými kapitolami (*Záhlinice 94*), z vlastních vzpomínek i autorových životopisných údajů. Obsahem díla jsou vzpomínky autora na vlastní dětství, mládí a prostředí, v němž žil či pobýval, i několik deníkových záznamů z pozdnějšího období autorova života.

1. Údaje o autorovi

Autor *Knihy pamětí* Karel Kojecký se narodil 21. 8. 1898 v podsedku č. 11 v Záhlinicích Františce a Antonínu Kojeckým. Vyrůstal s devíti sourozenci, z nichž šest byli jeho vlastní bratři a sestry a tři nevlastní.

Když mu bylo šest let, nastoupil v roce 1904 do obecní školy v Záhlinicích, která měla dvě třídy – pro starší a mladší žáky. Zde vychodil osm tříd, avšak během náročných zemědělských období byly děti stahovány ze školy k výpomoci. Po škole se vyučil jako kolář, ale nikdy se tímto řemeslem v budoucnosti neživil.

Jako sedmnáctiletý v roce 1916 dobrovolně narukoval k rakousko-uherské armádě. Za Rakousko-Uhersko pak bojoval v 1. světové válce na italské frontě jako jeden z císařských myslivců až do roku 1918. V listopadu 1918 se stal jedním z 300 000 zajatců Italů. Poté se v roce 1919 stal ještě v Itálii vojínem Československé domobrany – součástí nově vznikající armády Československé republiky –, ale jeho prapor byl zpět do vlasti přesunut jako jeden z posledních, až v červenci 1919. Z armády byl propuštěn na konci roku 1920.

Po návratu z armády se živil zemědělskými pracemi, pracoval pro Československé státní dráhy a příležitostně v lese. V roce 1927 se oženil s Boženou Málkovou a měli spolu tři děti. O pět let později postavil v Záhlinicích dům č. p. 94, v němž žil až do smrti.

Okolo čtyřicátého roku života odešel do invalidního důchodu kvůli vysokému krevnímu tlaku. Pracoval ovšem dále, a to brigádně v JZD na váze a jako hlídač.

Jedním z jeho největších zájmů byla četba knih, a tak si v důchodu udělal knihovnický kurz a poté vedl v Záhlinicích knihovnu. Velmi se zajímal o dění v obci a okolí, i z tohoto důvodu sepsal dvě dokumentární díla – *Knihu pamětí*, která je kromě vzpomínek na vlastní život zaměřena i na dění v obci, a *Kroniku*, jež je podrobnějším rozpracováním autorovy každodennosti, která se ovšem opět prolíná s děním na vesnici. Nezajímal se ovšem jen o události místní, nýbrž ho zajímal celý svět, léta proto odebíral mimo jiné i časopis *Lidé a Země*.

Jeho oblíbenou činností bylo toulání po okolí Záhlinic a pozorování přírody. Avšak v roce 1972 si zlomil nohu, musel rok ležet, a tak toulky nahradil kompletací všech svých zápisků a *Kroniky*.

Zemřel 1. 4. 1983 v kroměřížské nemocnici na zápal plic. Pochován je v rodinném hrobě v Záhlinicích.

2. Zvolení výchozího textu

Za výchozí text této edice byla zvolena xeroxová kopie rukopisu, neboť autorův rukopis je jedinou dochovanou verzí textu. Dvě autorovy textové poznámky pod jednotlivými kapitolami (*přepsáno a doplněno v listopadu r. 1964; opsáno v listopadu r. 1964*) ovšem napovídají, že přinejmenším některé kapitoly byly napsány dříve, než se ocitly ve výchozím textu, avšak tyto rukopisy se nedochovaly. Tomu napovídá i řazení jednotlivých kapitol opatřených datem jejich vzniku – kapitoly nejsou řazeny chronologicky podle svého vzniku, tudíž byly zřejmě do výchozího textu přepsány.

3. Popis výchozího textu

Výchozím textem je tedy jediná dochovaná verze díla. Jedná se o xeroxovou kopii rukopisu, který byl napsán převážně psacím písmem (tiskacím písmem jen název díla) autorovou rukou na celkem 165 stranách formátu A4, svázaných v sešitě s tvrdými deskami. Čísla stránek autor zapisoval do levého horního rohu a jeho číslování začíná stranou jedna až na páté straně rukopisu, na níž začíná souvislý text. Předchozí čtyři strany obsahují název díla (i se jménem a adresou původce), dále citát z básně, podtitul a název prvního oddílu textu. Na stranách, které by měly mít dle autorova číslování čísla 76–79, zapsal autor znovu čísla 72–75 a od tohoto místa pak pokračuje ve zpožděném stránkování až do konce textu. Autorovo stránkování v edici není zachováno.

Text je rozdělen přibližně na dvě poloviny dvěma oddíly (*Naše dědina a moje dětství /s jedním pododdílem *Jaké zvyky udržovaly se v různé svátky v roce, v naší dědině za mého mládí/* a *Život našich předků na dědině – a různé vzpomínky*), jež se člení na velké množství kapitol s vlastními názvy i bez názvů (v prvním oddíle 32 kapitol, ve druhém 39 kapitol).*

Ve většině případů jsou kapitoly doplněny autorskými daty vzniku kapitoly, někdy i autorovým jménem a adresou či údajem o přepsání kapitoly do textu z jiného zdroje. Jak už bylo poznamenáno, kapitoly nejsou řazeny chronologicky podle svého vzniku, nýbrž spíše podle obsahových souvislostí. Toto se mění až ke konci díla a druhého oddílu – od kapitoly *Masopustní zábava – sousedská – r. 1960* začínají být kapitoly řazeny chronologicky za sebou a jsou všechny staršího data než kapitoly předchozí. To svědčí o tom, že autor je do výchozího textu s největší pravděpodobností už odnikud nepřepisoval, nýbrž je do něj zapisoval přímo. Pod daty jsou někdy dodatečné poznámky o tom, co se událo k tématu dané kapitoly po jejím sepsání (např. po napsání kapitoly o domech pokrytých dochem v roce 1952 se pod daty objevují ještě dvě poznámky o zboření stodol v letech 1954 a 1958).

Text je na několika místech doplněn autorovými kresbami – tyto kresby byly na příslušných místech do edice přeneseny.

4. Popis edice

Tato edice je kriticky ověřeným čtenářským vydáním. Skládá se z kriticky zpracovaného textu díla a komentářů, sestávajících z ediční zprávy a vysvětlivek věcných i jazykových.

5. Postup zpracování

Po určení výchozího textu byl tento nejprve **transliterován**, přičemž bylo respektováno autorovo dělení na odstavce, nikoli na řádky. Dále byly respektovány autorovy škrty a do transliterovaného textu nebyly zaznamenány. Doplněny byly tečky, které na koncích vět a za zkratkami autor často opomíjí. Opravila jsem zjevná přepsání a přímo do textu vložila autorův přípisek označený na místě určení v textu křížkem a vložený autorem s tímto křížkem až na konec strany (*nocovali jsme* na s. 53).

Transliterovaný text byl posléze **transkribován** dle současné pravopisné normy a **dále zpracován** v souladu s edičními zásadami zaznamenanými v příručkách *Editor a text* (2006) a *Textologie: teorie a ediční praxe* (1998) s přihlédnutím k tomu, že jde o text ovlivněný (středo)moravským nářečním zázemím autora.

5.1 KVANTITA HLÁSEK¹

Kvantitu odlišnou od dnešní normy v textu ponechávám ve **kmeni zdobnělin** (EaT, 2006, s. 125) [*zajičky; kousičky; rybničku; řeminku; skřivanci; otypku; děvčatko; ptačkové; ukazovaček; osubka; staříčcí; skupínka; slůničku; slůnečko*].

Ponechávám odlišné kvantity v **základních slovech**, v nichž se dají vysvětlit analogií s nějakými svými odvozeninami nebo jinými tvary [*pracích; kralové²; mrázů; plíc; nástroje; stán³; sam⁴; kratké⁵*] a naopak v **odvozeninách**, v nichž se dají vysvětlit analogií se základními slovy [*předpony: založna; zadumčivý; zavory; zabradlí⁶; ujmu; uváha; vyhradně; vyletní; kořeny: seslablá; sírka; bájky; prodáváči; mladí, mladež; svatek; divadlo; zaprašené; podhajová⁷; zestarlí, star, staří; mlynice, mlynský⁸; domácí; darců; statní⁹; znamí¹⁰; obrazcích; zapadní; uváha; přípony: dýchankách; hmoždíř*] (EaT, 2006, s. 125). Někdy může jít i o analogii odvozeniny s jinou odvozeninou nebo tvarem zákl. slova [*nákažlivé; odstředívka¹¹; palení, zapalili aj; nejkrasnějším¹²; vyrostků; nepřehlednutí; polevky; odvažnější; ochrance; slůneční¹³; vaníce; dějín*].

Neupravuji odchylky v kvantitě, pokud se jedná o **doloženou podobu** [*naboženství; uterý*]¹⁴ [*zpusobů; zajímavější; pivovár, cukrovár*]¹⁵ [*alkoholík; listopád*]¹⁶, někdy je

¹ k příkladům z textu, uváděným v hranatých závorkách: tam, kde je v textu více tvarů jednoho slova lišících se kategoriemi, které pro danou kvantitu nehrají roli, uvádím vždy jen jeden tvar daného slova

² *kralovat*

³ *stánek*

⁴ *samotný*

⁵ *kratší, kratochvíle* (obojí v textu použito)

⁶ předložka *za*

⁷ *haj* (moravská krátkost v jednoslabičných maskulinech)

⁸ *mlyn* (moravská krátkost v jednoslabičných maskulinech)

⁹ *stat* (moravská krátkost v jednoslabičných maskulinech)

¹⁰ *znat* (moravská krátkost v jednoslabičných infinitivech)

¹¹ *préz. slovesa odstředit*

¹² *krasa* (moravská krátkost ve dvojslabičných femininech)

¹³ *slůničko* (viz kvantita u slov citově zabarvených)

¹⁴ Vašák, 1993, s. 153

¹⁵ EaT, 2006, s. 126–127

¹⁶ korpus SYN, dostupné z WWW: <<http://www.korpus.cz>> [cit. 2. 3. 2015] – za relevantní považovány pouze výskyty mimo publicistiku

podoba doložena přímo ve střm. nářečí (Lamprecht, 1976): *álej* (s. 158); *panimáma* (s. 177).

Odlíšnou kvantitu ponechávám i ve slovech, u nichž je pravděpodobné, že si je autor spojil s jinými slovy [*zástávka*¹⁷; *marnice*¹⁸; *márnost*¹⁹; *poblazněná*²⁰].

Ponechávám **krátké i** v kořenech a kmenotvorných sufixech sloves, v nichž je tato kvantita ovlivněna působením střm. nářečí (ČJA 5, 2005, s. 300–306), a to ve slově *říkat* [*řikalo*], v 1. sg. prez. slovesa *vědět*²¹ [*nevím*], v analogii se střm. podobou slovesa *vidět* ve tvaru 1. sg. prez. s krátkým *i* ponechávám **krátké i** také ve tvaru 1. pl. prez. [*vidíme*].

Ponechávám odlišné kvantity ve **slovesech (a některých verbálních adjektivech a substantivech)**, v nichž se dají vysvětlit analogií s nějakými svými odvozeninami nebo jinými tvary [*pronájmula*; *poklizeli*; *praskat*²²; *ohybá*, *vyhybal*; *stal*²³; *svití*; *ukazati*; *vidávati se*²⁴; *hazely*²⁵; *táhali*; *hralo*; *použití*, *využíváme*; *mlatili*; *doplacel*, *splacet*; *pichneš*; *pasávali*; *ztrací*; *skakala*; *vytahli*; *vylíli*; *ubranili*; *popichala*; *staval*; *byval*; *rozdává*; *chodivala*; *psaval*] a v **odvozeninách**, v nichž se dají vysvětlit analogií se základními slovy (EaT, 2006, s. 125) [*saňkovalo*²⁶; *hlasili*²⁷; *mlacení*; *napsát*; *příznát*; *u/nabíjení*²⁸; *ulít* (VA); *ustáli* (v *práci*)].

Neupravuji odchylky v kvantitě sloves, pokud se jedná o **doloženou podobu** [*zapřisahat*; *pučil*]²⁹ [*líšil*; *přijde*]³⁰, někdy je podoba doložena přímo ve střm. nářečí [*hlidati*³¹; *povídá*³²; *nerustla*³³].

Zachovávám kvantitu v kmenotvorných příponách ve všech tvarech **singuláru prézentu sloves V. třídy**, v nichž je odchylka způsobena pravděpodobně analogií s krátkým vokálem v infinitivu [*vyčíta*; *ohyba*; *vypada*; *jedna*; *doděláva*; *začína*; *rozpína*; *býva*; *řika*; *děla*; *pobíha*; *poznáš*; *dívam*].

Zachovávám odchýlnou kvantitu **v doložených podobách příslovčí** [*jinám*; *pořad*; *včera*]³⁴ [*stale*; *zaroveň*]³⁵ a v analogických slovech [*tám*, *někám*; *pořadnou*]. Někdy je

¹⁷ v textu míněna dopravní, ale zřejmě spojeno se zdrobnělinou k *zástavě* (PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008), používáno důsledně

¹⁸ slovo *marnice* si autor zřejmě spojil se slovem *marný*

¹⁹ slovo *márnost* si autor zřejmě spojil se slovy *máry*, *márnice* (kromě podoby s krátkým vokálem v textu i podoba s vokálem dlouhým)

²⁰ slovo *poblazněná* si autor možná spojil s *blahý/blaze*, se kterým je pravděpodobně slovo *blázen* příbuzné (Rejzek, 2001, s. 81)

²¹ v oblasti Kroměřížska spíše typická podoba s dlouhým *i* (ČJA 5, 2005, s. 304), podoba s krátkým *i* ovlivněna přílehlými úseky střm. nářečí, pro něž je taková podoba typická

²² (bičem), od *praskač* – bič (PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008)

²³ *stat* (moravská krátkost v jednoslabičných infinitivech)

²⁴ pův. ned. k *viděti*

²⁵ např. *-hazovat*

²⁶ *saně*

²⁷ *hlas*

²⁸ *-bit* (moravská krátkost v jednoslabičných infinitivech)

²⁹ EaT, 2006, s. 126

³⁰ korpus SYN, dostupné z WWW: <<http://www.korpus.cz>> [cit. 2. 3. 2015] – za relevantní považovány pouze výskyty mimo publicistiku

³¹ Lamprecht, 1976, s. 158

³² Lamprecht, 1976, s. 161

³³ Lamprecht, 1976, s. 177

³⁴ EaT, 2006, s. 126

podoba doložena přímo ve střm. [*přimo*³⁶; *uplně*³⁷] nebo výchm. [*tež*³⁸] nářečí, tudíž ji také ponechávám, a to i s analogickými slovy [*upřimnější*, *neupřimnost*].

Dále ponechávám odchýlné kvantity v **příslovcích**, v nichž jsou zřejmě dány **analogií** [*poprve*³⁹; *dal*, *dale*⁴⁰].

Pokud se objevuje kolísání mezi běžnou a odchýlnou kvantitou v jednom slově, příp. části slova, tak kolísání ponechávám (pokud není nutná úprava odchýlné kvantity z důvodů uvedených v této kapitole 5. 1), avšak pokud se jedná o **ojedinělou odchylku od autorova úzu**⁴¹, pak odlišnou kvantitu normalizuji – jedná se o jména [*dráhy* m. *drahy* (1 × 14); *průvodu* m. *pruvodu* (1 × 13); *zábavu* m. *zabavu* (1 × 10); *barácích* m. *baracích* (1 × 27); *gruntu* m. *grůntu* (1 × 30)], slovesa a verbální adjektiva [*lámal* m. *lamal* (1 × 13); *podívej* m. *podivej* (1 × 24); *dá* m. *da* (1 × 10); *má* m. *ma* (1 × 50); *myslíš* m. *mysliš* (1 × 21); *řítící* m. *říticí* (1 × 22)⁴²] i jiné slovní druhy [*kdoši* m. *kdoší* (1 × 20)⁴³; *půlkruhu* m. *pulkruhu* (1 × 16)⁴⁴; *ráno* m. *rano*⁴⁵ (1 × 31); *dávno* m. *davno* (1 × 13); *zajisté* m. *zajistě* (1 × 14)⁴⁶; *nejvíc* m. *nejvic* (1 × 40); *domů* m. *domu* (1 × 24); *česky* m. *český* (1 × 18)⁴⁷].

Upravuji kvantitu v ojedinelých tvarech, u nichž je pravděpodobné, že autor čárky jen **přehodil**, a to ve jménech [*upomínku* m. *úpominku*; *Jáchymovských* m. *Jachýmovských*; *jiné* m. *jíne*], verbálních adjektivech [*bydlících* m. *býdlících*] i jiných slovních druzích [*tisícere* m. *tísiceré*].

Pokud jsem pro odchýlnou kvantitu nenašla doklady (a ani se nedá vysvětlit analogií) a daná kvantita se v textu vyskytuje **jen jednou**⁴⁸, pak ji **normalizuji**, neboť se jedná pravděpodobně o autorovo přepsání se – jde o jména [*čin* m. *čín*; *Mikuláše* m. *Mikulaše*; *Kostelan* m. *Kostelán*; *Hostýně* m. *Hostyně*; *náčíní* m. *načíní*; *zásobování* m. *zasobování*; *účet* m. *učet*; *usedlostí* m. *úsedlostí*; *přejezd* m. *préjezd*; *nejubožejšího* m. *nejúbožejšího*; *nejutlejšího* m. *nejutlejšího*; *uprázdněn* m. *uprazdněn*], slovesa [*nevystřízlivěl* m. *nevystřízlivěl*; *účastnili* m. *učastnili*] a číslovku [*čtrnáct* m. *čtrnact*].

Pokud jsem pro odchýlnou kvantitu nenašla doklady (a ani se nedá vysvětlit analogií), ale kvantita se v textu vyskytuje **vícekrát**, pak **ponechávám podobu autorskou**, a to ve jménech [*uhel*⁴⁹, *trojuhelník*; *učel*; *důstojníci*; *Nadymač*; *Kroměříž*; *Chraštany*⁵⁰; *Miškovice*; *Štěpana/Štěpanku*; *kořálku*; *kroměřížský*; *zvláštní*; přípona *-arna*: *cukrarnách*, *kasarna*, *továrnách*, *sviňarna*, *býčarna*], slovesech [*odcházíme*, *rozchází*; *dloužení*

³⁵ korpus SYN, dostupné z WWW: <<http://www.korpus.cz>> [cit. 2. 3. 2015] – za relevantní považovány pouze výskyty mimo publicistiku

³⁶ Lamprecht, 1976, s. 159

³⁷ Lamprecht, 1976, s. 159

³⁸ Lamprecht, 1976, s. 220

³⁹ analogie s příslovci jako *prve*, *nejprve* či *teprve*

⁴⁰ analogie s 1. stupněm *daleko*

⁴¹ jen jeden výskyt oproti alespoň desíti výskytům uzuálním

⁴² porovnáno s jinými verbálními adjektivy, jako *věřící*, *pracující* atd.

⁴³ porovnáno i s *cosi*, *jaksi*, *kterýsi*, *jakýsi*

⁴⁴ porovnáno s *půl*, *půlnoc* a *napůl*

⁴⁵ převážně adverbium

⁴⁶ porovnáno i s *jistý*

⁴⁷ adverbium, porovnáno s jinými adverbii způsobu končícími na *-ky*

⁴⁸ ale uzuálních výskytů je méně než deset (viz poznámka č. 41) nebo žádný

⁴⁹ v matematickém smyslu

⁵⁰ v analogii ponechávám i *Chraské*, přestože se v textu vyskytuje jen jednou

kmenotvorného sufixu po opakovací slovotvorné příponě -v-: *daválo*; *byválo*⁵¹; *mazlivála*] i jiných sl. druzích [*nějáké*; *maloktery/kdy*; *zvlášť*].

5.1.1 Kvantita v kořenech slov

Pro moravské dialekty včetně střm. nářečí jsou typické podoby s krátkou samohláskou ve slovním základu **jednoslabičných substantiv mužského rodu** [*haje*; *kvery*; *plany*; *cuk*⁵²; *byci*] a **dvojslabičných subst. rodu ženského** [*hřivou*; *davku*; *lavku*; *jama*; *hlina*; *travou*; *valka*; *skala*; *krasou*; *slamou*; *sile*; *kulnu*; *husle*; *shaňky*] a **středního** [*sita*; *pradlo*; *hrabě*; *blata*; *jmeno*; *jidlo*] (Bělič, 1972, s. 134), které toleruji.⁵³ Na moravském území je navíc obvyklá krátkost i v maskulinu *kamen* (ČJA 5, 2005, s. 220, m. 132), kterou též ponechávám. Naopak dloužení v první slabice dvojslabičného feminina je pro Moravu typické ve slově *fára* (ČJA 5, 2005, s. 192, m. 107), takovou podobu tedy neupravuji. V analogii ke krátkosti jednoslabičných maskulin ponechávám krátkost i v částici⁵⁴ *buhví* a v analogii ke krátkosti dvojslabičných feminin ponechávám krátkost i v předponě⁵⁵ dvojslab. feminina *náves* [*navsi*].⁵⁶

Typicky středomoravská je také krátkost *i* v **substantivu zajíc** (ČJA 2, 2012, s. 102, 103), kterou v textu respektuji.

V případě **podoby měsíc**, kdy autor zapomněl užít diakritické znaménko, zavádím čárku podle podoby užívané v textu [*měsíc* m. *měsíc*].

Nechávám dloužení kořenné samohlásky **jmenného adjektiva nerad** [*nerád*] – jde o jev obvyklý pro celou Moravu (ČJA 5, 2005, s. 264, m. 170).

V kořeni **druhově přivlastňovacího adjektiva od slova čáp** zachovávám délku [*čápi*], která se v takových adjektivech na Moravě objevuje (ČJA 5, 2005, s. 262–263, m. 169).

Toleruji krátké *a* v instrumentálu **zájmeně my** [*namí*], které se ve východních nářečích vyskytuje (Bělič, 1972, s. 135), a v paralele s tímto i krátké *a* v jiných pádech [*nas*; *nam*]. Těmito tvary může být ovlivněna i krátkost v substantivu *Očenašoch*, proto ji ani zde neodstraňuji.

V řadové **číslovce pátý** ponechávám krátké *a* [*patě*] typické pro východní nářečí (Bělič, 1972, s. 135).

V moravských dialektech včetně střm. nářečí se běžně vyskytuje krátkost ve **slovním základu jednoslabičných infinitivů** [*byť*⁵⁷; *jit*]. V analogii s těmito podobami ponechávám krátkost i v infinitivech odvozených od nich předponou [*umyt'*; *vybit'*].

⁵¹ vyskytuje se v textu 3x

⁵² slangové slovo *cúk* (Hubáček, 1988, s. 52)

⁵³ tato moravská krátkost se (často kolísavě) vyskytuje v celém sklonění daných substantiv (Bělič, 1972, s. 134)

⁵⁴ dle SSČ

⁵⁵ zde jde o slovotvornou kvantitu ovlivněnou kvantitou slovního kořene

⁵⁶ je pravděpodobné, že krátkost v těchto tvarech je dána právě tím, že si je autor spojil s jednoslab. maskuliny a dvojslab. femininy

⁵⁷ v analogii ponechán i tvar *byti*, neboť jedním z důvodů krátkosti v těchto jednoslab. infinitivech je právě to, že původně byly dvojslabičné a ve dvojslab. slovech se objevuje moravská krátkost často (ČJA 5, 2005, s. 246)

5.1.2 Slovtvorná kvantita

Kvantitu neupravuji v **příponě** *-íce*⁵⁸ [*Střížovic; vaníce*], v příponě *-ář*⁵⁹ [*výminkař; hospodař, hospodařství; žalaře*] a v analogii k ní v příponě *-án*⁶⁰ [*Američán*] i *-ak* [*vojaky; pěšáci; žebříňaky; bijak*] a *-acký* [*hanacký*], dále v příponě *-nik*⁶¹ [*zahradníků, důstojníci*] a v analogii k ní *-ik* [*Vlastik*].

V předponě **slovesa** *zůstat* ponechávám krátkost [*zustává*], jak je typická pro většinu střední Moravy (ČJA 5, 2005, s. 270, m. 176).

Normalizuji kvantitu v **komparativu** příslovcí (EaT, 2006, 127) [*později m. později*].

5.1.3 Morfologická kvantita

Zachovávám **koncovku -í v nom. pl. maskulin životných** (Bělič, 1972, s. 154) [*vojáci; kluci; kozáci; koníci; Taliáni; nocležníci*]⁶² a rodových zájmen (Bělič, 1972, s. 242) [*tí*] – jde o typický jev střm. nářečí.

Neupravuji dlouhý vokál na konci **číslovek** *dvá, obá, tři* a *čtyři*, který slouží k rozlišování životnosti – objevuje se jen u životných tvarů. Tento jev se ve střm. nářečí běžně vyskytuje (Bělič, 1972, s. 243).

Ve východní podskupině střm. nářečí (Bělič, 1972, s. 257) je v **sg. mask. prét.** obvyklé dlužení před *-l*, které je způsobeno ztrátou jeru v minulém přičestí (ČJA 5, 2005, s. 189), proto tento jev ve slovesech zachovávám [(*pro/po*)*dál; býval; stával; studoval; poděkovál; prál; psál; (se)brál; narodíl*].

V autorské podobě dále nechávám výskyt **krátkého vokálu v odvozovacím formantu přičestí trpného**, které se pak stalo odvozovacím základem verbálních substantiv typu *kázání* (EaT, 2006, s. 127) [např. *pochovávaní; vyšetřovaní, lámaní* aj.] – takováto podoba verb. substantiv je příznačná pro celou východní polovinu Moravy (ČJA 5, 2005, s. 258, m. 167). V analogii respektuji krátkost vokálu v trpném přičestí i ve **verbálních adjektivech** [*opásan; přestěhovan; uvázan; zaměstnано; zakázany*]⁶³.

Odlíšnou kvantitu v **pádových koncovkách** substantiv normalizuji (EaT, 2006, s. 127) [6. sg. mask.: *kři* m. *kří*; 1. pl. mask.: *dny* m. *dný*; *lidé* m. *lide*; *manželé* m. *manžele*; *věřitelé* m. *věřitele*; 2. sg. fem.: *kapce* m. *kapcé*; *vojny* m. *vojný*; 4. sg. fem.: *chvíli* m. *chvilí*; *hlavu* m. *hlavů*; *budovu* m. *budovů*; *válku* m. *válků*; 6. sg. fem.: *smrti* m. *smrtí*; *kovární* m. *kovární*];

⁵⁸ EaT, 2006, s. 125

⁵⁹ střm. podoba (i když spíše jižní část) (ČJA 5, 2005, s. 272–274, m. 177)

⁶⁰ v analogii s příponou *-ář* u slov, v nichž by ve spis. jazyce bylo *-ář* (např. *stolař*) – také střm. jev (ČJA 5, 2005, s. 272–274, m. 178)

⁶¹ střm. podoba (ČJA 5, 2005, s. 302, m. 204)

⁶² vyskytuje se přímo na Kroměřížsku (Bělič, 1972, s. 154)

⁶³ pl. fem. (*Za Rakouska zakázany všechny veřejné zábavy*.)

*marnosti m. marností; 7. sg. fem.*⁶⁴: *bouří m. bouři; hrází m. hrázi; práci m. práci; slínovíci m. slínovici; výzbrojí m. výzbroji; práci m. práci; Mlýníci m. Mlýnici; radostí m. radosti; oduševnělostí m. oduševnělosti; smrtí m. smrti; inteligencí m. inteligenci; 1. pl. fem.*: *budovy m. budový; 6. pl. fem.*⁶⁵: *školách m. školach; stranách m. stranach; hodinkách m. hodinkach; chaloupkách m. chaloupkach; dožínkách m. dožínkach; loukách m. loukach; 1. sg. neutr. a 2. pl. neutr.*: *porcí m. porcí*⁶⁶].

Jen v případě, že jde o **koncovku ovlivněnou nářečním hláskovým jevem**, pak odlišnou kvantitu ponechávám. Tímto jevem je vliv krácení *ú > u* v některých tvarech (ČJA 5, 2005, s. 310, m. 212) [*2. pl. mask.*: *obchůdku; svátku; sedláku; šatu; mužů; prostředku; Vaiseru; Hrabalu; pomníku; čápu; nápadu; domku; podsedku; 3. pl. mask.*: *dělníkum*]⁶⁷ a krácení *í > i* v neutrech skloňovaných podle vzoru *stavení* (ČJA 5, 2005, s. 301) [*1. sg.*: *obili; 4. sg.*: *zábradli; přesvědčení; útery*].

Zavádím délku v **pádových koncovkách adjektiv** (EaT, 2006, s. 128)⁶⁸ [*1. sg. mask.*: *nizký m. nizky; proutěný m. proutěny; těžký m. těžky; dlouhý m. dlouhy; úchvatný m. úchvatny; krátký m. krátky; Štědrý m. Štědry; kopcovitý m. kopcovity; tvrdý m. tvrdy; tichý m. tichy; 2. sg. mask. a neutr.*: *šťastného m. šťastneho; drátěného m. drátěneho; 6. sg. mask. a neutr.*: *čistém m. čistem; vrbovém m. vrbovem; bařinovém m. bařinovem; jistém m. jistem; ošumtělém m. ošumtělem; ubohém m. ubohem; civilizovaném m. civilizovanem; 1. pl. mask. živ.*: *politici m. politici; 2. pl. mask.*: *podobných m. podobnych; nesvědomitých m. nesvědomitých; 4. pl. mask. než.*: *šedobílé m. šedobíle; dřevěné m. dřevěne; uvázané m. uvázane; 1. sg. fem.*: *regulovaná m. regulovana; pevná m. pevna; těžká m. těžka; teplá m. tepla; zeleňoučká m. zeleňoučka; vysoká m. vysoka; nová m. nova; ožralá m. ožrala; milá m. mila; jednotná m. jednotna; lékařská m. lékařska; 4. sg. fem.*: *školní m. školni; 6. sg. fem.*: *tvrdé m. tvrde; 1. pl. fem.*: *zchátralé m. zchátrale; 2. pl. fem.*: *švýcarských m. švýcarskych; 7. pl. fem.*: *předními m. přednimi; životními m. životnimi; fyzickými m. fyzickými; školními m. školními; 1. sg. neutr.*: *umělé m. uměle; krásné m. krásne; 1. pl. neutr.*: *prázdný m. prázdný*] a **slov s adjektivním skloňováním** [*1. sg. mask.*: *který m. ktery; každý m. každý; takový m. takovy; 2. sg. mask.*: *některého m. některeho; žádného m. žádného; 3. sg. mask.*: *každému m. každemu; 6. sg. mask. a neutr.*: *každém m. každem; 2. pl. mask.*: *některých m. některých; 1. sg. fem.*: *žádná m. žádná; každá m. každá; (ně)jaká m. (ně)jaka; druhá m. druhá; která m. která; 2. sg. fem.*: *jedné m. jedne; 4. pl. fem.*: *nějaké m. nějaké*].

Normalizuji kvantitu v **pádových koncovkách zájmen** (Vašák, 1993, s. 154) [*1. sg.*: *já m. ja; 6. sg. mask.*: *témže m. temže; 2. sg. fem.*: *této m. teto; 4. sg. fem.*: *své m. sve; 6. sg. fem.*: *té m. te*]

⁶⁴ v instr. sg. fem. nejde o nářeční krácení *í > i* (ČJA 5, 2005, s. 301)

⁶⁵ krácení *a* v tomto tvaru se objevuje jen na západě českého území (ČJA 5, 2005, m. 213)

⁶⁶ jako *procesí* (přechod k vzoru *laní*); kontext: ...5 lidí jedno porcí chleba... Měl jsem hodinky ... dal jsem je za pět porcí chleba (porcí – co má italský voják na den).

⁶⁷ krácení zasahuje Kroměřížsko spíše okrajově (ČJA 5, 2005, m. 212), typičtější jsou zde podoby s dlouhým *u*, ale vzhledem k množství zkrácených podob je pravděpodobné, že autor byl částečně tímto střím. krácením ovlivněn

⁶⁸ krátkost na konci adjektiv je typická pro některá česká nářečí, ne pro moravská

Ruším **délku** v koncovce u sloves ve tvaru **1. sg. prez.** vzoru *kupovat* [*pamatuji* m. *pamatuji*; *nepotřebuji* m. *nepotřebuji*], která se zde objevuje zřejmě ve snaze o spisovnost.⁶⁹

5.2 KVALITA HLÁSEK

5.2.1 Samohlásky

Ponechávám střm. *é* používané jako střídnice českého *ej* (Bělič, 1972, s. 12), a to v pádových koncovkách adjektiv [**1. sg. mask.:** *krystalové*; *dotlučené*; *každé*; *vyspané*; **4. sg. mask. než.:** *červené*; *Bařinové*; **2. pl. fem.:** *čokoládových různých*; *pěkných*; *16letých*; **3. pl. fem.:** *malém*; **6. pl. fem.:** *takových malých*; **7. pl. fem.:** *zeleněma lipovéma*; **2. pl. neutr.:** *maštalových*; **6. pl. neutr.:** *nových*] i kořenech substantiv [*stréci*; *grécery*].

Dále ponechávám střm. *ó* (*o*) používané jako střídnice českého *ou* (Bělič, 1972, s. 12), a to v pádových koncovkách substantiv [**4. sg. fem.:** *Hanó*; **7. sg. fem.:** *mařenó*], adjektiv [**4. sg. fem.:** *panskó*], číslovek [**7. pl. mask. než.:** *dvoma*], v sufixech adverbii [*rovno*], v osobních koncovkách sloves [**3. pl. prez.:** *nemajó*] a slovních kořenech [*kólelo*; *chomóty*; *borce*; *pózovňák*].

V textu nepřepisuji výchm. *í* použité jako střídnice za české *ej* ve slově *židlík* (Bělič, 1972, s. 12–13).

Nijak nezasahuji ani do zápisu *í/ý* tam, kde je dáno úžením *é > í*, které bylo ve střm. nářečích provedeno (Lamprecht, 1976, s. 152): v pádových koncovkách adjektiv a slov s adjektivním skloňováním [**2. sg. mask.:** *Fricovýho*; *všetulskýho*; **3. sg. mask.:** *celýmu*; *žádnýmu*; **6. sg. mask.:** *starým*; *jakýmsi*; **4. pl. mask.:** *záhlinský*; *obroděný*⁷⁰; *zervavý*; **1. pl. fem.:** *natřískaný*; **4. pl. fem.:** *trestný*; *nechaný*; *zděný*; **1. sg. neutr.:** *složený*; *porýpaný*; *přikoupený*; *omrzený*; **1. pl. neutr.:** *prázdný*] a slovních kořenech [*vysvlík*; *políhali*].

V textu ovšem ponechávám i hlásku *é*, pokud je její přítomnost ve slově dána výchm. neprovedením úžení *é > í* (ČJA 5, 2005, s. 108): v pádových koncovkách adjektiv [**7. sg. mask.:** *Bařinovém*; *vyrůstlém*; **7. sg. neutr.:** *pěkném*] i ve slovních kořenech [*céloch*; *křéžnica*; *vléti*].

Respektuji podoby pádových koncovek ovlivněné neprovedením **přehlásky 'a > e**, které je pro východní polovinu střm. nářečí typické (ČJA 5, 2005, s. 50) [**1. sg. fem.:** *křéžnica*; *rélnica*].

Respektuji provedení přehlásky **aj > ej**, a to i ve slově *hejný* – tato podoba se v určitých oblastech střm. nářečí běžně vyskytuje (ČJA 5, 2005, m. 40).

Ponechávám staročeské podoby slova *keř* v nepřímých pádech **bez e** [**6. sg.:** *kři*; **2. sg.:** *kře*]; ty jsou pro oblast střední Moravy typické (ČJA 5, 2005, s. 164, m. 85).

Zachovávám podobu 3. pl. prét. slovesa *klouzávat* **klzávali** se slabičným *ł*, které se po zadopatrových souhláskách v některých slovech objevuje a způsobuje odstranění vokálů,

⁶⁹ analogie s tvary 3. pl. prez., v nichž je koncovka *-í* spisovná, ale ve střm. nářečí dochází často ke krácení *í* (o tomto krácení viz výše)

⁷⁰ substantivum *koně*, se kterým se přívlastek shoduje, považuje autor za neživotné

jež se po *l* v daných slovech obvykle vyskytují. Jde o typický jev východní podskupiny střm. nářečí (Bělič, 1972, s. 257).

Ponechávám vložené *u* v číslovkách *sedum* a *osum* – jedná se o podoby, které jsou na střm. území běžné (Bělič, 1972, s. 241).

Nezasahuji do **kolísání** mezi různými kvalitami vokálů, pokud se jedná o **střídání e – ě** (EaT, 2006, s. 130) ve slovních kořenech [-de/ěl-:⁷¹ *delat'* – *dělat*; šte/ěst-: *štestí* – *štěstí*; -de/ěvč-: *devčata* – *děvčata*; -ve/ět-: *vetší*, *většinou* – *větší*, *většinou*; -te/ěž-: *težší* – *těžší*; -me/ěř-: *meřic* – *měřic*; -be/ěl-: *beloší* – *běloši*; -těs-: *souteška* – *těsně*], v příponách adjektiv [-e/ěný: *dřevený* – *dřevěný*; -(n)e/ější: *silnejší*, *spokojenejší*, *vzdělanejší* – *silnějším* aj.] a v *n*-ových participiích [*opušten* – *opuštěn*].

Dále kolísání ponechávám při **střídání o – ů** ve slovech s kořenem -*růst*- [např. *vyrůstlém*, *růstl* – *výrostci*, *porostlé*] a **střídání i – ě** v nepřímých pádech slova *sníh* [*snihu* – *sněhu*], v nichž jsou odlišné kvality dány analogií se základními tvary slov.⁷²

Kvalitu neupravuji ve slově *pěsniček*, v němž *ě* v textu kolísá s *í* – podoba s *ě* je typická téměř pro celou Moravu (ČJA 5, 2005, s. 254, m. 163).

Jen pokud jde o **ojedinělou odchylku od autorova úzu**⁷³, tak danou kvalitu vyrovnávám na podobu frekventovanější (EaT, 2006, s. 67), a to i pokud se jedná o ojedinělé vystřídání *e – ě* v určitém kořeni [-nech-: *ponechán* m. *poněchán* (1 × 19); -věř-: *pověřený* m. *pověřený* (1 × 11); -měsíc-: *měsíček* m. *mesíček* (1 × 13); -běh-: *běhají* m. *behají* (1 × 18); -svět-: *světské* m. *svetské* (1 × 75)] nebo sufixu [-ě-: *vidět* m. *videť* (1 × 48⁷⁴); *předjíždění* m. *předjíždění*; *měl* m. *mel*; -ě-: *obyčejně* m. *obyčejne* (1 × 11); -ě-: *dědině* m. *dědine* (1 × 47); -ěji: *později* m. *pozdeji* (1 × 11⁷⁵)].

Upravuji také tvary, u nichž je pravděpodobné, že autor jen **opomenul, nebo přidal** diakritické znaménko [*barbarštější* m. *barbarštejší*; *medvěd* m. *mědvěd*].

Upravuji dvojitou samohlásku ve slově *kaprál* [*kaprál* m. *kapraál*] a vokál *a* na *e* ve slově *skorem* [*skorem* m. *skoram*], neboť pro autorské podoby neexistují doklady.

5.2.2 Souhlásky

Odchylky v kvalitě souhlásek zachovávám, pokud jde o záměnu **p za b** v doložené podobě [*bryčna*⁷⁶], a dále v případech foneticky realizovatelných záměn: **ň a n** (EaT, 2006, s. 129)

⁷¹ za kořenem (/příponou) vždy následuje příklad střídání nějakého konkrétního tvaru

⁷² tvar *snihu* je navíc nářeční (ČJA 5, 2005, s. 232, m. 142)

⁷³ jen jeden výskyt oproti alespoň desíti výskytům uzuálním

⁷⁴ vždy počítáno jen u daného slova (nejde o celkový počet daného sufixu) – pokud je výskytů nad deset jen u daného slova, není třeba počítat další slova s týmž sufixem

⁷⁵ slova *později* a *raději*

⁷⁶ lístkový katalog PSJČ

[*skřín; sviňarňa*], **š za s** v participiu (EaT, 2006, s. 130) [*vyhostěn*] a **s za š** ovlivněnou slovenštinou⁷⁷ [*šporák*].

Respektuji **změnu k > g**, ke které na území Moravy často dochází (ČJA 5, 2005, s. 316). Ponechávám tedy podobu slova *grejcar* s *g*, která je v nářečích (včetně střm.) dominantní (ČJA 5, 2005, s. 319, m. 219), i podobu expresivního slovesa *kecnout – gecl*: ve slovech s expresivním příznakem se *g* vyskytuje v oblasti střm. nářečí často (Bělič, 1972, s. 240).

Toleruji **distanční asimilaci souhlásek** ve slově *kříkopa*, která je jevem nářečním (ČJA 5, 2005, s. 374–375, m. 262).

Nechávám **t'** ve slově *česť*, které je výsledkem nedůsledného provedení depalatalizace na Moravě (ČJA 5, 2005, s. 342, m. 235).

Neupravuji změnu konsonantní skupiny **žšt' > žč**, která je pro střm. nářečí typická (ČJA 5, 2005, s. 452–454, m. 330 [*kroměřížčt'*]). V analogii neupravuji ani změnu **št' > č** [*pekařčina*].

Zachovávám bez úpravy podobu slova ovlivněnou přiblížením artikulačního místa hlásky první k druhé (**změna sk > šk**) [*soutešky*] – tato změna působí po celém území (ČJA 5, 2005, s. 400–403).

V **neurčitých zájmenech a zájmených příslovcích** zachovávám *n* použité místo *ň*. Jde o starou předponu *ne-* místo *ně-* (Bělič, 1972, s. 44 a 243) [např. *nekdy, nekde, nečím, nekterý, nejaká,...*].

Neupravuji **protetické h před ř**, které se ve střm. nářečí vyskytuje (Bělič, 1972, s. 74) [*zhřícení*].

V některých slovech nechávám doložené **výslovnostní podoby**: jde vždy o vynechání *v* či *t* v sousedství sykavek [*pošmistr; vyslík; stáváme*⁷⁸; *masné*⁷⁹; *jesli*] nebo vypadnutí či záměnu sykavek [*rozhavená; rožžaté; Slezko; dětsví; policajství; veme; doví*]. V jednom případě jde o záměnu nazál [*odtantud*].

Neprovedení **alternace d' na z** [*rozhraděn; choděním*] v textu toleruji.

Respektuji autorovo důsledné psaní slova **Tlumačáci bez l** [*Tumačáci*].

Kolísání mezi různými kvalitami souhlásek ponechávám, pokud jde o foneticky realizovatelné odchylky (EaT, 2006, s. 129), tedy střídání **d' a d** [*medvěď' – medvěd; potud', pokud', dotud' – odsud* aj.]; **odpověď – odpověď'**], **t' a t** [*zvlášt' – zvlášt'*], **n a ň** [*vášen – vášeň*], **c a s** [*kapce – kapsy*] a **r se ř** [*vyšetřování – vyšetřování*].

Jen pokud se v textu objeví **ojedinělá odchylka od autorova úzu**, potom kvalitu vyrovnávám na podobu frekventovanější, a to v příponě [-**krát**: *kolikrát* m. *kolikrát'* (1 × 11)] i předponě [**pře-**: *převyšoval* m. *prevyšoval* (1 × 72)].

Nezachovávám ojedinělé **splynutí velár** [*jak když* m. *jak dyž*].

⁷⁷ ve vých. nářečí se objevují prvky slovenštiny (Lamprecht, 1976, s. 218), tím autor může být ovlivněn

⁷⁸ místo *vstáváme*

⁷⁹ neznámená ‚z masa‘ (z výskytu na s. 61 je to patrné)

Upravuji psaní slovesa **byť** v přítomnosti (EaT, 2006, s. 132) [1. sg.: *jsem* m. *sem*; 1. pl.: *jsme* m. *sme*; 2. sg.: *jsi* m. *si*; 3. pl.: *jsou* m. *sou*].

Normalizuji kvalitu konsonantní skupiny **tš v komparativu** (EaT, 2006, 132) [větší m. *věčtí*].

Upravuji také **tvary foneticky nepřilíš dobře realizovatelné**. U některých je pravděpodobné, že autor jen opomenul nebo přidal diakritické znaménko z důvodu většího množství těchto znamének ve slově [řičice m. *řicice*; štěstí m. *stěstí*; starší m. *starsí*; vzdyt' m. *vzdyt'*; čtyři m. *ctyři*; čtrnáct m. *ctrnáct*; přátelštější m. *přátelstější*; nejošklivější m. *nejosklivější*; barbarštější m. *barbarstější*; široký m. *síroky*; přiznil m. *přizenil*; zvláště m. *žvláště*; hospodyn' m. *hospodyn*; deky m. *dechy*].

5.3 TVAROSLOVÍ

5.3.1 Substantiva

Pro střm. nářečí je typické, že mezi koncovkami **tvrdých a měkkých typů** substantiv je menší počet rozdílů (Bělič, 1972, s. 242). Všechny tvary ovlivněné tímto nářečním jevem v textu ponechávám. Jde o jev ovlivněný neprovedením, popř. zrušením přehlásek v měkkých deklinacích [2. sg. mask.: *Mikuláša*; *koláča*; *Frica*; 2. sg. neutr.: *pola*; 3. sg. neutr.: *polu*; 1. pl. neutr.: *skladišt'a*; *pola*; 4. pl. neutr.: *pola*] a také střm. hláskovou změnou $y > e$ (ČJA 4, 2014, s. 164) [1. pl. mask. než.: *voze*; *majzle*; 4. pl. mask.: *rozkaze*; *voze*; *pse*; *kuse*].

Určité typy substantiv se ve střm. nářečí řadí k **měkkým skloňovacím typům** (Bělič, 1972, s. 242). Taková substantiva zachovávám beze změny ve všech pádech, většinou jde o typ *pekárna* [1. sg. fem.: *šenkovňa*; 4. sg. fem.: *ledovňu*; 6. sg. fem.: *strojovni*; *kovárni*; *kaverni*; *továrni*; *ledovni*; 2. pl. fem.: *tovarní*; *ledovní*; 4. pl. fem.: *ledovně*], ale objevuje se i typ *kůlna/kůlně* [2. sg. fem.: *studně*; 6. sg. fem.: *kůlni*; *řízni*; 7. sg. fem.: *studňou*], substantiva se slovním základem končícím na *-s* [2. sg. fem.: *kapce*⁸⁰; *kase*; 6. sg. fem.: *kapci*; 2. pl. fem.: *klobásí*; 4. pl. fem.: *klobáse*; 1. pl. fem.: *kapce*] i končícím na *-z* [2. sg. fem.: *koze*; *hrůze*; 4. pl. fem.: *hrůze*].

Mnohé slovní tvary jsou ovlivněny zařazováním substantiv k různým **rodům** v různých nářečních oblastech. Respektuji všechny tvary (i v mluvnické shodě) vyplývající z přiřazení určitých substantiv k rodům příznačným pro moravskou, příp. střm. oblast. Ponechávám tedy mužský rod slova *kancelář* (PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008) [*byl kancelář*] i ženský rod slova *pár* (moravský jev; ČJA 3, 2014, s. 548) [*dvě páry*; 2. pl.: *pár*]. Dále respektuji to, že fem. *žeň* přechází ve vých. polovině Moravy v plurálu k neutřům (ČJA 3, 2014, s. 160) [4. pl.: *žňa*]. Zachovávám i instr. pl. substantiva *hra* ve tvaru *hry*⁸¹, který je zřejmě ovlivněn autorovým částečným⁸² vnímáním tohoto substantiva jako maskulina neživotného (v plurálu stejná mluvnická shoda fem. a mask. neživotných).

⁸⁰ foneticky realizovatelná odchylka $s > c$ (viz výše)

⁸¹ 2 výskyty v tomto tvaru

⁸² Ve všech jiných pádech se substantivem *hra* zachází jako s femininem.

Též ponechávám nářeční rodové dublety: maskulinum *koblih* (moravský jev; ČJA 2, 2012, s. 441) [2. pl.: *koblihů*], femininum *prostora* (PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008) [7. sg.: *prostorou*], femininum *p/kříkopa* (moravský jev; ČJA 2, 2012, s. 330) [1. sg.: *příkopa nepříkopa*; 4. sg.: *příkopu*; 6. sg.: *kříkopě*; 7. sg.: *příkopou*], maskulinum *botek* (moravský jev; ČJA 1, 2012, s. 199) [3. sg.: *botku*; 4. sg.: *botek*; 7. sg.: *botkem*].

V substantivech toleruji ještě akuzativ sg. v předložkových spojeních s *v* v časovém a místním významu [*padl ve válku*; *v lesy byly postavené hotely*; *ve žňa se vázalo obilí*; *jdeš kolem cukrovaru v kampaň*; *psáno v zimu*; *psáno v podzim*].

5.3.1.1 Maskulina

Zachovávám autorovo tvrdé skloňování maskulina **kotel** podle vzoru *hrad*, které v úzu převažuje⁸³ [6. sg.: *kotle*; 2. sg.: *kotlu*] a přiřazení maskulina **správce** ke vzoru *pán*⁸⁴ [1. sg.: *správce*; 4. sg.: *správca*].

a) singulár

Ve střm. nářečí se v **gen. sg. mask.** původně *o*-kmenových substantiv užívá **koncovka -a** (ČJA 4, 2014, s. 74, 77) [*Brod'áka*; *důlka*], dané podoby ponechávám.

V **gen. sg. mask.** vzoru *předseda* ponechávám **koncovku -e** [*Batě*], která je dána střm. hláskovou změnou *y > e* a tvarovým vyrovnáváním 2. a 4. pádu typu *Lad'a* ve prospěch 2. pádu (Bělič, 1972, s. 243).

V **dat. sg.** některých **mask. živ.** ponechávám neprogresivní⁸⁵ **koncovku -u** [*synu Antonínu*; *synu Františku*; *obchodníku*], která se ve vých. podskupině střm. nářečí vyskytuje, i když jen ojediněle (ČJA 4, 2014, s. 107).

V **lok. sg. tvrdých mask. než.** ponechávám původně *jo*-kmenovou **koncovku -i** [*vozi*; *Amrasi*; *lesi*; *sáli*; *časopisi*], která je pro vých. podskupinu střm. nářečí typická (ČJA 4, 2014, s. 130, 133).

V **instr. sg. mask.** *kolomaz* ponechávám **koncovku -om** [*kolomazom*], která se vyskytuje v kopaničářském úseku výchm. nářečí a je ovlivněna slovenštinou (Bělič, 1972, s. 154).

V **instr. sg. mask.** vzoru *předseda* ponechávám typicky střm. **koncovku** vzoru *pán -em* (ČJA 4, 2014, s. 146–148) [*hornistem*] a v analogii s tímto ponechávám sklonění podle vzoru *pán* i v nom. sg. [*hornist*].⁸⁶

Jako jedinou z tvarů maskulin v singuláru upravuji **koncovku genitivu** osobního mužského **jména** zakončeného tvrdou souhláskou [*Sabina* m. *Sabiny*].⁸⁷

⁸³ IJP, 2008–2015, heslo *kotel*, dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=kotel>> [cit. 14. 2. 2015]

⁸⁴ ČJA 4, 2014, s. 110 – na vých. Moravy dochází ke sblížení s tímto vzorem i v dativu (*soudcovi* jako *pekařovi*)

⁸⁵ ČJA 4, 2014, s. 106

⁸⁶ nejde o obecnou odchylku v zacházení s příponou *-ista*, neboť ve slovech *komunista*, *kapitalista* a *gázista* autor s příponou zachází obvyklým způsobem podle vzoru *předseda*

⁸⁷ IJP: *Jména zakončená ve výslovnosti na tvrdou nebo obojetnou souhlásku*, 2008–2015, dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=320#nadpis1>> [cit. 14. 2. 2015]; kontext: *Já také tady cituji výrok dr. A. B. Sabina z USA...* (Albert Bruce Sabin – MČE 5, 1987, s. 482)

b) *plurál*

Původně *o*-kmenová **koncovka -i** v **nom. pl. mask.** se na Moravě objevuje i tam, kde by byla ve spisovném jazyce koncovka *-ové* (ČJA 4, 2014, s. 155–158), daný jev nijak neupravují [*králi; vítězi*].

Ponechávám **nom. pl. mask. živ.** tam, kde má být dativ, neboť dativ pl. mask. živ. autor zapisuje pomocí více tvarů, není tedy možné výraz přepsat [*Býci se říkalo – obecní býci.*]. Ze stejného důvodu ponechávám nominativ i tam, kde má být lokál [*O významu jeho učení a toho následky až po dnešní dobu.*].

V **nom. pl. maskulina živ.** *zajiček* ponechávám tvar **neživotný** [*zajičky*] – tento tvar může být ovlivněn tím, že jde o zajička čokoládového, a také tím, že v jižní oblasti výchm. nářečí u hranic se Slovenskem se ojediněle jména živočišná chovají jako neživotná (Bělič, 1972, s. 152).

V **dat. pl. mask.** respektuji **koncovku -om**, která je krátkou variantou *o*-kmenové koncovky *-óm* a je pro východní polovinu Moravy příznačná (ČJA 4, 2014, s. 226, 229) [*Tumačákóm; Horákom; Buršóm; financom*⁸⁸].

V **lok. pl. mask.** se objevuje **koncovka -och**, jež vznikla paradigmatickým vyrovnáváním podle dativní koncovky *-om* a je příznačná mimo jiné pro Holešovsko (ČJA 4, 2014, s. 254–256) [*Slovákoch; céloch; králoch*], jde tedy o nářeční jev, který ponechávám.

V **lok. pl. životných maskulin** ponechávám pův. *a*-kmenovou **koncovku -ách** [*konikách*], která je pro střm. dialekty typická (ČJA 4, 2014, s. 254–256). Tato koncovka se ve střm. nářečí uplatňuje i u některých neživotných maskulin [*vozách; rokách; dýchankách*] a v centrálním úseku střm. nářečí se objevuje pův. *jo*-kmenová **koncovka -ích** [*vozích*], obě tedy ponechávám (ČJA 4, 2014, 257, 258).

V **instr. pl. mask.** neupravuji žádné z vyskytujících se nářečních tvarů, těmi jsou: užívání pův. instr. pl. *a*-kmenových substantiv s **koncovkou -ami**⁸⁹ (ČJA 4, 2014, s. 272, 273) [*Padělkami; doškami; volami; hřibami; bařochami; vozami; civilami; cepami; pomocníkami; autobusami; povlakami; divákami*], prosté připojování **koncovky -ma** k nom. pl. (ČJA 4, 2014, s. 272, 279) [*lidima; konima*⁹⁰; *průvodčíma*] a užívání pův. instr. duálu *a*-kmenových substantiv s **koncovkou -ama**, která je příznačná nejen pro Moravu (ČJA 4, 2014, s. 272, 275) [*cikanama; tatarama; večerama; cepama; prstama; kozákama; volama; Tumačákama; lesama; Italama; kverama; Rakušanama; vlakama; cepama; oškvárkama; hákama; pánama; komunistama; Rusama; Švédama*].

5.3.1.2 *Feminina*

Ponechávám skloňování některých feminin podle **vzoru laní**, a tedy jejich přiřazení k ženským *lja*-kmenům [*4. sg.: koncesí; 7. sg.: čistou jehličí*]. Tato feminina pak někdy přechází k neutřům [*1. sg.: bylo složený municí; 4. sg.: jedno porcí*], tento přechod také respektuji.

⁸⁸ finanční stráž

⁸⁹ typický tvar spíše pro východomoravská a slezská nářečí; může ale jít o hyperkorektní tvary

⁹⁰ pro Moravu typické plurály končící na *-i* (lidí, koni) – viz výše a ČJA 4, 2014, s. 161, 163

a) *singulár*

Zachovávám autorský zápis **gen. sg.** příjmení *Hus* jako *i*-kmenového feminina, *y* zde opravuji na *i* [*Husi* m. *Husy*].

V **gen. sg.** slova *krev* ponechávám *i*-kmenové **zakončení -i** [*krvi*], které je příznačné pro velkou část Moravy (ČJA 4, 2014, s. 101, 104).

V **lok. sg. fem.** vzoru *píseň* ponechávám pův. *a*-kmenové **zakončení -ě** [*podešvě*], které je typicky moravské (ČJA 4, 2014, s. 116, 117).

V **acc. sg.** slova *putna* přepisují **koncovku -o na -u**, protože pro její zachování není důvod, jde zřejmě o autorovo přepsání (jinde píše v tomto tvaru koncovku *-u*).

b) *plurál*

Jevem nářečním⁹¹ je příklonění některých ***i*-kmenových** (vzor *kost*) feminin ***kja*-kmenovým** (vzor *růže*) (ČJA 4, 2014, s. 47) [**1. pl.**: *živnostě*; *nemoce*; **3. pl.**: *dětím*], proto daný jev ponechávám beze změny.

V **gen. pl.** slova *díra* ponechávám tvar s nezměněnou samohláskou⁹² [*dír*] analogický se základním tvarem slova.

V **gen. pl.** slova *parta* toleruji tvar *parté* s **koncovkou -é**, která je dána hláskovou změnou *í/ý > ej > é* (pův. u *i*-kmenových fem., analogicky u tvrdých typů) a je pro střm. dialekty příznačná (ČJA 4, 2014, s. 206, 209, 210).

V **gen. pl.** slova *noha* (ve význ. končetina) zachovávám moravský tvar *noh* (ČJA 4, 2014, s. 222, 227).

V **gen. pl. fem.** skloňovaných podle vzoru *píseň* a *kost* neměním **zakončení** s formantem ***ch*** [*kolejích*; *okolnostích*], které je ovlivněno adjektivní deklinací a tvarem lok. pl. a objevuje se i ve výchm. nářečí (ČJA 4, 2014, s. 206, 223, 225).

V **lok. pl. fem.** vzoru *žena* nijak nezasahují do zřídka se ve střm. a výchm. nářečích vyskytující *i*-kmenové **koncovky -ech** (ČJA 4, 2014, s. 266, 267, 269) [*Zahradech*].

V **lok. pl.** slova *noha* (ve význ. končetina) ponechávám nářeční tvar *nohách* rozšířený v Česku i na Moravě, ale i spíše jen český tvar slova *ruka* – *rukouch* (ČJA 4, 2014, s. 270, 271).

V **instr. pl. fem.** zachovávám **koncovku -ama**, typickou pro většinu republiky včetně střm. oblasti [*vařechama*; *odřeninama*; *kolbama*; *celtama*; *kočkama*], i **koncovku -ami** ve slově *noha* (končetina) [*nohami*], která je typická pro nářečí valašské⁹³ (ČJA 4, 2014, s. 288–290).

⁹¹ častý v centr. úseku střm. nářečí (ČJA 4, 2014, s. 180)

⁹² viz IJP: *Skloňování ženských jmen vzoru „žena“* – 2. p. mn. č., 2008–2015, dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=250>> [cit. 14. 2. 2015]

⁹³ může jít ale i o hyperkorektní tvar

5.3.1.3 Neutra

a) singulár

V **lok. sg. neuter** vzoru *stavení* toleruji nářeční⁹⁴ **zakončení** pomocí formantu **-m** [*vlastnictvím*], které je ovlivněno adjektivním skloňováním (Bělič, 1972, s. 159). V analogii s tímto jevem ponechávám takové zakončení i ve slově *sádlo* [*sádlm*].

b) plurál

V **dat. pl. neuter** vzoru *město* respektuji **koncovku -om** [*děckom*], která je ovlivněna snahou o disimilaci koncovek a vyskytuje se i na Kroměřížsku (ČJA 4, 2014, s. 234, 235).

V **lok. pl. neuter** vzoru *město* ponechávám střm. **koncovku -ách** (ČJA 4, 2014, s. 264, 265) [*městách; kolách*]. Tento tvar ponechávám i ve specifických substantivech *koleno* a *prso* (i v analogii k tvaru lok. pl. fem. *noha*) [*kolenách; prsách*].

V **instr. pl. neuter** vzoru *město* zachovávám moravskou **koncovku -ama** [*humnama; vratama; kolenama*] i **koncovku -ami** [*místami; oknami; vratami*], která je ovšem typická jen pro slezská nářečí⁹⁵ (ČJA 4, 2014, s. 281, 282).

V **instr. pl. neuter** vzoru *moře* neupravuji moravskou **koncovku -ama** (ČJA 4, 2014, s. 283, 284) [*polama*].

V **instr. pl. neuter** vzoru *kuře* ponechávám **koncovku -ami** [*cukrlatami*], která se u tohoto vzoru kromě slezského vyskytuje i ve výchm. nářečí⁹⁶ (ČJA 4, 2014, s. 287).

5.3.2 Adjektiva

V **instr. pl.** zachovávám typicky střm. **zakončení -éma** [*zelenéma lipovéma; italskéma; dřevěnéma*]; i výchm. **zakončení -ýma** [*dlouhýma*] (ČJA 4, 2014, s. 310, 313).

Za chybu považuji, a proto přepisuji tvar verbálního adjektiva *řítící se* v **acc. pl.** [*řítící se m. řítících se*].

V **lok. pl. mask.** tvrdého adjektiva *poskládaný* doplňuji do tvaru *poskládané* zřejmě opomenuté koncové **-ch** [*poskládaných m. poskládané*].

5.3.2.1 Přivlastňovací adjektiva

V přivlastňovacích adjektivech v nepřímých pádech ponechávám **tvary složeného skloňování**, jež se objevují na většině území republiky (ČJA 4, 2014, s. 310; Bělič, 1972, s. 172) [**2. sg. mask.:** *Baštincového*; **6. sg. mask a neutr.:** *manželovém; Horákovém; Burešovém*⁹⁷; **2., 3. a 6. sg. fem.:** *Skopalíkové; Žůrkové; Horákové; Kolářové; Staňkové*⁹⁸].

U příjmení *Kojecký* ve funkci přivl. adjektiva respektuji autorovo **skloňování** [**3. sg. mask.:** *Průvod šel k prvnímu oltáři Kojeckému* (č. 8); **1. sg. fem.:** *Kojecká dřevěná stodola /č. 32/*

⁹⁴ na vých. Moravě spíše ojedinělé tvary (Bělič, 1972, s. 159)

⁹⁵ může jít ale i o hyperkorektní tvar

⁹⁶ může jít ale i o hyperkorektní tvar

⁹⁷ spíše výchm. tvary bez provedení úženi *é > í* (ČJA 4, 2014, s. 320)

⁹⁸ střm. tvary, dané hláskovou změnou *ej > é* (bratrovej > bratrové; ČJA 4, 2014, s. 318)

zbořena r. 1954.; **3. sg. fem.:** *za cestou proti skale Kojecké /č. 32/*. Tento jev je analogický ke složenému skloňování běžných přivlastňovacích adjektiv.⁹⁹

V **acc. sg. mask.** pak ponechávám **zakoňčení -ů**¹⁰⁰ [*Batů (majetek); Skopalíků (podsedek)*], které je pro střm. nářečí příznačné (ČJA 4, 2014, s. 312, 315).

5.3.3 Zájmena

Ponechávám možné a doložené tvary **osobních a přivlastňovacích zájmen** [**7. sg. mask. bez předl.:** *ním*; **2. sg. fem.:** *ji*; **3. sg. fem.:** *ji*; **4. sg. fem.:** *jí; ní; svojí; naší*; **7. sg. fem.:** *moji*; **2. pl.:** *ních*; **3. pl.:** *jím; ním; naším*].¹⁰¹

Respektuji tvary zájmen dané vyrovnáváním **lok. sg.** ve prospěch instr. sg. [(*ně*)čím(*si*); *ním*], jedná se ovšem o jev spíše slezského nářečí, výskyty na středomoravském území jsou jen ojedinělé (Bělič, 1972, s. 178–179; ČJA 4, 2014, s. 356).

Zachovávám **instr. sg.** osobního zájmena *on* ve tvaru *něm*, která se v určitých oblastech střm. nářečí objevuje (ČJA 4, 2014, s. 354, 356), a **instr. pl.** ve tvaru *něma* – ten je pro střm. nářečí příznačný (ČJA 4, 2014, s. 364, 367).

Ponechávám splnutí **zvrtného zájmena** v dativu *si* s tvarem akuzativu *se*. Jde o jev spíše jižní oblasti střm. nářečí (ČJA 4, 2014, s. 362, 363).

Nijak neupravuji **nestažené tvary** přivlastňovacího zájmena *mé*, které jsou pro východní podskupinu střm. dialektů typické (Lamprecht, 1976, s. 156). V **instr. sg.** tohoto zájmena ponechávám tedy tvar *mojím* a v **gen. pl.** ponechávám tvar *mojich*.

Ponechávám **instr. pl. mask.** přivlastňovacího zájmena *naš* ve tvaru *našema*, který je typický pro určité úseky střm. nářečí (ČJA 4, 2014, s. 381, 382), a v analogii ponechávám i zájmeno svůj ve tvaru *svýma* končící též *-ma*, což je ve střm. nářečí typická koncovka instr. pl. (Bělič, 1972, s. 242).

Respektuji **acc. sg. fem.** ukaz. zájmena *tato* ve tvaru *tutu*.

Zachovávám **instr. sg. mask.** ukazovacího zájmena *ten* ve funkci **lokálu** ve tvaru *tém*¹⁰², který je pro střm. nářečí obvyklý (ČJA 4, 2014, s. 383, 384). V analogii s tímto tvarem je pravděpodobně užit tentýž tvar zájmena *něco* s dlouhým vokálem – *něčem*, proto jej nijak neupravuji.

Ponechávám **instr. pl.** ukazovacího zájmena *ten* ve tvaru *těma* s obvyklou střm. koncovkou instr. pl. *-ma* (viz výše).

Toleruji **nom. pl. mask. živ.** zájmena *všichni* ve tvaru *všecí*, který je pro Kroměřížsko typický (ČJA 4, 2014, s. 390, 391).

Neměním **instr. pl.** zájmena s adjektivním skloňováním *nějaký* ve střm. tvaru *nějakéma* vzniklém hláskovou obměnou českého *nějakejma* (ČJA 4, 2014, s. 310, 313).

⁹⁹ ve střm. nářečí při přivlastňování v nepřímých pádech obě příjmení končí stejně

¹⁰⁰ koncové *-v* zaniklo kvůli jeho pův. bilabiální výslovnosti (ČJA 4, 2014, s. 312)

¹⁰¹ tvary 2., 3. a 7. sg. fem. mohou být dány střm. zkracováním *i* (Bělič, 1972, s. 242)

¹⁰² dáno hláskovou změnou *tým* > *tejm* > *tém* (ČJA 4, 2014, s. 384)

5.3.4 Číslovky

Lok. sg. mask. číslovky *jeden* ve tvaru *jedním*, skloňovaný podle tvrdé adjektivní deklinace a objevující se na stř. Moravě společně s dubletou *jednem*, nijak neupravují (ČJA 4, 2014, s. 394, 395).

Instr. sg. mask. té samé číslovky ponechávám ve tvaru *jedným*, jenž je ovlivněný tvrdou adjektivní deklinací a příznačný spíše pro vých. nářečí, nicméně objevuje se i v některých oblastech středomoravských (ČJA 4, 2014, s. 398, 399).

Co se týče číslovky *dva a oba*, tak v nepřímých pádech ponechávám sekundární novotvary, jejichž základem je stará duálová podoba genitivu a lokálu, ke které se připojují koncovky příslušných pádů adjektivní a zájmenné deklinace (Bělič, 1972, s. 182) [gen.: *dvouch*; lok.: *dvouch*; *obouch*; instr.: *dvouma*¹⁰³]. Tyto podoby jsou typické téměř pro celou republiku (ČJA 4, 2014, s. 401).

5.3.5 Slovesa

Ponechávám tvary vyplývající z vyrovnávání vzoru *prosít a sázet*¹⁰⁴ [*bydlil*; *pochybito*¹⁰⁵; *pomyslit*; *valejíciho*; *vrtili*; *musil*; (*za*)*myslit*].

Zachovávám **3. sg. prez.** slovesa *střílet* ve tvaru *nestřílá*, který je dán přechodem slovesa k V. třídě vlivem neprovedení přehlásky 'a > e a je pro východní Moravu typický (ČJA 4, 2014, s. 524). V analogii s tímto přechodem k V. třídě pak ponechávám i tvar **3. pl. přét.** *střílávali*.

Respektuji tvary préterita [*obestoupli*¹⁰⁶] a infinitivu [*pronajat*; *zapomnět*¹⁰⁷] ovlivněné moravským vyrovnáváním některých tříd s třídou II.¹⁰⁸

5.3.5.1 Prézent

Respektuji zařazení tvarů sloves V. **prez. třídy** (končících v inf. *-tat*) ke vzoru *maže* a změnu *t > c* na konci jejich kořene [3. sg.: *líce*; *plance*; 3. pl.: *plancou*] – tyto tvary se na Kroměřížsku objevují většinou jako dublety tvarů běžných (Bělič, 1972, s. 185; ČJA 4, 2014, s. 428).

K I. třídě, ke vzoru *maže*, se na východě střední Moravy zařazuje obvykle i slovo *házet* (ČJA 4, 2014, s. 452, 453), tvar tímto ovlivněný tedy nijak neupravuji [3. pl.: *hážou*].

¹⁰³ koncovka *-ma* ponechána jako typická pro instr. pl. ve střm. nářečí (viz výše)

¹⁰⁴ IJP: *Kolísání sloves mezi vzory „prosít“ a „sázet“*, 2008–2015, dostupné z WWW:

<<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=540>> [cit. 16. 2. 2015]

¹⁰⁵ od slovesa *pochybět*

¹⁰⁶ *obestoupit/obestoupnout* jako např. *vyplazit/vypláznout* – oblast Kroměřížska na hranici těchto dvou podob (ČJA 4, 2014, s. 503)

¹⁰⁷ *pronajmout/pronajat* jako *začnout/začat* – v oblasti Kroměřížska se objevují obě podoby (tvar *začat* díky střídnicí *a* za pův. nosovou samohlásku; ČJA 4, 2014, s. 499, 500); tvar *zapomnět* je typický pro celou Moravu (ČJA, 2014, s. 504, 505)

¹⁰⁸ tvar *obestoupli* znamená příklon ke II. třídě, tvary *pronajat* a *zapomnět* odklon od II. třídy

Ponechávám tvar **3. sg. prez.** slovesa *nebyť* ve tvaru *néni*, který je pro střm. nářečí příznačný, i ve tvaru *néni*, běžném spíše v severní oblasti výchm. nářečí (ČJA 4, 2014, s. 607, 608).

Zachovávám tvar **1. pl. prez.** končící ještě pův. stč. **příponou -m** (ČJA 4, 2014, s. 424) [např. *začnem; odejdem; jedem; (ne)budem* aj.] – toto zakončení se objevuje na většině území republiky jako dubleta přípony *-me* (Bělič, 1972, s. 189).

Respektuji **koncovku -ou/ó** v **3. pl. prez. sloves V. třídy** [*hojgajou; nemajó*], která je ve střm. nářečí výsledkem neprovedení stč. přehlásky *u, ú > i, í* a provedení hláskové změny *ú > ou*, příp. *i ou > ó* (Bělič, 1972, s. 113, 115). Paralelním vyrovnáváním podle těchto sloves vznikla tato koncovka v **3. pl. prez. i u sloves IV. třídy** (Bělič, 1972, s. 191) [*slavijou; chodijou*]. Dále se objevuje koncovka *-ou* i v 3. pl. prez. **slovesa *chtít*** [*(ne)chcou*], v němž je ovlivněna stejnými hláskovými procesy a objevuje se na celém území Moravy (Bělič, 1972, 115, 203, 243; ČJA 4, 2014, s. 459). Všechny tyto tvary v textu ponechávám.

5.3.5.2 Préteritum

V **2. sg. prét.** neupravuji pomocné sloveso *být* v podobě *-s* [*letěls; byls; neviděls* aj.]. Jedná se o jev typický pro celou Moravu a nejen pro ni (Lamprecht, 1976, s. 153; Bělič, 1972, s. 198, 243).

Beze změny ponechávám tvar **3. sg. mask. prét.** některých sloves **bez koncového *l* v *l-ovém* přičestí**. Tento jev je pro střm. nářečí netypický¹⁰⁹ (Lamprecht, 1976, s. 152) a vyskytuje se především ve slovese *moci* [*(ne)moh*], v němž zakončení bez *-l* kolísá se zakončením s *-l*, ale v jiných slovesech tohoto typu se většinou koncové *-l* vyskytuje (např. *nesl, sedl, vedl,...*), jen dva případy jsou výjimkou a vyskytují se bez *-l* [*vysvlík*] nebo kolísají s plným zakončením [*pad – padl*].

Nijak neupravuji autorovo nářeční zacházení s **minulým přičestím** slovesného typu *h(nu)l* – autor slovesa tohoto typu užívá bez *-nu-* (*přihl, zohl* aj.). Jde o jev pro střm. nářečí obvyklý (Bělič, 1972, s. 243).

Respektuji zacházení se slovesem IV. třídy ***ukrojit*** jako se slovesem z V. a jeho zkrácení [*ukrál*]¹¹⁰, pravděpodobně jde o analogii s podobou slovesa *začít* (které má v inf. též *i*) – *začál*, která je pro střm. dialekt typická (ČJA 4, 2014, s. 563, 564).

5.3.5.3 Kondicionál

Ponechávám **1. pl. kondicionálu** v nářeční podobě (*kdy/a*)*bysme* (ČJA 4, 2014, s. 598, 601), rozdělenou podobu (*kdy/a*)*by jsme* spojuji do (*kdy/a*)*bysme*. Taktéž rozdělený **kondicionál 2. pl.** (*kdy*)*by jste* spojuji do (*kdy*)*byste*.

¹⁰⁹ spíše jev slezských (a českých) nářečí, ale objevuje se i v nářečí valašském (ČJA 4, 2014, s. 543, 544; Lamprecht, 1976, s. 216)

¹¹⁰ kontext: *...každý si ukrál z pecnu krajíc chleba...*

5.3.5.4 Infinitiv

Zachovávám **infinitiv na -t'**, který je pro východní podskupinu středomoravských nářečí typický (Bělič, 1972, s. 194) [např. *našlehat'*; *hrát'*; *vidět'*; *sjíždět'* aj.].

5.3.5.5 Přechodníky

Ponechávám **tvary ustrnulých přechodníků** [*přijď'a*; (*při*)*jda*; *stoja*¹¹¹], které jsou typické především pro oblast vých. nářečí, ale v omezeném rozsahu se objevují i ve střm. nářečích (Bělič, 1972, s. 243, 265; Lamprecht, 1976, s. 216).

5.3.5.6 Příčestí trpné

Ponechávám verbální adjektiva a substantiva tvořená od trpného příčestí s **nefinálním tvarotvorným sufixem -t**¹¹², v nichž je ve spis. češtině příčestí *n*-ové (Bělič, 1972, s. 195) [např. *dodřítí*; *obehnaté*; *nadezdíté*; *hrátí* aj.]. Jedná se o jev zasahující celou Moravu (ČJA 4, 2014, s. 577, 578).

Verbální adjektiva ***n-ová*** a ***t-ová*** dále respektují na místech, kde nejde o pasivní význam¹¹³ [*spadená*; *opitý*].

5.4 SYNTAX

V textu nechávám **zastaralé předložkové vazby** [*se nemá s čím bavit*; *jsme se s nimi netěšili*; *umývali s ním*; *hrát v knoflíky*; *hrálo se v sázku*; *hrálo se v karty*; *přizpůsobil k polu*; *pro hospodařství moc zájmu nemají*] i **bezpředložkové vazby** [*netrefil se důlka*] i **další** neobvyklé, zastaralé vazby [*byl v krejčár velký potíž*; *se nevědělo v přesvědčování*; *byl jsem po hodinkách*; *byli s tímto zvyklí*].¹¹⁴

Beze změny ponechávám veškeré **genitivní záporové slovesné vazby** – ty se v textu nejčastěji vyskytují se slovesem *nebýt* [*vody nebylo*; *není žádné moci* aj.], *nemít* [*rodiny neměl*; *vlastních dětí nemají* aj.] a *ne(u)vidět* [*neviděl dědinky*; *ohňů nevidět'* aj.], ojediněle i s jinými slovesy v záporu [*se toho/povřísel nepoužívá*; *si tohoto opovržení nezasloužili*; *zlého slova neřekl*; *práce (která vyžadovala rozum) dělati nemohl*]. Záporový genitiv po slovesech *nebýt*, *nemít* a *nevidět* je typický pro celou východní polovinu Moravy včetně východní podskupiny střm. nářečí (ČJA 5, 2005, s. 500–502, m. 367, 358).

Nijak neupravuji ani **genitiv partitivní**, který je rozšířen téměř na celé Moravě (ČJA 5, 2005, s. 502) – v textu se objevuje především u jídla [*nacpal koláča*; *vyptal toho jídla*; *všeho k jídlu*¹¹⁵], ale i jiných jevů, které autor vnímá jako část celku [*naložit pěkných polen*; *pěny mívala u huby*].

¹¹¹ koncovka *-a* ve slově *stoja* typicky moravská (neprovedení přehlásky 'a > e; ČJA 4, 2014, s. 602)

¹¹² způsobeno příklonem k infinitivu (ČJA 4, 2014, s. 578)

¹¹³ paralela s *ušlý/odejítý/odjedený* (ČJA 4, 2014, s. 582)

¹¹⁴ EaT, 2006, s. 135

¹¹⁵ asi by se pojilo se slovesem *vzít*, ale ve větě není sloveso; kontext: *Tak jsem se ze všeho vyslík, oblékl troje nové pradlo, nový mundúr, žluté oficirské boty a nový dragonský kožich (ten bude dobrý na vši). Dvě deky a všeho k jídlu.*

Genitivní vazbu ponechávám i v případě přání [*přáli si šťastného a veselého Nového roku*].

Respektuji **odchytky v mluvnické shodě**, pokud jde o shodu přísudku a podmětu, a to především plurálu neuter [*stály bradla; děvčata hrávaly* aj.], dále pokud se jedná o shodu přívlastku s neutry v plurálu [*Žůrkovy vrata; kolena holé; pola prázdný; ty stáda* aj.]. Dále ponechávám odchytky v případě shody přísudku a substantiv abstraktních nebo označujících množství [*bylo tma; bylo škoda; vyletělo hromada; sta letělo; bývalo toho plné říčice; hrálo chlapců libovolný počet*].

Respektuji autorovo zacházení s **plurály maskulin koně a koníci**¹¹⁶ jako s neživotnými maskuliny (EaT, 2006, s. 135)¹¹⁷, které se projevuje ve shodě s přísudky¹¹⁸ [*(koně) byly, držely, chtěly, braly; (koníci) byly*] a přívlastky [1. pl.: *(koně) všechny; ty naše; takové malé, baculaté; (koníci) ty*] a s trpným přičestím [1. pl.: *(koně) zapraženy*].

Ponechávám porušení shody s cílem vyjádřit úctu, tedy tzv. **plurál úcty** [*Sobek se nechali přemluvit*], který je typickým rysem pro celou Moravu a nejen pro ni (Bělič, 1972, s. 205).

Vkládám **vypuštěnou předložku s** ve výrazu *s sebou* (EaT, 2006, s. 136).

Vyrovňávám rozdíly v koncovkách v **přívlastku postupně rozvíjejícím** [*těma svýma černýma smutnýma očima* m. *těmi svými černýma smutnýma očima*].

V jednom případě je třeba upravit autorův **slovosled přívlastku postupně rozvíjejícího** [*je mně líto toho kdysi tady posvátného nedělního ticha* m. *je mně líto toho kdysi tady nedělního posvátného ticha*].

Upravuji **shodu** plurálu **adjektiva rád** s maskulinem životným *občané*¹¹⁹ [*(občané) měli rádi* m. *měli rády*].

Upravuji autorovy **anakoluty** [*Strojní bednárna – z ní vyváželi sudy i za hranice, dnes je výroba omezena jen pro svoji potřebu – pro přerovský piv. m. Strojní bednárna, ze které vyváželi sudy i za hranice, dnes je výroba omezena jen pro svoji potřebu.; Když se přiženil ... Motal Fr. (Skaštice) (je kovářem), zřídil si na svém též kovárnu. m. Když se přiženil ... Motal Fr. (Skaštice) a je kovářem, zřídil si na svém též kovárnu.; Al. Jaroš vstoupil do strany KSČ, obchod byl u něho ponechán, ale jako komunální podnik Jednota. m. Al. Jaroš, který vstoupil do strany KSČ, byl obchod u něho ponechán, ale jako komunální podnik Jednota.; Dnes se ještě moc čokoládových různých figurek, jako kuřátka, zajičky atd., kupuje v cukrarnách m. Dnes se ještě moc čokoládových různých figurek, jako kuřátka, zajičky atd., kupují v cukrarnách; V užším konci bylo dno uprostřed s malým otvorem. Takovým¹²⁰, aby se tam vešla hlaveň pušky. m. V užším konci bylo dno uprostřed*

¹¹⁶ ve shodě se zachází se subst. koníci jako s neživotným (ukaz. zájmeno *ty* autor používá důsledně jen u neživotných maskulin – jde o moravský rys), tvar nom. pl. *koníci* je ovšem životný: tvar tedy ponechávám životný, ale shodu neživotnou

¹¹⁷ daný jev může být ovlivněn i tím, že v jižní oblasti výchm. nářečí u hranic se Slovenskem se ojediněle jména živočišná chovají jako neživotná (Bělič, 1972, s. 152)

¹¹⁸ někdy se v přísudcích objevuje měkké *i*, které je ovšem spíše dáno autorovým často chybným pravopisem při zápisu *i/y* (viz níže)

¹¹⁹ jinde zachází autor s tímto slovem jako se životným maskulinem

¹²⁰ *takovým* ve shodě s *malým* (navíc v tomto tvaru je vždy koncovka *-ým*, ne *-ém*)

s malým otvorem. Taková, aby se tam vešla hlaveň pušky.; Sobek Bedřich (č. 22) čapěl na ledě (bylo to u Doubravice) a díval se, jak kterýsi kluk nabíjí pistoli (už nevím, který to byl), vyšla rána a kulka mu sjela po lebce. **m.** Sobek Bedřich (č. 22) **který** čapěl na ledě (bylo to u Doubravice) a díval se, jak kterýsi kluk nabíjí pistoli (už nevím, který to byl), vyšla rána a kulka mu sjela po lebce.; Kdes ani ptáčka neuviděl **m.** Kdes ani ptáčka neuviděls; Beneš byl neznalý mlynářštiny, a vůbec hospodařství (byl v Brně úředníkem), **ale** s pomocníky ještě nějakou dobu mlel – asi do r. 1927. **m.** Beneš byl neznalý mlynářštiny, a vůbec hospodařství (byl v Brně úředníkem), **který** s pomocníky ještě nějakou dobu mlel – asi do r. 1927.; Mladší se provdala za zvěrolékaře a druhá, Blanka, která je na místě – provdala se za četníka Květ. Hlinu (rodem Čech), u četníků byl do r. 1955. **m.** Mladší se provdala za zvěrolékaře a druhá, Blanka, která je na místě – **a** provdala se za četníka Květ. Hlinu (rodem Čech), u četníků byl do r. 1955.; Když zemřel dnešní hospodář, provdala se vdova za Fr. Skopalíka, našeho starostu **m.** Když zemřel dnešního hospodáře, provdala se vdova za Fr. Skopalíka, našeho starosty; A když po několik roků nemohl platit nájem, a ještě měl v nájmu nějaké pole ode dvora, měl dvě páry tažných krav, věřitelé se hlásili o zaplacení ze všech stran. **m.** A když po několik roků nemohl platit nájem, a ještě měl v nájmu nějaké pole ode dvora, měl dvě páry tažných krav. Věřitelé se hlásili o zaplacení ze všech stran.; dnes **vše**, po čím toužíš, máš na dosah ruky **m.** dnes po vším, po čím toužíš, máš na dosah ruky; Hospodáři jdou se podívat, zda a na které pole by se zítra mohlo vyjeti. **m.** Hospodáři jdou se podívat, zda **by se** a na které pole by se zítra mohlo vyjeti.].

5.5 SLOVOTVORBA

Ponechávám střm. **příponu –ák** v některých obyvatelských jménech (Gregor, 1959, s. 25) [Tyroláci; Bosňáci].

Respektuji z vložené do dokonavých distributiv za předponu *po-* [pozlehli]. Jde o moravský rys (Bělič, 1972, s. 210).

Zachovávám **moravský formant -va** u nepůvodní předložky [skrzeva].

Nezasahuji do autorova nářečního tvoření **uzuálních (habituálně-iterativních) sloves** (Bělič, 1972, s. 208) [nahrávali¹²¹; bijávali].

5.6 LEXIKUM

Ponechávám autorův **výraz fašanda** pro poslední dny masopustu na Slovácku, přestože obvyklý nářeční výraz je *fašank* (ČJA 2, 2012, s. 437).

Zachovávám i autorovo **slovo lézanka**, který je v odborné literatuře doložen jen v podobách *lézačka* (Gregor, 1959, s. 88) a *lízačka* (Bartoš, 1905, s. 185).

Neupravuji autorův **výraz uščeřovali se**, který se v nářečních slovnících nachází jen ve formě *uščuřovat se* (Gregor, 1959, s. 173), *uščiřit se* (Kott, 1910, s. 131) nebo *uščířovat sa*¹²².

¹²¹ ve smyslu ‚častokrát si v minulosti hrát‘

Nezasahují do autorského **slovesa** *hojgaly*, jež se v nářečních slovnících nachází jen ve formě *hongati* (Gregor, 1959, s. 62), *hongat*¹²³ a *hojdat*¹²⁴.

Ponechávám **zájmeno** *sám* na místě, kde se obvykle užívá tvar *samý* při vyjadřování mnohosti [*Jdeme zase dále, po málo znatelném chodníku, sám důl od granatů a sam kámen.; Všude samé stávky, sama povstání a vraždění...; Tam byli ale sami Němci.*], neboť jde o jev nářeční (PSJČ, 1935–1957, resp. 2007-2008). V analogii zachovávám tento tvar i při vyjadřování shody [*v tu samu dobu; tato sama hra*].

5.6.1 Adverbia

Ponechávám **směrová adverbia** ve tvarech ovlivněných valašským nářečím¹²⁵ [*ztamocud; ztuocud*].

Pro nářečí středomoravské je ve směrovém významu typické užívání **příslovce** *kde* místo *kam* (Bělič, 1972, s. 213) [*v každém domě, kde byli vpuštěni; nebylo kde utéct aj.*] – tento nářeční jev neupravuji.

Nezasahují do zápisu **adverbia** *nahoře* v podobě *hore*, která je příznačná pro vých. nářečí (ČJA 5, 2005, m. 377).

Nechávám **adverbium** *dole* v nářeční podobě *důle*, která je pro východní oblast hanáckých nářečí typická (ČJA 5, 2005, m. 378). Také toto adverbium ponechávám v podobě *dolů*, která je totožná s vých. *dolu*, jen zde neproběhlo krácení *ů* v analogii s *nahoru* (ČJA 5, 2005, s. 520).¹²⁶

Adverbium *dolů* ponechávám ve spíše vých. podobě *dolu*, která se objevuje místy i ve střm. nářečích (ČJA 5, 2005, s. 522, m. 379).¹²⁷

Neměním ani **adverbium** *domů* v typicky středomoravské podobě *dom* (ČJA 5, 2005, m. 382).

Komparativ příslovců ponechávám v moravské podobě 2. stupně adjektiva (ČJA 5, 2005, s. 556, m. 400) [*horší; veselší, veselejší; radostnější; milejší; sušší; lepší; krásnější*].

5.7 PRAVOPIS¹²⁸

5.7.1 Domácí slova

Rozepisují **názvy souhlásek** pro usnadnění porozumění textu [*K nám přišla vždy jak „dom“, aniž by řekla bé cé. m. K nám přišla vždy jak „dom“, aniž by řekla b c.*].

¹²² SJV, 2006, dostupné z WWW: <<http://www.divadloschod.cz/val.atheny/?id=jazyk&what=U>> [cit. 20. 2. 2015]

¹²³ SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/h.pdf>> [cit. 22. 3. 2015]

¹²⁴ SČS, 2009, dostupné z WWW: <<http://slovactina.unas.cz/a/h.htm>> [cit. 22. 3. 2015]

¹²⁵ Bartoš, 1906, s. 552; SJV, 2006, dostupné z WWW:

<http://www.divadloschod.cz/val.atheny/?id=jazyk&what=Z> [cit. 18. 2. 2015]

¹²⁶ např. *Dolů na samém konci dědiny ... je Horáková louka*

¹²⁷ např. *...jeden si lehl na zem, břichem dolu...*

¹²⁸ k příkladům z textu, uváděným v hranatých závorkách: tam, kde je v textu více tvarů jednoho slova, jejichž střídání nehraje pro pravopis žádnou roli, uvádím vždy jen jeden tvar daného slova

5.7.1.1 Psaní i/y

Podle PČP z roku 1993 (s. 11–13) upravují psaní *i/y* **po d označujícím tvrdý konsonant z měkkého na tvrdé** [*hospodyni* m. *hospodini*], **po b, f, l, m, p, s, v a z z tvrdého na měkké** [*hubiteli* m. *hubyteli*; *obilí* m. *obylí*; *vyzdobilo* m. *vyzdobylo*; *troubil* m. *troubyl*; *přizpůsobil* m. *přizpůso byl*; *bližší* m. *blyžší*; *minulost* m. *mynulost*; *zmizel* m. *zmyzel*; *opilý* m. *opylý*; *vítězi* m. *výtězi*; *vichřice* m. *vychřice*; *vířil* m. *výřil*; *živil* m. *živyl*; *visí* m. *vysí*; (předl.) *mezi* m. *mezy*], jen ve vyjmenovaných slovech z měkkého na tvrdé [*dobyť (místa)* m. *dobití*; *choromyslný* m. *choromislý*; *my* (všichni) m. *mi*; *umývali* m. *umívali*; *pytlíčku* m. *pitlíčku*; *Chropyně* m. *Chropině*; *vysypal* m. *vysípal*; *zvyklí* m. *zvikli*; *vy* m. *vi*; *převyšoval* m. *převyšoval*; *neozýval se* m. *neozíval se*] a z měkkého na tvrdé **v předponě vy-** [*vybit* m. *vibit*; *vytahli* m. *vitahli*; *nevydržení* m. *nevidržení*].

Psaní *i/y* normalizují podle PČP (1993, s. 13–14) také v **koncovkách substantiv z měkkého na tvrdé** [4. pl. mask. než. (hrad): *kroupy* m. *kroupi*; 7. pl. mask. než. (hrad): *stromy* m. *stromi*;] a z tvrdého na měkké [3. sg. fem.: *hrázi* m. *hrázy*; 7. pl. mask. živ. (muž): *nepřáteli* m. *nepřátely*], v **koncovce adjektiv se smíšenou deklinací z měkkého na tvrdé** [1. pl. mask. než.: *Burešovy (koně)*¹²⁹], v **koncovce slov s tvrdou adjektivní deklinací z měkkého na tvrdé** [*samými* m. *samímy*] a v **instrumentálové koncovce -mi z tvrdého na měkké** [*taškami* m. *taškamy*; *velikonočními* m. *velikonočnými*; *samými* m. *samímy*].

Dále upravují psaní *i/y* podle PČP (1993, s. 14) v **příčestí minulém v přísudcích** podle shody s podmínem v plurálu – pokud je podmínem **maskulinum neživotné** v plurálu nebo **femininum** v plurálu, pak upravují měkké na tvrdé [*chodily děti* m. *chodili*; (*svátky*) *neměly* m. *neměli*; (*koně*) *vletěly* m. *vletěli* aj.], pokud je podmínem **maskulinum životné** v plurálu, pak upravují *y* na *i* [(*muži*) *opláceli* m. *oplácely* aj.]. Pokud je podmět v plurálu **rodu středního** a autor v přísudku nebo shodném přívlastku zapisuje *i* místo *a*, pak měkké *i* přepisují na tvrdé [(*děvčata*) *přišly a zazpívaly* m. *přišli a zpívali*; *Sobkovy děvčata* m. *Sobkovi děvčata* aj.]. Pokud je podmínem **bezrodé zájmeno my** nebo je **podmět všeobecný**, upravují *i* z tvrdého na měkké [(*my*) *se seřadili* m. *seřadily*; (*oni*) *přinesli* m. *přinesly* aj.].

Zápis *i/y* normalizují ve **vlastních jménech** [*Cyrila* m. *Cirila*¹³⁰; *Mikuláše* m. *Mykuláše*¹³¹; *Chomýž* m. *Chomíz*¹³²; *Mysločovic* m. *Misločovic*¹³³].

5.7.1.2 Psaní ú/ů

Upravují psaní *ů* na *ú* (PČP, 1993, s. 25) po **předponě** [*zúžený*].

¹²⁹ vzhledem k autorovu důslednému (ve slyšitelné shodě) zacházení se subst. *koně* jako s mask. neživotným (viz výše) považují měkké *i* v přívlastku (a níže *i* v přísudku: *koně vletěli*) spíše za chybu

¹³⁰ Konstantin (MČE 3, 1986, s. 505)

¹³¹ PČP, 1993, s. 376

¹³² obec ve Zlínském kraji – Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Chomýž*, dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Chom%C3%BD%C5%BE>> [cit. 6. 3. 2015]

¹³³ obec ve Zlínském kraji – Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Mysločovice*, dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Myslo%C4%8Dovice>> [cit. 9. 3. 2015]

5.7.1.3 Psaní předložek s/se a z/ze a předpon s-, z-, vz-

Podle PČP (1993, s. 20–24) normalizují **psaní předložek s/se a z/ze** – pokud se předložka pojí s instrumentálem, upravují na *s/se* [*s hlukem* m. *z hlukem*; *se sestrou* m. *ze sestrou* aj.], pokud se předložka pojí s genitivem, upravují na *z/ze* [*z chvojky* m. *s chvojky*; *z řemínku* m. *s řemínku* aj.] – a psaní **předpon s-, z-, vz-** – pokud slovo s danou předponou má význam směřování dohromady [*sbalit* m. *zbalit*; *shání* m. *zhání*, *sháňky* m. *zháňky*; *spravoval (hodiny)* m. *zpravoval*, *správky* m. *zprávky*] nebo shora dolů [*shrben* m. *zhrben*], pak upravují na *s(e)-*; na *z(e)-* upravují, pokud slovo s předponou je dokonavé sloveso (nebo slovo od tohoto slovesa odvozené) vyjadřující výsledek děje nedokonavého slovesa základového [*zchladili* m. *schladili*; *zkonfiskován* m. *skonfiskován*; *zkrříženými* m. *skříženými*; *zchátralé* m. *schátralé*; *zklamané* m. *sklamané*; *zkoprněli* m. *skoprněli*; *ztrhané (oči)* m. *strhané*] nebo sloveso dokonavé vytvořené přímo ze substantiva nebo adjektiva [*zpanštl* m. *spanštl*; *zjednodušil* m. *sjednodušil*; *zpestřila* m. *spestřila*]. Na *z-* dále upravují v ustálených případech¹³⁴ [*způsobů* m. *spůsobů*, *přízpůsobil* m. *příspůsobil*; *zaspívali* m. *zaspívali*, *prozpěvuje* m. *prospěvuje*; *výzkumná* m. *výskumná*]. Jen pokud by změna předpony ovlivnila výslovnost, pak ji ponechávám autorskou [*seslablá*; *zteklá*¹³⁵; *zešli*; *zvrchu*]. Podle PČP 1993 normalizují slova s předponou *vz-* [*nevzkřísili* m. *nevskřísili*¹³⁶].

5.7.1.4 Psaní párových souhlásek

Dále je někdy třeba dle PČP (1993, s. 18) opravit zaměňování znělých a neznělých souhlásek v pravopise, a to **d – t** [*modlitba* m. *motlidba*, *modlidba*; *drát* m. *drád*; *klátku* m. *kládku*; *sehnat* m. *sehnad*; *pobídky* m. *pobítky*; *ztamocud* m. *ztamocut*; *ztuocud* m. *ztuocut*; *odevšad* m. *odevšat*] **s – z** [*roztál* m. *rostál*; *zkušeni* m. *skušení*; *presropočet* m. *presrosočet*; *beztoho* m. *bestoho*; *stesku (po domově)* m. *stezku*; *skrže* m. *zkrže*] **š – ž** [*soutěšky*¹³⁷ m. *soutěžky*; *vidíš* m. *vidíž*; *dužky* m. *dušky*¹³⁸; *budiž* m. *budiš*] **h – ch** [*noh* m. *noch*; *vlhkém* m. *vlchkém*; *dosah* m. *dosach*; *obouch* m. *obouh*; *dvouch* m. *dvouh*; *rukouch* m. *rukouh*; *stojících* m. *stojících*].

5.7.1.5 Skupiny souhlásek

V souladu s PČP (1993, s. 18–20) zachovávám souhláskové skupiny vznikající při stupňování adjektiv na rozhraní **slovotvorného základu slova a přípony -ší** [*suší* m. *suši*] i dvě stejné souhlásky setkávající se na rozhraní **kořene a předpony** [*oddechnout* m. *odechnout*] a **kořene a přípony** v adjektivech [*kamenný* m. *kamený*].

Dále ve shodě s PČP (1993, s. 18) zavádím **psaní skupiny -mn- před ě** ve tvarech osobního zájmena *já* [**3. sg.**: *mně* m. *mě*; **6. sg.**: *mně* m. *mě*] a ve tvarech slovesa *vz/zapomenout* [*vzpomněl* m. *vzpoměl*; *zapomněl* m. *zapoměl*].

5.7.1.6 Zkratky

Zkratky **normalizují** podle dnešního úzu (EaT, 2006, s. 123) [*atd.* m. *a t. d.*; *aj.* m. *a j.*].

¹³⁴ PČP, 1993, s. 23

¹³⁵ jde o slovo *vzteklá*, autorská podoba se *s* upravena na typicky stím. podobu se *z* (Gregor, 1959, s. 194)

¹³⁶ s. 322

¹³⁷ nář. tvar pro *soutěsku*

¹³⁸ *dužiny*

Ponechávám autorovy zkratky, pokud jde o číslo domu nebo letopočet [č. – u domů, r. – u roků] a když může daná zkratka zkracovat více možných podob¹³⁹ (EaT, 2006, s. 123) [např. zkratka *piv.* může zkracovat *pivova/ár*; zkratka *soukr.* může zkracovat *soukrom(n)y* atd.] nebo není vůbec jasné, o zkratku kterého slova se jedná [např. zkratka *st.* v kontextu: *Ještě stála fronta u Břestu, a už jsme drancovali Hulín. První st. cukrovár.*].

Zkratky **rozepisují** jen tehdy, pokud mohou být přepsány pouze jediným způsobem¹⁴⁰ (EaT, 2006, s. 123) [světovou m. svět.; světové m. svět.; světová m. svět.; třída m. tř.; válečný m. vál.; (před) svátky m. sv.; Velikonočními m. Velikon.; odpoledne m. odp.; faráře m. far.; Svatý m. Sv.; hodině m. hod.; hodin m. hod.; rekonvašcentu m. rekonval.; Českých m. Čes.; obecního m. obec.; zemědělská m. zem.; firmy m. fi.; obecního m. obec.; římskokatolické a římskokatolická m. římskokat.].

Z **iniciálových zkratk** odstraňuji tečky (PČP, 1993, s. 37) [*MNV* m. *M. N. V.*; *ZPS* m. *Z. P. S.*; *JZD* m. *J. Z. D.*; *KSCČ* m. *K. S. Č.*; *SNB* m. *S. N. B.*; *ČSD* m. *Č. S. D.*].

5.7.1.7 Psaní velkých písmen

Ponechávám ve slově velké počáteční písmeno, pokud funguje jako prostředek **zdůraznění** (PČP, 1993, s. 50) [*Mamonu*; *Vítězství*; *Velikáni*; *Armáda*; *Vás*¹⁴¹], nebo výraz náboženské **úcty**¹⁴² [*Tvoji* (Kristovu)].

Malé počáteční písmeno upravuji na VELKÉ ve **vlastních jménech a přezdívkách živých bytostí nebo bytostí tak pojatých** (PČP, 1993, s. 42–44) [příslušníci národů a kmenů: *Slováko*ch m. *slováko*ch; *Tatarů* m. *tatarů*; *Maďaři* m. *maďaři*; *Maďar*ky m. *maďar*ky; *Rakušan*ama m. *rakušan*ama; *Talian*(ka) m. *talian*(ka); *Němci* m. *němci*; *Češi* m. *češi*; *Čecháček* m. *čecháček*; *Poláci* m. *poláci*; *Slovinci* m. *slovinci*; *Bosňáků* m. *bosňáků*; *Čechoslováků* m. *čechoslováků*; *Slovena* m. *slovena*; *Rumun* m. *rumun*; *Američán* m. *američán*; postavy náboženské: *Panenka Maria* m. *panenka Maria*; *P. Marie* m. *p. Marie*; *Panna Maria* m. *panna Maria*; přezdívky: *Luca* m. *luca*¹⁴³; *Hodinář* m. *hodinář*; *Zerzaví* m. *zerzaví*; *Všivé Lojzek* m. *všivé Lojzek*], v **zeměpisných názvech** (PČP, 1993, s. 44–45) [anoikonyma: hodonyma: *cestě Podhájové* m. *podhájové*; *polní cesty Zádubové* m. *zádubové*; *Chráské silnice* m. *chráské*; *Záhlinské silnici* m. *záhlinské*; *silnici Kurovské* m. *kurovské*; agronyma: *Očenáše* m. *očenáše*; *Šefranici* m. *šefranici*; *Řadů* m. *radů*; *Kubíka* m. *kubíka*¹⁴⁴; *Zbytkům* m. *zbytkům*¹⁴⁵; *Křivá* m. *křivá*; *Záluží* m. *záluží*; hydronyma: *Brodáka* m. *brodáka*; *Rýna* m. *rýna*; *Bařinové potok* m. *bařinové potok*; *Lago di Garda* m. *lago di Garda*; *Bezedník* m. *bezedník*; *Mlýníci* m. *mlýníci*; oronyma: *Svatý Hostýn* m. *svatý Hostýn*; *Slivotíně* m. *slivotíně*; *Dvorském kopečku* m. *dvorském kopečku*; *Monte dei Fiori* m. *monte dei Fiori*; *Hrubou skal*u m. *hrubou skal*u; oikonyma: *Dolních Zahrad* m. *Dolních*

¹³⁹ slovo se v textu objevuje ve více podobách nebo se v textu nezkrácené vůbec neobjevuje

¹⁴⁰ slovo se v textu objevuje jen v jediné nezkrácené podobě

¹⁴¹ spíš než o úctu jako v dopise jde podle mého názoru o zdůraznění (jako *Velikáni*), kontext: *Dnes máme vědu moc a moc vyspělou, že člověk musí opravdu před ní smeknout – ale zastavte tu sílu neznámou, která žene ten vývoj – ten čas – zastavte jí, ne na vteřinu, ale jen na zlomek vteřiny – a já potom nazvu Vás – tím – všemohoucím – – –*

¹⁴² dle PČP (1993, s. 50) má být velké písmeno v přivlastňovacích zájmenech jako projev úcty jen v dopise, podle mého názoru může být i v beletrii (obzvl. pokud je to úcta náboženská)

¹⁴³ jde o postavu, která obcházela domácnosti na svátek Lucie

¹⁴⁴ část louky osázená vrbovím

¹⁴⁵ louka se zbytky lesa

zahrad; *Staré Vsi* m. *Staré vsi*; **choronyma**: *Rakouska* m. *rakouska*; *Číně* m. *číně*; *Slovácka* m. *slovácka*; *Valašska* m. *valašska*; *Hanó* m. *hanó*; **kosmonyma**: *Země* m. *země*], v názvech **organizací pro obchod a služby** (PČP, 1993, s. 48) [*obchod Jednota* m. *jednota*; *hotel Ostrý roh* m. *ostrý roh*], v označeních **významných období** (PČP, 1993, s. 49) [*Třech králůch* m. *třech králůch*; *Popeleční středa* m. *popeleční středa*; *neděle Smrtná* m. *neděle smrtná*; *Bílou sobotu* m. *bílou sobotu*; *Pondělí velikonoční* m. *pondělí velikonoční*; *Všech svatých* m. *všech Svatých*; *Štědrý den* m. *štědrý den*; *Nový rok* m. *nový rok*], v názvech **slovesných výtvorů** (PČP, 1993, s. 48) [*Památky obce Záhlinic* m. *památky obce Záhlinic*] a v názvech **kapitol** [*Osud záhlinských gruntů* m. *osud záhlinských gruntů*].

Naopak velké počáteční písmeno upravuji na MALÉ tam, kde se nejedná o **jména náboženských postav** označovaných velkým písmenem (PČP, 1993, s. 43) [*bohům* m. *Bohům*], **stavby** označované velkým písmenem (PČP, 1993, s. 46) [*hřebčinec* m. *Hřebčinec*; *zámečku* m. *Zámečku*¹⁴⁶], označení **významných období**, která by se označovala velkým písmenem¹⁴⁷ (PČP, 1993, s. 49) [*svátky velikonoční* m. *svátky Velikonoční*; *vánoční svátek* m. *Vánoční svátek*; *Boží tělo* m. *Boží Tělo*], **oficiální jména institucí, organizací a jejich orgánů** (PČP, 1993, s. 46–48) [*rakouská armáda* m. *Rakouská armáda*¹⁴⁸; *prapory* m. *Prapory*; *čsl. domobranecký prapor z Itálie* m. *Čsl. domobranecký prapor z Itálie*¹⁴⁹; *arcibiskupství* m. *Arcibiskupství*¹⁵⁰; *italské legie* m. *Italské legie*], ani o žádná **jiná** vlastní jména či názvy [(hra na) „*národy*“ m. „*Národy*“; *bronchitis* m. *Bronchitis*; *čsl. tábora* m. *Čsl. tábora*]

Dále upravuji psaní počátečního písmene z velkého na malé v **adjektivech odvozených od jmen živých bytostí nebo bytostí tak pojatých** (pokud nejde o adj. posesivní utvořená od nich příponami *-ův, -in*) [*boží ticho* m. *Boží ticho*¹⁵¹], v **adjektivech odvozených od toponym** [*panství napajedelskému* m. *Napajedelskému*; *okres holešovský* m. *Holešovský*; *okres kroměřížský* m. *Kroměřížský*; *dvoře halenkovském* m. *Halenkovském*; *hraběti napajedelskému* m. *Napajedelskému*; *tlumackého dvoru* m. *Tlumackého*; *dvoře tovačovském* m. *Tovačovském*; *přerovský pivovár* m. *Přerovský*; *dvora bystřického* m. *Bystřického*; *kroměřížčí třetáci* m. *Kroměřížčí*; *kurovské vojsko* m. *Kurovské*; *záhlinský raubíře* m. *Záhlinský*; *dvůr tlumacký* m. *Tlumacký*; *italské linie* m. *Italské*; *švýcarských hranic* m. *Švýcarských*; *kroměřížském zámku* m. *Kroměřížském*; *hranicích italsko-rak.* m. *Italsko-Rak.*; *italskou, českou a slovenskou hymnu* m. *Italskou, Českou a Slovenskou*; *všetulskýho cukr.* m. *Všetulskýho*¹⁵²; *ruským, rumunským vojákům* m. *Ruským, Rumunským*; *indického filozofa* m. *Indického*; *ondřejovské hvězdárny* m. *Ondřejovské*; *záhlinských gruntů* m. *Záhlinských*; *sovětským (mužstvem)* m. *Sovětským*; *ruskému národu*

¹⁴⁶ lovecký zámeček

¹⁴⁷ nebo se ve víceslovném pojmenování píše s velkým písmenem jen jedno slovo

¹⁴⁸ ofic. název: Rakousko-uherská armáda (Jung, 2007, obálka)

¹⁴⁹ ofic. název: *n-tý domobranecký prapor* (před oficiálními názvy praporů je vždy číslo – Jung, 2007, s. 64)

¹⁵⁰ ofic. název: Arcidiecéze olomoucká (Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Arcidiecéze olomoucká*, dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Olomouck%C3%A9_arcibiskupstv%C3%AD> [cit. 6. 3. 2015])

¹⁵¹ nejde o posesivitu, ale nahrazení adjektiva *božský*

¹⁵² ofic. název: cukrovar Všetuly (Šašková, 2008, dostupné z WWW:

http://www.tymycentrum.cz/vyroci/2008/clanky/07_cukrovar.php [cit. 8. 3. 2015])

m. *Ruskému*] a v adjektivech odvozených od názvů organizací (PČP, 1993, s. 46–48) [*arcibiskupské (pozemek i lesík) m. Arcibiskupské*].

Výraz **pláň Sedmi obcí** ponechávám v této autorské podobě, neboť se tento název nevyskytuje v žádných příručkách a obecné doporučení je zapisovat obecné výrazy před názvem s malým počátečním písmenem.¹⁵³

Upravuji počáteční písmeno ve větě na velké, pokud se daná věta nachází v **závorce** a není součástí výpovědi před závorkou [*Brzy po tomto roku zřídila si ve svém domku, č. 63, M. Kopčilová též obchod. (Později se provdala za Řiháčka, brzy však zemřel, alkoholík.) m. ...též obchod. (později...) aj.*].

Dále přepisují počáteční písmeno ve větě z malého na velké za **dvojtečkou** uvozující přímou řeč (PČP, 1993, s. 50) [*řika: „My vám nic neberem...“ m. říká: „my vám nic neberem...“; slyšíš: Zemědělci dostavte se... m. slyšíš: zemědělci dostavte se... aj.*].

V souladu s edičními zásadami (EaT, 2006, s. 141) upravuji písmeno následující **po otazníku** na velké [*Ale byli to vojáci? Jenom snad... m. Ale byli to vojáci? jenom snad...; Je to i jinde? – Nevím. m. Je to i jinde? – nevím. aj.*].

5.7.1.8 Hranice slov

V souladu s PČP (1993, s. 52–53, příp. slovník), IJP (2008–2015, slovník) a edičními zásadami (EaT, 2006, s. 119) jsou na jedno slovo upravovány všechny **příslověčné spřežky**¹⁵⁴: spojení předložek se substantivy [*navrch m. na vrch; svrchu m. s vrchu; dovrchu m. do vrchu; nahore m. na hoře; naspodu m. na spodu; kvečeru m. k večeru; zvečera m. z večera; zrána m. z rána; zjara m. z jara; zvenku m. z venku; zkraje m. z kraje; naneštěsí m. na neštěsí; naštěsí m. na štěstí; napůl m. na půl; napříč m. na příč; dokola m. do kola; dosytosti m. do sytosti*], spojení předložek se zpodstatněnými adjektivy [*vlevo m. v levo; doleva m. do leva; nalevo m. na levo; vpravo m. v pravo; napravo m. na pravo; vpředu m. v předu; dopředu m. do předu; zpředu m. z předu; vzadu m. v zadu; dozadu m. do zadu; zezadu m. ze zadu; nablízku m. na blízku; nastálo m. na stálo; nadlouho m. na dlouho; zastara m. za stara; zamlada m. za mlada; zvesela m. z vesela; dopodrobna m. do podrobna*], spojení předložek se zájmeny a číslovkami [*předtím m. před tím; mezitím m. mezi tím; přitom m. při tom; vtom m. v tom; nato m. na to; ztamocud m. z tamocud; ztuocud m. z tuocud; odtamtud m. od tamtud; nanic m. na nic; poprvé m. po prvé; potřetí m. po třetí; počtvrté m. po čtvrté*], spojení předložek a příslovcí [*donedávna m. do nedávna; dodnes m. do dnes; odjakživa m. od jakživa; odevšad m. ode všad; vloni m. v loni*], **předložky** [*naproti m. na proti*], **spojky** [*anebo m. a nebo; takže m. tak že; přestože m. přes to že; jenomže m. jenom že; jakoby m. jako by*] a **jiné spřežky** [*půlnoc m. půl noc; dvoulitrový m. dvou litrový; předposlední m. před poslední; takzvaný m. tak zvaný; kdovičemu m. kdo ví čemu; málokdy m. málo kdy; málokde m. málo kde; jaktak m.*

¹⁵³ IJP: *Velká písmena – ulice, třídy, nábřeží, náměstí, mosty, sady, zahrady, aleje, kolonády*, 2008–2015, dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=186>> [cit. 8. 3. 2015]

¹⁵⁴ i tam, kde je možné psaní spojené i rozdělené, jsou spřežky stahovány (EaT, 2006, s. 119)

*jak tak*¹⁵⁵; *zdalipak* m. *zdali pak*]. Předponu *ne-* připojuji k následujícímu slovu (EaT, 2006, s. 120) [*nepevným* m. *ne pevným*; *nejenom* m. *ne jenom*].

Jen pokud to vyžaduje **stavba výrazu**, pak ponechávám psaní spřežek rozdělené (EaT, 2006, s. 119) [*A když jsem chodil do školy, byly r. 1908 v zadu Brod'áka udělány koupelny pro školní mládež. Od zadu asi 6 m byla napříč postavena zeď (kterou dnes Brod'ák končí) a tento prostor ještě deštěným plotem napůl rozhraděn.*¹⁵⁶].

Z některých spřažených výrazů odstraňuji **spojovník** [*kdekdo* m. *kde-kdo*; *dodnes* m. *do-dnes*; *protože* m. *proto-že*; *třebaže* m. *třeba-že*; *takže* m. *tak-že*; *jenomže* m. *jenom-že*; *nežli* m. *než-li*; *bohužel* m. *bohu-žel*].

Spojku -li připojuji ke slovům spojovníkem (PČP, 1993, s. 55) [*je-li* m. *jeli*].

Autor často spojuje **předložky s následujícími slovy**¹⁵⁷ – pokud nejde o spřežky, pak taková spojení rozepisují zvlášť [*po tom* m. *potom*; *za to* m. *zato*; *s nimi* m. *snimi*; *k tomu* m. *ktomu*; *z každého* m. *zkaždého*; *na bok* m. *nabok*; *za hranice* m. *zahranice*; *po vyhoření* m. *povyhoření*; *ve dne v noci* m. *vednevnoci* aj.].

Některé výrazy, které autor píše dohromady, rozdělují [*sám pambů ví* m. *sám pambůvi*¹⁵⁸], ovšem některé jiné výrazy ponechávám v autorské podobě, pokud se o nich příručky nezmiňují a autorova je podoba uzuální¹⁵⁹ [*jak to, že; samosebou*¹⁶⁰].

Ruším **spojovník** ve složených přídavných jménech, která vznikla z ustáleného spojení adjektiva a substantiva (PČP, 1993, s. 55) [*římskokatolická* m. *římsko-katolická*], a před pádovou koncovkou [*Buffalo-Billů* m. *Buffalo-Bill-ů*]. Spojovník ponechávám mezi dvěma přivlastňovacími adjektivy, z nichž první není skloněno [*Marx-Leninovo*].

5.7.1.9 Číslovky

Číslice nerozepisují, neboť autor zapisuje číselné údaje převážně jimi (jde o text z velké části věcného charakteru), a navíc autorův zápis slovně zapsaných číslovek značně kolísá, není tedy mnohdy ani možné je přepsat.

Doplňuji neúplný **zápis letopočtů** [*1950–1951* m. *1950–51* aj.].

Normalizuji **zápis věku** [*10- až 15letí* m. *10ti až 15cti letí*; *70leté* m. *70ti leté* aj.].

Řadové a skloňované číslovky zapsané **číslem se slovní příponou** upravuji jen na číslo [*6. m. 6tého*; *14 m. 14cti* aj.]. V některých případech autor slovní příponou naznačoval, jak by měla být číslovka přečtena, a to v číslovkách: *22tá*; *23tého*; *28tého*; (*z války*) *1866té*; (*Kojecký Fr. z č.*) *8smého*; (*ve stáří*) *60ti (let)*.

Oddělení tří číslic ve více než trojciferných číslech tečkami neponechávám, ať už jde o peněžní částky [*6 739* m. *6.739*; *12 000* m. *12.000*; *100 000* m. *100.000*; *2 000 000* m. *2.000.000* aj.], o letopočty [*1948* m. *1.948*; *1391* m. *1.391*; *1957* m. *1.957*] nebo výšku [*1 200* m. *1.200*].

¹⁵⁵ PSJČ, 1935–1957, resp. 2007-2008

¹⁵⁶ od toho zadu byla ta vzdálenost 6 m a až tam začínala ta zeď (nevedla už odzadu): pokud by se to spojilo, mělo by to jiný význam

¹⁵⁷ nejčastěji se zájmeny; někdy spojuje i více slov s předložkami v jeden celek

¹⁵⁸ přepisují kvůli zájmenu *sám*, který stojí před výrazem

¹⁵⁹ korpus SYN, dostupné z WWW: <<http://www.korpus.cz>> [cit. 8. 3. 2015]

¹⁶⁰ i v analogii k *samožřejmě*

5.7.2 Cizí (ne/přejatá) slova

5.7.2.1 Slova obecná

Ponechávám autorovu **transkripci** některých přejatých slov tam, kde zachycuje možnou výslovnost (EaT, 2006, s. 121), upravuji ovšem **psaní i/y** podle PČP (1993, slovník) a ASCS (1995) [*hirarchie* m. *hyrarchie*; *chrysanfény* m. *chrisanté/eny*; *hornist* m. *hornyst*; *levorver*; *regementu*; *regementkomando*; *šteluňků*; *bařochy*; *labatorce*; *specielním*]. Jen pokud je autorský zápis přejatých slov odlišný natolik, že téměř nelze poznat, o jaké slovo se jedná, nebo je jeho zápis matoucí, pak je upravuji podle PČP (1993, slovník) [*difuzí* m. *divuzí*; *udžezovali* m. *užezovali*; *karbidem* m. *karbitem*]. Pokud se slovo vyslovuje jen jedním možným způsobem, pak autorův pravopis upravuji [*execírák* m. *egzecírák*¹⁶¹; *medaili* m. *medajli*¹⁶²].

Zápis i/y normalizují dle PČP (1993, slovník) a ASCS (1995) i v přejatých slovech, která jsou jinak zapsána v souladu s těmito příručkami [*presbyterium* m. *presbiterium*; *psychický* m. *psychický*; *biblické* m. *byblické*; *pilíře* m. *pylíře*; *pikslí* m. *pykslí*; *krystalové* m. *kristalové*; *indiány* m. *indyány*; *arcibiskupské* m. *arcibyskupské*; *optimismu* m. *optimysmu*; *biskup* m. *byskup*; *olympijské* m. *olimpyjské*].

Upravuji **psaní ů na ú** v přejatém slově [*mundúr* m. *mundúr*¹⁶³].

Zachovávám **odchylné kvantity** dané vlivem cizího původu slov (EaT, 2006, s. 126), a to v kořenech [*líru*; *režím*; *légie*; *grejcár*; *línii*; *lýžích*; *čagán*; *kultúra*; *kulturně*; *maširovalo*; *nyťů*; *štab*; *bryle*; *fury*; *šňura*; *tabak*; *granatů*; *kamaradovi*; *cirkevní*; *cikan*] i příponách [*hrubianství*; *indiansky*; *marianské*; *diván*; *krejcár*; *kampáň*]. Odchylnou kvantitu upravuji, pokud neodráží možnou výslovnost, a to v některých příponách s krátkým vokálem [*chrysanfény* m. *chrysanteny*; *baldachýnem* m. *baldachynem*; *transformátoru* m. *transformatoru*; *materiál* m. *material*; *landvěři* m. *landveři*; *cimbál* m. *cimbal*; *brigadýr* m. *brigadyr*; *execírák* m. *execirák*; *komunální* m. *komunalní*; *signálové* m. *signalové*; *oficírské* m. *oficirské*].

Psaní s a z v přejatých slovech koriguji podle PČP (1993, slovník). Tam, kde je jimi dovoleno psaní dvojí, užívám podoby novější, která odráží výslovnost (EaT, 2006, s. 121) [*avizovat* m. *avisovat*; *organizovaný* m. *organisovaný*; *difuzí* m. *difusí*; *rezerva* m. *reserva*; *ofenziva* m. *ofensiva*; *filozofa* m. *filosofa*; *prezident* m. *president*; *fyzickými* m. *fysickými*; *civilizovaném* m. *civilisovaném*].

Nepřejatá cizí slova¹⁶⁴ autor zapisuje dle jejich výslovnosti – tento zápis ponechávám, jen upravuji spojovníky podle originálních slov [*ibršfuňk*; *berkštok*; *kochkestle* m. *koch-kestle*; *feldšpátnou* m. *feld-špátnou*; *feldvachu* m. *feld-vachu*; *trumlfajer* m. *truml-fajer*; *angrífu*; *bergfíři* m. *berg-fíři*; *untrjégr*] Tam, kde autor zachytil špatnou výslovnost, slovo upravuji

¹⁶¹ PSJČ, 1935–1957, resp. 2007-2008

¹⁶² PČP, 1993, s. 177

¹⁶³ ASCS 2, 1995, s. 514

¹⁶⁴ v poznámce pod čarou uvádím přímo v textu originální podobu slov a jejich překlad (i v kompozitech, v nichž je jedna část nepřejatá), zdroje: *Německo-český, česko-německý velký slovník*, 2006; JUNG, 2007

podle výslovnosti skutečné [*laufgrabem* m. *laufgramem*; *brigádekomando* m. *brigadekomando*;].

Pokud jde o **složená slova**, z nichž jedna část je přejatá a jedna není, taktéž ponechávám autorův zápis, kdy nepřejaté slovo zapisuje podle výslovnosti a přejaté podle českého pravopisu (opět upravuji spojovníky podle originálních slov) [*selbánštaci* m. *selbán-štaci*; *bormašin* m. *bor-mašin*; *arbajtkompanie*; *obrjégr*; *brigádekomando* m. *brigáde-komando*].

Ponechávám autorův zápis i tehdy, pokud ve složeném slově kříží zápis nepřejatého slova v citátové podobě se zápisem druhého slova podle výslovnosti (spojovník upraven podle originálního slova) [*kaiseršiců* m. *kaiser-šiců*].¹⁶⁵

Pokud se jedná o slovo složené ze dvou slov přejatých, pak ponechávám autorský zápis těchto slov podle českého pravopisu (spojovník odstraňuji) [*skikompanie* m. *ski-kompanie*] a podle možné výslovnosti přejatého slova [*regementkomando*¹⁶⁶]. Pokud je do takového složeného slova ze dvou slov přejatých včleněn prvek z citátové podoby¹⁶⁷, pak ho odstraňuji ve shodě s jiným zápisem tohoto slova, v němž se takový prvek nevyskytl [*batalionkomando* m. *batalionskomando*] a odstraňuji z něj také spojovník [*batalionkomando* m. *batalion-komando*].

Pokud se autor snaží cizí výraz zapsat čistě v **citátové podobě**, pak tento zápis normalizují [*die Tiroler Kaiserjäger* m. *der Tirola-Kaiser-jäger*]¹⁶⁸.

Ve slovech, která nejsou čistě citátové podoby německých substantiv, upravuji velká **počáteční písmena** na malá [*brigádekomando* m. *Brigádekomando*; *kaiseršiců* m. *Kaiseršiců*; *batalionkomando* m. *Batalionkomando*].

Pokud autor cituje **celé výpovědi** v cizím jazyce¹⁶⁹, pak opět jen podle výslovnosti, takové podoby ponechávám nezměněné (i pokud autor několik slov spojí do jednoho), pouze odstraňuji spojovníky [*Ver jist da* m. *Ver jist-da*; *vozisten*; *Ales campaken – rikcuk jist*; *udrigo j– – – mu májku*].

5.7.2.2 Vlastní jména

Pravopis cizích **osobních jmen** normalizují (EaT, 2006, s. 122) [*Stockau* m. *Štokau*¹⁷⁰; *Vaiserů* m. *Vajserů*¹⁷¹; *gen. Piccione* m. *Pizzione*¹⁷²; *Jungmann* m. *Jungman*¹⁷³; *Thonetů* m. *Tonetů*¹⁷⁴; *Vinnetou* m. *Vinetou*¹⁷⁵].

¹⁶⁵ zde dáno tím, že autor ví, jak se slovo *Kaiser* zapisuje, neboť už ho předtím jednou zapisoval v citátové podobě.

¹⁶⁶ *regement* viz výše

¹⁶⁷ *das Bataillonskommando*

¹⁶⁸ Wikipedia: die freie Enzyklopädie: *k.u.k. Kaiserjäger*, dostupné z WWW:

<http://de.wikipedia.org/wiki/K.u.k._Kaiserj%C3%A4ger> [cit. 9. 3. 2015]

¹⁶⁹ v poznámce pod čarou uvádím přímo v textu pravděpodobnou originální podobu výpovědi a její překlad, zdroje: *Německo-český, česko-německý velký slovník*, 2006; NOHA, 1969

¹⁷⁰ Skopalík, 1884, s. 6

¹⁷¹ Skopalík, 1884, s. 12

¹⁷² Internetová encyklopedie dějin města Brna: *generál Luigi Guiseppa Piccione*, 2004–, dostupné z WWW: <http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=15635> [cit. 9. 3. 2015]

¹⁷³ MČE 3, 1986, s. 241

¹⁷⁴ MČE 6, 1987, s. 204

¹⁷⁵ May, Karl. *Indiánské léto: První díl románu Vinnetou*. Praha: Jan Toužimský, 1930.

Pravopis cizích **zeměpisných jmen** též normalizují (EaT, 2006, s. 122) – jde především o názvy italské [Mezzolombardo m. Mezolombarde; Clozu m. Klesu; Calliana m. Galia/ána; Serradu m. Seradu; Monte Maio m. Monte Majo; Passo della Borcola m. Borko-la-pas¹⁷⁶; Geroli m. Čeroli; Malga Bisorte m. Marka Bisorte; Col Santa m. Col-santa; Folgaria m. Folgarie; Arsiero m. Asiero; Villa Bartolomea m. Villa Bartollomea; Busto Arsizio m. Busto-Arzicio; Lago Maggiore m. Lago di Magiore; Monte dei Fiori m. Monte dei Fiore] a německé [Brenneru m. Breneru; Kufsteině m. Kufštajně; Sankt Pöltenu m. Sant-Peltu; Innsbrucku m. Innzbrucku].¹⁷⁷

Exonyma (a jejich odvozeniny) normalizují podle *Indexu českých exonym* (2006) [Itálie m. Itálie; Vídeň m. Videň; Inšpruku¹⁷⁸ m. Innšpruku; Inomostí m. Innomostí; Tyrol m. Tirol¹⁷⁹; švýcarským m. švýcarským; římskokatolická m. římskokatolická].

5.8 INTERPUNKCE

5.8.1 Tečka

Za nadpisy stojícími na samostatných řádcích (nebo odlišenými grafickou úpravou) ruším tečky (PČP, 1993, s. 58–59).

Umisťuji tečky **za věty**, které se nachází **v závorce** a nejsou součástí výpovědi před závorkou [Nerád jsem snášel nadvládu. (A nesnáším jí rád dosud.) **m.** Nerád jsem snášel nadvládu. (A nesnáším jí rád dosud) aj.].

Ruším tečku **před závorkami**, pokud je text v závorkách součástí předchozí výpovědi, a přemísťuji ji za závorky (v závorce je pak někdy nutné též tečku odstranit) [...od Fr. Skopalíka, starosty naší obce (též zemský a říšský poslanec). **m.** od Fr. Skopalíka, starosty naší obce. (též zemský a říšský poslanec.) aj.].

Uvnitř závorky, která se nachází uprostřed souvětí, tečky za větami **nahrazují pomlčkami** [Napravo, kde byl kancelář MNV, pak knihovna, dnes kulturní středisko (navštěvované jen tou nejmenší mládeží, a to jen tehdy, když je něco výstředního v televizi – to, co by neměli vidět – dnes tam nechodí vůbec nikdo, protože televizi zkazili – dnes se tam pořádají jen schůze a přednášky), tak tam byla „šenkovna“. **m.** ...středisko (navštěvované jen tou nejmenší mládeží, a to jen tehdy, když je něco výstředního v televizi. To, co by neměli vidět. Dnes tam nechodí vůbec nikdo, protože televizi zkazili. Dnes se tam pořádají jen schůze a přednášky), tak tam byla „šenkovna“.]

5.8.2 Čárka

5.8.2.1 Věta jednoduchá

Čárkou oddělují **větné členy ve vztahu souřadnosti** (nejsou-li spojeny spojkami *a*, *i*, *ani*, *nebo*, *či* s významem slučovacím), které jsou spojeny různými spojovacími výrazy (PČP, 1993, s. 63–64) [klobáse, ba i sklenice **m.** klobáse ba i sklenice; zpívalo se do půlnoci, a

¹⁷⁶ Wikipedia: L'enciclopedia libera: *Passo della Borcola*, dostupné z WWW:

<http://it.wikipedia.org/wiki/Passo_della_Borcola> [cit. 18. 3. 2015]

¹⁷⁷ zdroj: Google maps, 2015, dostupné z WWW:

<<https://maps.google.cz/maps?hl=cs&tab=wl&q=map&output=classic&dg=brw>> [cit. 9. 3. 2015]

¹⁷⁸ není takto v *Indexu č. exonym*, ale je takto v lístkovém archivu PSJČ (1935–1957, resp. 2007–2008)

¹⁷⁹ dle PČP, 1993, s. 367

někdy i do rána m. zpívalo se do půlnoci a někdy i do rána; Je to legenda, nebo pravda m. Je to legenda nebo pravda; Inn je dravá řeka, ale krásná. m. Inn je dravá řeka ale krásná. aj.].

Čárku ruším mezi větnými členy ve vztahu souřadnosti, které jsou spojeny spojkami *a, i, ani, nebo*, či s významem slučovacím (PČP, 1993, s. 63–64) [*Něni od dětí pošlapaná ani od koní – krav nebo kozí vypasená. m. Něni od dětí pošlapaná, ani od koní – krav, nebo kozí vypasená.; Nebylo ještě provázkových obřisel ani strojů samovazů. m. ...obřisel, ani strojů... aj.].*

Odstraňuji čárku před prvním z dvojice **dvojitých spojovacích výrazů**¹⁸⁰ [*Za to dostávali od hospodyň buď peněžitý dárek, anebo také vejce m. ...od hospodyň, buď peněžitý dárek...; nedá nikdy lidstvu ani pokoje – ani spokojenosti m. ...lidstvu, ani pokoje – ani spokojenosti aj.].* a doplňuji ji před druhým z takové dvojice [*Ani deky, ani cely m. Ani deky ani cely; at' v neděli, nebo pracovní den m. at' v neděli nebo pracovní den aj.].*

Také čárku odstraňuji před **infinitivy**, které jsou větnými členy [*jako by se někdo bál rušit m. jako by se někdo bál, rušit; A tak mě napadlo napsát m. A tak mě napadlo, napsát aj.].*

Ponechávám čárky oddělující **přísllovečná určení či jiné větné členy**, které autor mohl chápat jako dodatečně připojená bližší určení (EaT, 2006, s. 145) [*První písemnou zprávu o Záhlinicích nalézáme v zemských deskách v Brně, z r. 1355.; Dnes se ještě moc čokoládových různých figurek ... kupuje v cukrarnách, též co dárky; Ona byla taková malá tlustá, jak kulička. aj.].* Tam, kde je takovéto autorovo chápání příslovečného určení vysoce nepravděpodobné (zejména protože by bez dalšího příslovečného určení byla výpověď sémanticky neúplná), čárku odstraňuji [*Myslí se „biblické krále“, co přišli podle legendy k jeslím při narození Krista m. ...k jeslím, při narození Krista].*

Čárku odstraňuji před **vedlejšími větami a větnými členy závislými na výrazech s oslabenou větnou platností**¹⁸¹ [*Až samosebou, že muselo přijít k úrazům; A chraňbože, když mu kolem hlavy přeletěla včela; Ovšem, že jsme to brzy vytušili; samosebou že i naše m. samosebou, že i naše].*

Čárkami odděluji **volné přívlastky** (PČP, 1993, S. 66) [*přicházím do samých štelunků na Monte Pasubio, vysoké 2 236 m m. přicházím do samých štelunků na Monte Pasubio vysoké 2 236 m; Jsou tady tři dcery, dosud svobodné m. Jsou tady tři dcery dosud svobodné aj.].* a naopak čárky ruším u **přívlastků těsných** [*Kolik vagonů desek a trámů i jeden vagon plný ponožek. m. ...i jeden vagon, plný ponožek].*

Odstraňuji čárky kolem **přívlastků postupně rozvíjejících** (PČP, 1993, S. 64) [*zadumčivý zářijový předvečer m. zadumčivý, zářijový předvečer].*

Čárkami odděluji **přístavky** (PČP, 1993, s. 65), a to v případě, že se jím označuje stejná skutečnost jako předcházející člen¹⁸² [*Někteří, ti odvažnější, utíkali v noci z tábora na ptaní m. Někteří, ti odvažnější utíkali v noci z tábora na ptaní; Až Fr. Skopal, obuvník, vyučoval*

¹⁸⁰ IJP: *Spojení vět dvojitými spojovacími výrazy*, 2008–2015, dostupné z WWW: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=150#nadpis2> [cit. 11. 3. 2015]

¹⁸¹ IJP: *Výrazy s oslabenou větnou platností*, 2008–2015, dostupné z WWW: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=151#nadpis28> [cit. 11. 3. 2015]

¹⁸² často přístavek autorem oddělen jen z jedné strany

děti **m.** *Až Fr. Skopal obuvník, vyučoval děti; Ve staré škole, č. 54, je od r. 1939 do r. 1949 umístěna četnická stanice m. Ve staré škole č. 54 je od r. 1939 do r. 1949 umístěna četnická stanice aj.*], i v případě, že se jím označuje část celku označeného předcházejícím členem, která je uvedena jako příklad [*Dnes se ještě moc čokoládových různých figurek, jako kuřátka, zajičky atd., kupuje v cukrarnách m. Dnes se ještě moc čokoládových různých figurek jako kuřátka, zajičky atd. kupuje v cukrarnách aj.*].

Konkretizující přístavek stojící za osobním zájmenem ponechávám v autorské podobě – neoddělený čárkami, i když je rozvitý¹⁸³ [*kam jste se poděly, vy moje mladá léta; I ty moje nejmilejší sluníčko; ty zdejší krajino; A vy všichni Velikáni; Vy lidé tady u nás v dědině a všude; my kdysi školáci; u nás u Kojeckých (č. 11)*].

Pokud je přístavek oddělen z jedné strany pomlčkou a z druhé čárkou, pak čárku nahrazuji pomlčkou (EaT, 2006, s. 140) [*poměřům – provozu – nevyhovuje m. poměřům – provozu, nevyhovuje; služebných – pacholků – u sedláků m. služebných – pacholků, u sedláků; réž – žito – na obrísla m. réž – žito, na obrísla aj.*].

Odstraňuji čárku před srovnávacími spojkami **jako** a **jak** [*Nebyly všude vánoční stromky, jako dnes. m. Nebyly všude vánoční stromky jako dnes.; Byli jsme už otlučení, jak v poli hranečník. m. Byli jsme už otlučení jak v poli hranečník. aj.*].

Čárku doplňuji před **tak jak**, pokud jde o dodatečně připojené konstrukce¹⁸⁴ [*jejich těla byla na to zvyklá, tak jak naše m. jejich těla byla na to zvyklá tak jak naše*].

Čárkou odděluji **oslovení**¹⁸⁵ [*kam jste se poděly, vy moje mladá léta m. kam jste se poděly vy moje mladá léta; bud' proklet, Taliane m. bud' proklet Taliane; Kde je, básníku, ta tvoje dědinka? m. Kde je básníku ta tvoje dědinka?; tobě, Kriste m. tobě Kriste aj.*].

Čárkami odděluji **citoslovce**, u kterých je to třeba¹⁸⁶ [*A to se, pane, jezdilo. m. A to se pane jezdilo.; Ach, kam jste se poděly m. Ach kam jste se poděly; Bože, jak tady bývalo veselo m. Bože jak tady bývalo veselo; jo, to nejsou Krkonoše m. jo to nejsou Krkonoše; Ano, je mně líto té dědiny m. Ano je mně líto té dědiny; No což, mně bylo tehdy v krok. m. No což mně bylo tehdy v krok. aj.*].

Čárku odstraňuji mezi **číselnými údaji** zapsanými slovy, které vyjadřují přibližnost¹⁸⁷ [*tři čtyři m. tři, čtyři; dvě tři m. dvě, tři*].

Čárku dále odstraňuji v mnoha **dalších případech**, v nichž ji autor klade chybně [*Tato samá hra hrála se i s kuličkami. m. Tato samá hra, hrála se i s kuličkami.; A tak jednoho krásného dne šlo nás asi osum kluků m. A tak jednoho krásného dne, šlo nás asi osum kluků; Ten byl od toho pítí již úplně blbý. m. Ten byl od toho pítí, již úplně blbý.; A mně probleskl hlavou ten jeho celý život. m. A mně probleskl hlavou, ten jeho celý život. aj.*].

¹⁸³ IJP: *Konkretizující přístavek*, 2008–2015, dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=151#nadpis24>> [cit. 11. 3. 2015]

¹⁸⁴ IJP: *Typ tak jako*, 2008–2015, dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=151#nadpis14>> [cit. 11. 3. 2015]

¹⁸⁵ IJP: *Oslovení*, 2008–2015, dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=151#nadpis16>> [cit. 11. 3. 2015]

¹⁸⁶ IJP: *Citoslovce a částice*, 2008–2015, dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=151#nadpis29>> [cit. 11. 3. 2015]

¹⁸⁷ IJP: *Výrazy, které se čárkou neoddělují*, 2008–2015, dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=151#nadpis33>> [cit. 11. 3. 2015]

Před **výčtem** nahrazuji čárku **dvojtečkou** [*Domky v chaloupkách: Skopal Jos. (č. 16), Husák L. (č. 33),... m. Domky v chaloupkách, Skopal Jos. (č. 16)...*].

5.8.2.2 Souvětí

Čárkou oddělují **souřadně spojené věty hlavní i vedlejší**, které nejsou spojeny spojkami *a, i, ani, nebo*, či s významem slučovacím (PČP, 1993, s. 60–61) [*Také se vařily trnky ještě v č. 31, 34 a v č. 3, ale tam se málo chodilo. m. ...a v č. 3 ale tam...; čert zašramotil řetězem, a byl zase jak kuřátko m. ...řetězem a byl...; Stréci se poženili, a tož hmoždíř nám předali m. Stréci se poženili a tož hmoždíř nám předali aj.*]

Čárku odstraňují při oddělování souřadně spojených vět hlavních i vedlejších, které jsou spojeny spojkami *a, i, ani, nebo*, či s významem slučovacím (PČP, 1993, s. 60–61) [*(mihotal se) tak dlouho, až už byla kšička upraskaná anebo slabotou už padl na kolena m. ...byla kšička upraskaná, anebo slabotou už padl...; Ted' střílavají z lovecké pušky jen tak a kluci střílejí karbitem z plechových pikslí m. ...jen tak, a kluci střílejí... aj.*]

Čárku zavádím při oddělování **vět vedlejších** od hlavních (PČP, 1993, s. 61–62) [*Kde šel průvod kolem domu, dávali lidé do oken rozžaté svíce m. ...kolem domu dávali lidé...; Jeden chlapec vzal od druhého tolik kuliček, co sám měl v hrsti. m. ...tolik kuliček co sám měl v hrsti aj.*].

Čárkami oddělují **větné vsuvky**¹⁸⁸ [*Vše se pěkně vypletlo zeleněma lipověma větvemi, jak jsme říkali, „lépím“. m. ...větvemi, jak jsme říkali „lépím“.; Praskalo se hned po vyučování a až do tmy. A jak je už podotknuto, od dušiček a někdy i před. m. A jak je už podotknuto od dušiček... aj.*].

5.8.3 Otazník

Zavádím otazník za **věťmi tázacími** (EaT, 2006, s. 141) [*A my dříve – věděli jsme (snad) o něčem takovém? m. A my dříve – věděli jsme o něčem takovém.; Proč tady není toho klidu, jak bývalo – proč chce kdosi, aby všichni lidé žili podle té myšlenky, která se jednomu člověku zrodí v hlavě – – – ?¹⁸⁹ m. ...v hlavě – – –; Proč se nezjevila v koncén. táboře? m. Proč se nezjevila v koncén. táboře. aj.*].

5.8.4 Dvojtečka

Dvojtečkudoplňují **pro lepší porozumění** textu mezi herce a jejich role¹⁹⁰ (bez dvojtečky matoucí¹⁹¹) [*Medvěd': Klabal Fr. (č. 23), vodič: Kojecký V. č. (32), soudce: Ant. Kouřil (č. 45), soudní sluha: Sobek Ant. (č. 3), cikán: Sobek L. (č. 3), cikánka: Králík Fr. (č. 87), žebrák s putnou: Kojecký R. (č. 11), policajt: Kojecký Mir. (č. 94). m. Medvěd': Klabal Fr. (č. 23), vodič Kojecký V. č. (32), soudce Ant. Kouřil (č. 45), soudní sluha Sobek Ant. (č. 3), cikán Sobek L. (č. 3), cikánka Králík Fr. (č. 87), žebrák s putnou Kojecký R. (č. 11), policajt Kojecký Mir. (č. 94).]* a v dalších případech, pokud napomůže chápání textu

¹⁸⁸ IJP: *Vsuvka*, 2008–2015, dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=151#nadpis27>> [cit. 12. 3. 2015], vsuvka autorem často oddělena jen z jedné strany

¹⁸⁹ otazník doplněn až za pomlčky dle autorova úzu, kdy spíše píše otazník až za pomlčky, pokud je otázka více povzdechem, a před pomlčky otazník píše, pokud jde o otázku přímější (ale ne důsledně)

¹⁹⁰ dvojtečka byla autorem zapsána pouze v prvním případě

¹⁹¹ mohlo by se zdát, že nejde o role, ale skutečné přívlastky

[*Povšechná moje úvaha: od konce války – dodnes m. Povšechná moje úvaha od konce války – dodnes*].

Dvojtečku doplňuji **před citát** označený uvozovkami (PČP, 1993, s. 69) [*píše: „Kdyby...“ m. píše „Kdyby...“*].

5.8.5 Uvozovky

Nejčastěji autorské uvozovky uvádějí slova nebo výpovědi z autorova hlediska zřejmě **různě specifické** [jazykově: „šenkovňa“; „kólelo“; „křěžnica“; obsahově: „Čecháček“¹⁹²; stylisticky: „cuku“; „brigadýrem“¹⁹³ aj.], v dalších případech uvozovkami autor naznačuje, že jde o pojmenování **tradovaná mezi lidmi**, a tedy se od takových pojmenování jako autor distancuje [„lépím“; „na dušičky“; „Mařenu“; „šmrtal“; „prdel“¹⁹⁴; často blízko k **ofic. názvům**: „obecní výbor“; „myslivecké jednoty“ aj.], nebo jimi naznačuje, že výraz **není míněn doslovně**¹⁹⁵ [„obeschl“¹⁹⁶; „včera“¹⁹⁷; „lítat“¹⁹⁸ aj.]. Dále uvozovky toleruji v případech, kdy je jimi naznačeno, že je něco „**jen jako**“ [„sťal“¹⁹⁹; „a kouří dýmku míru“; „vzývá boha Manitoua“²⁰⁰ aj.], v případech, kdy jde o **citoslovce** napodobující nějaký zvuk [(*to dalo takové*) „šup“] nebo o uvedení něčí/eho **přezdívk**y nebo podoby jména, kterým byl určitý člověk oslovován [„Josefy“; „Luca“; „třeťáci“; (*chaloupka – zvaná*) „štout“; „Hodinář“; „Zerzaví“; „Všivé Lojzek“]. Také uvozovky toleruji, naznačují-li **ironii** [„bohudíky“²⁰¹; „pohodlně“²⁰² aj.] nebo pokud (pravděpodobně) naznačují, že daný údaj byl autorovi **řečen** [„tříkrát“²⁰³; „třicet pět“²⁰⁴]. Všechny tyto uvozovky v textu respektuji.

Uvozovky dále ponechávám tam, kde je jen naznačena **přímá řeč v toku textu** [*Neumýval ses před spaním, „na co“, nesvlíkal ses*].

Toleruji kolísání mezi **kladením uvozovek kolem přímých řečí a citátů**, jež autor většinou uvozovkami neoznačuje [*co je, ozvu se; zařval: „Na feldvachu“; zní slova Šalamounova: Márnost – nad márnost.; L. N. Tolstoj kdesi píše: „Kdyby na světě byli i dvě lidé – i ti se budou prát.“* aj.]. Doplňuji uvozovky kolem přímé řeči jen tam, kde pomohou porozumění textu [*popadla jí za hřbet a „ty suk – – –“ a prásk s ní o zem m. popadla jí za hřbet a ty suk – – – a prásk s ní o zem*]. A doplňuji uvozovky, pokud je do přímé řeči vložena řeč vypravěče [*povídá: „Tobě je se dobře bavit – nic neztratils – měls chaloupku a ta ti zůstala – ale my tady – –“ a rozhlédl se po dědině – „pole, dobytek a všechno nám*

¹⁹² citově zabarvené (ale ne hanlivé jako dnes)

¹⁹³ slangová slova

¹⁹⁴ spodek pokáceného stromu

¹⁹⁵ = nemá na mysli plnohodnotný význam toho slova

¹⁹⁶ kontext: *Na břehu se led stavěl, a až „obeschl“ (omrzl)...*

¹⁹⁷ kontext: *Nepřišel žádný z hospodářů podívat se na vás – vy rodná pole – zapomněli na vás ti, co „včera“ ještě s takovou láskou a radostí mezi vámi tady chodili.*

¹⁹⁸ kontext: *Pro nas bylo jenom – ven – „lítat“ po loukách.*

¹⁹⁹ kontext: *A tento děj chlapci v každém domě, kde byli vpuštěni – provedli. Odříkali nějakou obžalobu a potom jí jeden voják mečem „sťal“ hlavu.*

²⁰⁰ kontext: *vidím, jak Francek Buršů sedí se zkříženými nohama u něho „a kouří dýmku míru“ – Bedřich Sobků skáče kolem něho s rukama vzhůru vztaženými a „vzývá boha Manitoua“*

²⁰¹ kontext: *A „bohudíky“ za krátkou dobu měli jsme pistole zase.*

²⁰² kontext: *Tak jsem si „feldšpátnou“ za kamenem urovnal kousek země a „pohodlně“ lehl.*

²⁰³ kontext: *Tak na to se šly ty stařenky podívat – „tříkrát“!*

²⁰⁴ kontext: *A teď se podívejme na účast u nás na filmu Norimberský proces. – Tak nás tam bylo „třicet pět“ osob.*

pobrali a máme jít ještě tancovat.“ **m.** ...ale my tady – a rozhlédl se po dědině – pole, dobytek a všechno nám pobrali...“].

Doplňuji druhé (a další) uvozovky tam, kde byly pouze **naznačeny** [Hravalo se na „národy“, na „cíle“, na „hrubáka“ **m.** na „národy, na cíle, na hrubáka].

Uvozovky ruším u vlastních jmen a názvů (EaT, 2006, s. 137), a to u **osobních vlastních jmen** [Vaiserů **m.** „Vaiserů“], **zeměpisných názvů** [anoikonyma: hodonyma: *cestě Podhájové* **m.** „Podhájové“; agronyma: *Zádubí* **m.** „Zádubí“; *Hósenově* **m.** „Hósenově“; *Sedlišťách* **m.** „Sedlišťách“; *Křivá* **m.** „Křivá“; *Břestka* **m.** „Břestka“; *Záluží* **m.** „Záluží“; *Šefranici* **m.** „Šefranici“; *Očenáše* **m.** „Očenáše“; *Padělkami* **m.** „Padělkami“; *Kubíka* **m.** „Kubíka“; *Zbytkům* **m.** „Zbytkům“; *Nadymač* **m.** „Nadymač“; hydronyma: *Lago Maggiore* **m.** „Lago Maggiore“; *Hlavničku* **m.** „Hlavničku“; oronyma: *Passo della Borcola* **m.** „Passo della Borcola“; *Malga Bisorte* **m.** „Malga Bisorte“; *Monte Pasubio* **m.** „Monte Pasubio“; *Monte dei Fiori* **m.** „Monte dei Fiori“; *Barbořinu* **m.** „Barbořinu“; *Hrubou skalou* **m.** „Hrubou skalou“; oikonyma: *Villa Bartolomea* **m.** „Villa Bartolomea“; *Bory* **m.** *Bory*; choronyma: *Hané* **m.** „Hané“], **názvů lidských výtvorů** [*Máj* **m.** „Máj“; *Buffalo Billů* **m.** „Buffalo Billů“; *Texaský Jack* **m.** „Texaský Jack“; *Mladá fronta* **m.** „Mladá fronta“; *Kroměřížská jiskra* **m.** „Kroměřížská jiskra“; *Zápisník* **m.** „Zápisník“; *V soumraku lidstva* **m.** „V soumraku lidstva“; *Vinnetou*, *Norimberský proces* a *Temno* **m.** „Vinnetou“, „Norimberský proces“ a „Temno“], **organizací, firem a obchodů** [*Rolnický akciový pivovár* **m.** „Rolnický akciový pivovár“; *Řempe* **m.** „Řempe“; *Jednota* **m.** „Jednota“; *Baťa* **m.** „Baťa“; *Ostrému rohu* **m.** „Ostrému rohu“; *Thonetů* **m.** „Thonetů“; *ZPS* **m.** „ZPS“²⁰⁵], **staveb** [mlýny: *Čmelský* **m.** „Čmelský“; *Kamenec* **m.** „Kamenec“] a **svátků** [*Třech králů* **m.** „Třech králů“; *Všech svatých* **m.** „Všech svatých“].

Dále odstraňuji uvozovky **za výrazem takzvaný**²⁰⁶ [takzvaný básek **m.** takzvaný „básek“], kolem **tématu knihy** [v knize o vesmíru **m.** v knize „o vesmíru“] a kolem **iniciálových zkratek** [*CO* **m.** „CO“; *JZD* **m.** „JZD“].

Odstraňuji uvozovky (i s předchozí dvojtečkou) na začátku první kapitoly, neboť nejde o **doslovné citování** knihy *Památky obce Záhlinic*, ale jen o soupis informací z ní vybraných, a navíc chybí druhé uvozovky [Úvodem uvádím několik dat z Památek obce Záhlinic, od Fr. Skopalíka, starosty naší obce (též zemský a říšský poslanec). // První písemnou zprávu o Záhlinicích... **m.** ...obce (též zemský a říšský poslanec). // : „První písemnou zprávu o Záhlinicích...].

Ruším uvozovky kolem vět, pokud je **nevysvětlitelné**, proč je tam autor uvedl, takže jsou matoucí²⁰⁷ [*První dvůr dostal Horák – předek těchto Horáků – který tam byl tehdy hospodářem.* **m.** „První dvůr ... hospodářem.“; *Když ale se do důlka trefili dvě anebo měli dvě stejně knoflíky od důlka, to se hůlkou přesně měřilo, byla plichta.* **m.** ... stejně knoflíky od důlka „to se hůlkou přesně měřilo“, byla plichta.; *Ještě se nevědělo v přesvědčování.* **m.** „Ještě se nevědělo v přesvědčování.“; *Tento úsek obsazen v květnu ten rok.* **m.** „Tento

²⁰⁵ název firmy, zdroj: Dvořák, 2011, dostupné z WWW: <<http://www.mmspektrum.com/clanek/zkusenosti-made-in-siemens-v-aplikacich-firmy-toshulin-2.html>> [cit. 3. 4. 2015]

²⁰⁶ stejně jako *takřikajíc* – „Za zbytečné pokládáme dávat slovo, které je komentováno autorskou poznámkou *tak říkajíc / takřikajíc*, ještě i do uvozovek“ (Dvořák, 1979)

²⁰⁷ viz široký kontext v textu (strany 6, 35, 39, 49, 82)

úsek obsazen v květnu ten rok“.; *my jsme měli čtyři* **m.** „*my jsme měli čtyři*“]. Ze stejného důvodu takové uvozovky mažu i u některých výrazů²⁰⁸ [*Odříkali nějakou obžalobu* **m.** *Odříkali „nějakou“ obžalobu; Oni ví, že jim nic nedá* **m.** *Oni ví, že „jim“ nic nedá*]. Někde jsou takovéto nevysvětlitelné uvozovky jen jedny a druhé chybí, ty též odstraňuji²⁰⁹ [*A také se stávalo...* **m.** „*A také se stávalo...*; *I hodiny musel natahovati.* **m.** „*I hodiny musel natahovati.*].

5.8.6 Pomlčky

Pomlčku ponechávám, pokud je užitá **místo čárky** v souvětích [*A tento děj chlapci v každém domě, kde byli vpuštěni – provedli.; Jenomže s kuličkami se nehazelo – ale „kólelo“.; Chtěl mně ještě něco říci – ale již neřekl – odešel.* aj.] i větách jednoduchých [*Smíchu – křiku po dědině plno; Lidé tady žili skromnější – přátelštější.* aj.].

Dále pomlčky nijak neupravuji, pokud naznačují **frázování** textu. Co se týče frázování textu, tak autor užívá pomlčku velmi často a specificky podle svého cítění. Toto osobité frázování ponechávám ve všech případech. Jen pokud je kombinace více pomlček matoucí, pak některé odstraňuji [*V roce 1951 postavila výzkumná stanice pro „travoplní hospodářství“ zděný kanceláře a velkou kůlnu pro hospodářské stroje – po levé straně, mezi šopami na seno.* **m.** *...kůlnu pro hospodářské stroje – po levé straně, mezi šopami – na seno*].

Respektuji autorovo specifické užívání **několikanásobných pomlček**, které autor uplatňuje na místech, která pro něj mají citový význam – naznačuje jimi často citovou přerývanost výpovědi [*a dnes – – dnes po tobě šlape těžká bota; Neuspokojený a snad i zklamané stáří – – – tím všude kolem rvavým, bezohledným shonem* aj.], citové vyznívání na koncích vět [*Ach, Bože, proč jsi stvořil na světě dobro, když jej tady všude zlo ubijí – – –; Bože, jak tady bývalo veselo, když se pásávalo. – – – –* aj.] i zámlku [*Ti Maďaři, to byla ale – –; vývoj nez– – –*]. Počet pomlček redukuji, pokud je jich více než pět.

Tam, kde je **přístavek, vsuvka nebo volný přívlastek** oddělen jen jednou pomlčkou, doplňuji druhou (EaT, 2006, s. 140) [*„Hornistem“ – trubačem – bývál... m.* „*Hornistem“ – trubačem bývál...; jak to kde – v kterém gruntě – v současnou dobu vypada* **m.** *kde – v kterém gruntě v současnou...; Masopustní zábava – sousedská – r. 1960 m.* *Masopustní zábava – sousedská r. 1960; a byl – tuším – i nějaký církevní svátek* **m.** *a byl – tuším i nějaký církevní svátek* aj.].

Pomlčku dodávám, pokud je **nutné oddělení** interpunkčním znaménkem a pomlčka nejlépe pomůže porozumění textu [*Či je to pravda – jak již jsem kdesi napsal: „Co je...“* **m.** *Či je to pravda jak již jsem kdesi napsal...*].

Také pomlčku doplňuji tam, kde **výpověď z nadpisu pokračuje** první větou kapitoly²¹⁰ [*„Vaření trnek“ // – to nebyl žádný církevní svátek* **m.** „*Vaření trnek“ // to nebyl žádný církevní svátek*].

²⁰⁸ zde pravděpodobné, že autor chtěl dát do uvozovek spíše některý sousední výraz

²⁰⁹ široké kontexty na s. 71

²¹⁰ abych nemusela dávat za nadpis interpunkční znaménko (čárku)

Pomlčku odstraňuji mezi **číselnými údaji** zapsanými slovy, které vyjadřují přibližnost²¹¹ [*dvě tři polena m. dvě – tři; dva tři kroky m. dva – tři kroky; tři čtyři lidé m. tři – čtyři aj.*]. Ponechávám ji tam, kde jde o rozmezí [*šest–osum; tři–pět*].

Ve výrazech, které se **nijak interpunkčně neoddělují**, pomlčku neponechávám²¹² [*cesta necesta, příkopa nepříkopa m. cesta – necesta, příkopa – nepříkopa*].

Pomlčku odstraňuji **před výčtem** [*louky pod domky 44, 46, 45 m. louky pod domky – 44, 46, 45; Před domky 14, 15, 58, 59 až 61 stávaly... m. Před domky – 14, 15, 58, 59 až 61 stávaly...*].

Při zápisu rozmezí věku přepisují pomlčku **slovem až** [*10- až 15letí m. 10ti–15cti letí; 14- až 15letí m. 14–15ti letí; 15- až 16letí m. 15–16cti letí*].

Tam, kde by přítomnost pomlčky mohla být matoucí, ji nahrazuji **čárkou** [*„Hornistem“ – trubačem – býval Králík Fr. č. 49, 87. m. ...býval Králík Fr. č. 49 – 87.; Tam stály dřevěné bradla..., pak sloupy pro hrazdu, šplhadla a žebřík m. ...pak sloupy pro hrazdu – šplhadla a žebřík; písničky staré: Vesničko má, Sbohem ti údolí a podobné m. písničky staré: Vesničko má – Sbohem ti údolí a podobné*].

Pomlčku nahrazuji **lomítkem** tam, kde jde o vztah záměnnosti [*mládí/dětství m. mládí – dětství; neláme/neseká m. neláme – neseká*].

Dvojtečkou pomlčku nahrazuji před přímou řečí nebo citátem, které jsou označeny uvozovkami [*křičí: „Ales campaken...“ m. křičí – „Ales campaken...“; napsal: „Co je – býti musí.“ m. napsal – „Co je – býti musí.“*], a při vyjádření skóre [*5:7 m. 5 – 7; 3:8 m. 3 – 8*].

Tam, kde to prospěje porozumění textu, pomlčku nahrazuji **závorkami** [*R. 1940 koupil mlýn – Baťa (Zlín). m. ...koupil mlýn – Baťa – Zlín*].

5.8.7 Závorky

Do závorek umisťuji doplňující **nevětné výpovědi**, které by jinak stály samostatně na řádku bez jakýchkoli interpunkčních znamének [*Obecní cihelna // (založena r. 1865) m. Obecní cihelna // založena r. 1865; Svátek Božího těla // (také svátek s nepevným datem, vždy někdy v červnu) m. Svátek Božího těla // také svátek s nepevným datem, vždy někdy v červnu*].

Do závorek vkládám některé **věcné údaje**, které nezapadají do větné stavby [*Bureš Jos. (č. 5) m. Bureš Jos. č. 5; Pole bylo jenom na Hósenově (4 ha) m. Pole bylo jenom na Hósenově 4 ha aj.*].

Pokud se **za sebou** vyskytnou **dvoje závorky**, které patří do stejné věty, tak je nijak neupravuji [*U tohoto podsedku bylo 50 měřic pole (10 ha) (30 měřic „svobody“ = pole přikoupený).; Žurek Fr. (č. 10) (zemřel r. 1942 ve stáří 85 let)*].

Pokud se vyskytnou **závorky v závorkách**, pak ty vnitřní kulaté nahrazují lomítkovými [*(Roku 1960 grunt č. 35 koupil Kovář Josef ze Sazovic /manželka Věra Kojecká z č. 11/.)*]

²¹¹ IJP: *Výrazy, které se čárkou neoddělují*, 2008–2015, dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=151#nadpis33>> [cit. 12. 3. 2015]

²¹² IJP: *Výrazy, které se čárkou neoddělují*, 2008–2015, dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=151#nadpis33>> [cit. 12. 3. 2015]

aj.]. Ojedinele tyto vnitřní závorky ruším pro lepší přehlednost [(viz i *Památky obce Záhlinic – I. část*) **m.** (viz i *Památky obce Záhlinic – (I. část)*].

V jednom případě závorky nahrazuji **čárkami**, neboť věta za závorkou je souřadná s větou v závorce, která tudíž není vsuvkou [*Vystřídat je šla kompanie, číslo již nevím, ale byl u ní kamarád Šebestík Jos. ze Střížovic. m. ...kompanie (číslo již nevím) ale byl u ní kamarád...*].

Autor někdy napíše závorku jen **jednu**; ve většině případů doplňuji druhou závorku podle významového členění textu²¹³, ve dvou případech osamělou počáteční závorku odstraňuji, neboť se v jednom případě nachází na počátku dlouhého významově souvislého textu, který sám obsahuje dvojce závorky²¹⁴, a ve druhém případě, protože obsah závorek by musel být součástí předchozí výpovědi a pak by další věta po závorkách sémanticky nenavazovala na výpověď před závorkou [*hospodářem ve dvoře byl Nebuchla Albín a drábem Obdržálek Josef. Obá rodáci z Tlumačova. m. ...Nebuchla Albín (a drábem Obdržálek Josef. Obá rodáci z Tlumačova.)*].

Pokud autor napíše **dvě koncové závorky** k jedné počáteční, jednu koncovou vymazávám podle významového členění textu [*Napravo, kde byl kancelář MNV, pak knihovna, dnes kulturní středisko (navštěvované jen tou nejmenší mládeží, a to jen tehdy, když je něco výstředního v televizi – to, co by neměli viděti) – dnes tam nechodí vůbec nikdo, protože televizi zkazili – dnes se tam pořádají jen schůze a přednášky), tak tam byla „šenkovňa“*.²¹⁵].

Pokud jsou závorky uzavřeny **příliš brzy**, přesouvám koncovou závorku na konec věty nebo obsahového celku [(*To znamenalo, že od tohoto dne a do svátků velikonočních 40 dní nesměla žádná veřejná veselice býti.*) **m.** (*To znamenalo, že od tohoto dne a do svátků velikonočních 40 dní nesměla žádná veřejná veselice býti.; Kanony shazovali z kopců dolů – ocel jen řinčela po tvrdé skále (z Col Santa). (Z těchto kanonů byl ulit velký zvon a umístěn na hradě v Roveretě. Každý rok s ním na Štědrý den zvoní na památku – mrtvým. I u nás je ho v „rádiu“ slyšeti.) m. (...na památku – mrtvým.) I u nás je ho v „rádiu“ slyšeti.; (Četl jsem kdysi v novinách Mladá fronta: Musíme dáti mládeži do písniček více výbojnosti. Ano, výbojnost má býti u každého z nás, ale v mezích slušnosti. Ale mládež má té výbojnosti dnes až moc, že již přechází v drzost.) m. (Četl jsem kdysi v novinách Mladá fronta): Musíme dáti...)].*

5.8.8 Rovnítko

Autorovo rovnítko ponechávám, pokud označuje vztah **ztotožnění** [30 měřic „svobody“ = pole přikoupený].

Autorova rovnítko v platnosti dvojteček nahrazuji **dvojtečkami**²¹⁶ [*platí se r. 1951: 20 Kčs a 2 kg ovsa nebo ječmene m. platí se r. 1951 = 20 Kčs a 2 kg ovsa nebo ječmene; hlásil: V úterý všichni mladí... m. hlásil = V úterý všichni mladí...; A tak zní slova Šalamounova: Márnost... m. slova Šalamounova = Márnost...; nepřikáže: Tak dosti m. nepřikáže = Tak*

²¹³ doplnění počátečních závorek: viz s. 37 (*Tehdy...*), 65 (*Dříve...*), 89 (*Tato...*), 91 (*Roku...*), doplnění koncových závorek: viz s. 46 (*Od nepaměti...*)

²¹⁴ viz s. 12: *V tomto domě ... obecní dům.*

²¹⁵ závorka vymazána za *viděti*

²¹⁶ před výčtem, přímou řečí a citátem

dosti; volal: „My potřebujem...“ **m.** volal = „My potřebujem...“; Jako dnes: „Tak jsme to zase s Rusama prohrali,“ povídám **m.** Jako dnes = „Tak jsme...“; říkám také: Spadne skrzeva to svět – ? **m.** říkám také = Spadne... aj.].

Tam, kde autorova rovnítka nemají platnost dvojtečky, nahrazují je **pomlčkami** [Avšak – týž den – náhlou smrtí zemřel **m.** Avšak = týž den = náhlou smrtí zemřel; Zůstalo u čísla pole jen od podsedku – 18 měřic **m.** pole jen od podsedku = 18 měřic; byla služba – dva lidé – 12×12 hodin **m.** byla služba – dva lidé = 12×12 hodin.; u domku č. 57 na hradle – tři lidé **m.** u domku č. 57 na hradle = tři lidé; Ale říkalo se pro oba dny všeobecně – „na dušičky“ **m.** všeobecně = „na dušičky“; A vzpomněl jsem si na včerejší den – Všech svatých **m.** den = Všech svatých; hrálo naše mužstvo se sovětským – hokej **m.** se sovětským = hokej].

5.8.9 Apostrof

Odstraňuji apostrof z výrazu *ķterou's* (PČP, 1993, s. 75) [*ķterous m. ķterou's*].

5.9 GRAFICKÁ STRÁNKA

Kurzivou vyznačuji **názvy děl** [knihy: *Máj*; *Památky obce Záhlinic*; *Buffalo-Billů*; *Texaský Jack*; *V soumraku lidstva*; noviny a časopisy: *Mladá fronta*; *Kroměřížská jiskra*; *Zápisník*; filmy: *Vinnetou*; *Norimberský proces*; *Temno*; písně: *Vesničko má*; *Sbohem ti údolí*] a **citáty z děl** neoznačené uvozovkami.

V souladu s autorem přepisují **názvy kapitol** větším písmem.

Autorovy poznámky na koncích kapitol (**datace zápisu**) sjednocuji podle naprosto převládajícího autorova úzu na psaní s minuskulí na počátku a bez tečky na konci (např. *psáno v prosinci r. 1959 m.* *Psáno v prosinci r. 1959.*)

5.10 ČLENĚNÍ

Úvodní strany před vlastním souvislým textem upravuji dle autorského členění v rukopisu.²¹⁷

Autorovo občasné **členění textu vynechanými řádky** ve většině případů neponechávám, neboť je nesystematické a mnohdy matoucí²¹⁸. Vynechaný řádek zachovávám v případě, že se jedná o zvlášť závažný obsahový předěl v textu – přechod v čase (s. 44, 45, 105), vyprávění o něčem jiném, než uvádí nadpis kapitoly (s. 8, 63), nebo návrat k tématu po odbočce (s. 84). Autorovo vynechávání řádků ponechávám v kapitolách *Osud záhlinských gruntů a podsedků* a *Několik obrázků z naší dědiny*, v nichž jsou řádky vynechávány systematicky podle obsahových předělů. Dále zachovávám autorské vynechání řádku, pokud jde o oddělení nějaké poznámky od předchozího textu (s. 23, 29, 38, 69, 71, 82, 83, 86, 97) a o oddělení nadpisu od zbytku textu. Pokud chybí vynechaný řádek pod nadpisem kapitoly, pak ho doplňuji. Pokud je hned pod nadpisem nějaká poznámka v závorce nebo

²¹⁷ jde o strany s obrázky a malým množstvím textu, které se autor snaží grafickou úpravou opticky zaplnit

²¹⁸ např. autor v celé kapitole vynechá jen pár řádků, přestože jde o stejné obsahové předěly, které byly v dané kapitole již zapsány bez vynechaných řádků (např. kapitola *Obchody*); dále někdy vynechává řádky, přestože obsah je souvislý atd.

nadpis pokračuje větou (jedinou v odstavci), pak vynechávám řádek až po takové poznámce či větě (s. 8, 15, 21, 26).

Autorovy poznámky na koncích kapitol (**datace zápisu**) vždy oddělují od předchozího textu vynecháním řádku.

Autorská **odsazení od kraje** respektují jen tehdy, pokud jde o větu rozdělenou pomlčkami, kdy část za pomlčkou je uvedena pro důraz na samostatném řádku²¹⁹.

Každou kapitolu (nebo jednotlivý zápis označený datem napsání) pro přehlednost umístí uji na **samostatnou stranu**.²²⁰ Ve dvou případech je kapitola (*Naše dětské hry* a *Vodní mlýny v okolí o samotě stojící*) rozdělena na podkapitoly, které neumístí uji na samostatnou stranu.

5.11 EMENDACE

Na koncích kapitol ponechávám jen autorův záznam o tom, kdy byla kapitola napsána; občasné **zápis autorova jména, adresy**²²¹ nebo **údaj** o tom, kdy jakou kapitolu přepsal do kroniky z jiného zdroje²²², odstraňuji.

Přímo v textu opravuji některé **realie** [jména a příjmení osob: *Terezia* m. *Terezie*²²³; *Charúze* m. *Charuze*²²⁴; názvy knih a filmů: *Buffalo-Bill* m. *Bufalo-Bil*²²⁵; *Texaský Jack* m. *Texacký Jack*²²⁶; *Vinnetou* m. *Vinetou*²²⁷; názvy organizací: *TSS Hulín* m. *STS Hulín*²²⁸; zeměpisná jména²²⁹: v *Pasece (u Šternberku)* m. *Pasekách*; *Dolní Rakousy* m. *Horní Rakousy*²³⁰; měna: *3 K* m. *3 Kč*²³¹].

Doplňuji **slova**, která autor v textu opomněl [*Na slabším konci byla šňůra a na konci šňůry kšica*. **m.** *Na slabším konci byla šňůra a konci šňůry kšica*.; *V potoku se zase konopí máčívalo*. **m.** *V potoku zase konopí máčívalo*.; *Chci tady napsát o některých z těch typických postav* **m.** *Chci tady napsát o některých těch typických postav; je dnes zaměstnán v Hulíně v ZPS* **m.** *je dnes zaměstnán v Hulíně ZPS*] a odstraňuji totožná slova, která se ve větě objevují zbytečně dvakrát [*Za ním se hned přihrnul do kuchyně* **m.** *Za ním se hned přihrnul* **hned** *do kuchyně*; *Na cíli moh stát, jak dlouho chtěl* **m.** *Na cíli moh stát, jak jak*

²¹⁹ neboť výraz na samostatném řádku je pokračováním či zakončením rozepsané věty a autor ho odsazením umístí uje blíže ke konci rozepsané věty, který se nachází o řádek výš, aby bylo zřejmé, že jde o celek; jednou daný výraz na spodním řádku není oddělen pomlčkou (s. 78)

²²⁰ autor nejdříve text takto důsledně členil, pak od takového členění upustil

²²¹ jde o s. 43, 45, 59, 97, 116: *Kojecký Karel*; s. 45, 116: *Záhlinice 94*; s. 86: *K K*

²²² tyto údaje mohou být matoucí, čtenáři nemusí být jasné, kým byla přepsána (autorem/editorem), jde o s. 7: *přepsáno a doplněno v listopadu r. 1964*; s. 59: *(opsáno v listopadu r. 1964)*

²²³ Skopalík, 1884, s. 5

²²⁴ Skopalík, 1884, s. 7

²²⁵ *Buffalo-Bill, lovec buvolů: povídka z amerických prairií*. Telč: Emil Šolc, [mezi 1890 a 1900].

²²⁶ *Texaský Jack: slavný zápasník s Indiány: časopis pro zábavu a poučení*. V Praze: [s.n.], [1917]-[1924?].

²²⁷ Česko-Slovenská filmová databáze: *Vinnetou*, 2001–2015, dostupné z WWW:

<<http://www.csfd.cz/film/33362-vinnetou/>> [cit. 13. 3. 2015]

²²⁸ Plachý, 2009, dostupné z WWW: <<http://www.vlaky.net/zeleznice/spravy/002897-TSS-Hulin-historie-a-soucasnost/>> [cit. 3. 4. 2015]

²²⁹ zdroj: Google maps, 2015, dostupné z WWW:

<<https://maps.google.cz/maps?hl=cs&tab=wl&q=map&output=classic&dg=brw>> [cit. 13. 3. 2015]

²³⁰ kontext: *Za války přesídlili do Sankt Pöltenu – Dolní Rakousy – a víc se do Kroměříže nevrátili*. (Sankt Pölsen se nachází v Dolních, nikoli Horních Rakousech)

²³¹ měna za Rakousko-Uhersko, Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Rakousko-uherská koruna*, dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rakousko-uherska%C3%A1_koruna> [cit. 13. 3. 2015]

dlouho chtěl; vozík do města m. vozík do do města; tak jsem si lehl i do těch kaluží m. tak jsem sem²³² si lehl i do těch kaluží; I z huby jím dávala jíst m. I z huby i jím dávala jíst; Kde je ta všechna starší mládež dnes? m. Kde je je ta všechna starší mládež dnes?; Ti sedláci se mají dnes – opravdu špatně. m. Ti se sedláci se mají dnes – opravdu špatně.]. Na místě, kde jsou za sebou dvě stejná slovesa, druhé přepisují na slovo, které chtěl autor pravděpodobně použít [*Dráha i silnice jdou zde skoro stále kolem řeky. m. Dráha i silnice jdou jde skoro stále kolem řeky.*].

Přepisují **skóre** tak, aby začínalo nižší položkou, pokud se jedná o prohru [*Naši prohráli 5:7 m. Naši prohráli 7:5; prohráli jsme 3:8 m. prohráli jsme 8:3*].

Odstraňuji **zkratku pro rok a pomlčku** tam, kde chtěl autor zřejmě doplnit letopočet, ale nedoplnil. Větu uzavírám tečkou [*Beneš J. též záhy zemřel. m. Beneš J. též záhy zemřel – r.*].

Odstraňuji také **načatou větu**, jejíž zbytek je přeškrtnut [*A jak my tohoto daru využíváme? – – m. A jak my tohoto daru využíváme? – – pomalu už*].

Citáty, které autor v textu používá, ponechávám v autorské podobě, neboť je autor cituje z paměti, nikoli doslovně a přidává do nich vlastní jazykové i interpunkční prvky.

B) VYSVĚTLIVKY^{233,234}

- 5 *Památky obce Záhlinic* – kniha o Záhlinicích od Františka Skopalíka z roku 1884 [Skopalík, 1884]
- 5 *presbyterium* – (v křesť. chrámu) prostranství při hlavním oltáři pro duchovní a zpěváky, mírně zvýšené, popř. oddělené zábradlím [ASCS, 1995, heslo *presbyterium*]
- 5 *zákristie* – vedlejší chrámová místnost přidružená ke kněžišti, sloužící k úschově bohoslužebných předmětů a k oblékání kněze [ASCS, 1995, heslo *zákristie*]
- 5 *Padělky* – pole u Záhlinic [Skopalík, 1884, s. 2]
- 5 *Mojena* – potok vedoucí od Záhlinic k Tlumačovu, kde se vlévá do řeky Rusavy [Skopalík, 1884, s. 12]
- 5 *Zádubí* – pole u Záhlinic [Skopalík, 1884, s. 2]
- 5 *Záhlinice*²³⁵ – dříve samostatná obec, dnes místní část města Hulín v okrese Kroměříž²³⁶
- 5 *Chrástany* – místní část města Hulín v okrese Kroměříž, přibližně 1 km vzdálená od Záhlinic²³⁷
- 5 *Očenáše* – pole u Záhlinic [Skopalík, 1884, s. 2]

²³² *jsem bez j*

²³³ přímo v edici by se neuváděly zdroje vysvětlivek

²³⁴ pokud sám autor v textu něco dostatečně vysvětlí sám, tak výraz do vysvětlivek nepřidávám (pokud je výraz vysvětlen brzy po jeho prvním výskytu)

²³⁵ do vysvětlivek zařazují jen obce, u kterých pokládám za nutné ozřejmit jejich polohu, aby byl text srozumitelnější; dále zařazují obce pro text klíčové a opakující se

²³⁶ Oficiální stránky města Hulín: *Záhlinice a Chrástany*, 2015, dostupné z WWW: <<http://www.hulin.cz/o-meste/zahlinice-a-chrastany/>> [cit. 2. 4. 2015]

²³⁷ Oficiální stránky města Hulín: *Záhlinice a Chrástany*, 2015, dostupné z WWW: <<http://www.hulin.cz/o-meste/zahlinice-a-chrastany/>> [cit. 2. 4. 2015]

- 5 *pololán* – selský statek s pozemky ve výměře poloviny lánu [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *pololán*]
- 6 *MNV* – místní národní výbor, orgán státní moci a správy v obci [MČE 4, 1986, s. 288]
- 6 *šenkovňa* (šenkovna) – místnost, kde se čepují lihové nápoje [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *šenkovna*]
- 6 *občanská založna* (záložna) – družstevní spořitelni a úvěrový ústav založený soukromými zemědělci, drobnými obchodníky a živnostníky [MČE 6, 1987, s. 768]
- 6 *pošmistr* (pošt mistr) – správce pošty [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *pošmistr*]
- 6 *pachtýř* – nájemce hospodářského objektu ap. [SSJČ, 1960–1971, resp. 2011, heslo *pachtýř*]
- 6 *došek* – malá otýpka slámy, užívaná jako střešní krytina [ASCS, 1995, heslo *došek*]
- 6 *břidlice* – vrstevnatá pevná hornina, užívaná jako krytina [SSČ, 1994, heslo *břidlice*]
- 6 *šindel* – střešní krytina složená z úzkých prkének [SSČ, 1994, heslo *šindel*]
- 6 *Tlumačov* – obec v okrese Zlín, přibližně 4 km vzdálená od Záhlnic²³⁸
- 6 *JZD* – jednotné zemědělské družstvo, jedna z forem organizace socialistického zemědělského podniku, kde výrobní prostředky i vyrobená produkce jsou společným družstevním vlastnictvím [MČE 3, 1986, s. 185]
- 6 *Hulín* – město v okrese Kroměříž, přibližně 3 km vzdálené od Záhlnic²³⁹
- 7 *přepavit* – opravit, předělat, *nář.* [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *přepaviti*]
- 8 *šopa* – kůlna, *nář.* [Gregor, 1959, s. 160]
- 9 *Řempo* – dříve národní podnik zajišťující distribuci řemeslnických potřeb se sídlem v Kroměříži²⁴⁰
- 10 *světnice* – obytná místnost, hl. ve venkovských chalupách [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *světnice*]
- 10 *bývat* – bydlet, *nář.* [Bartoš, 1905, s. 32]
- 10 *humna* – pozemek za stodolou venkovské usedlosti [SSČ, 1994, heslo *humna*]
- 11 *ZPS Hulín* – dříve strojírenský závod v Hulíně, pobočka národního podniku ZPS Gottwaldov²⁴¹
- 11 *podsedek* – statek malého rolníka nebo rolníka hospodářícího na cizím, poddaného [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *podsedek*]
- 12 *Kroměříž* – okresní město ve Zlínském kraji, přibližně 9 km vzdálené od Záhlnic²⁴²
- 12 *koncesí* (koncese) – oprávnění k určité činnosti [SSČ, 1994, heslo *koncese*]

²³⁸ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Tlumačov (okres Zlín)*, dostupné z WWW: <cs.wikipedia.org/wiki/Tlumačov_(okres_Zlín)> [cit. 2. 4. 2015]; Mapy.cz, 2015, dostupné z WWW: <http://www.mapy.cz> [cit. 2. 4. 2015]

²³⁹ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Hulín*, dostupné z WWW: <cs.wikipedia.org/wiki/Hulín> [cit. 2. 4. 2015]; Mapy.cz, 2015, dostupné z WWW: <http://www.mapy.cz> [cit. 2. 4. 2015]

²⁴⁰ ŘEMPO VEGA, s.r.o.: *O nás*, 2014, dostupné z WWW: <http://www.rempo-vega.cz/o-nas/> [cit. 3. 4. 2015]

²⁴¹ Dvořák, 2011, dostupné z WWW: <http://www.mmspektrum.com/clanek/zkusenosti-made-in-siemens-v-aplikacich-firmy-toshulin-2.html> [cit. 3. 4. 2015]

²⁴² Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Kroměříž*, dostupné z WWW: <cs.wikipedia.org/wiki/Kroměříž> [cit. 2. 4. 2015]; Mapy.cz, 2015, dostupné z WWW: <http://www.mapy.cz> [cit. 2. 4. 2015]

- 12 *průjezd* – širší přízemní chodba k projíždění domem z ulice do dvora nebo zahrady [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *průjezd*]
- 12 *komunál* – podnik patřící do kompetence obcí, měst ap. [SSČ, 1994, heslo *komunál, komunální*]
- 13 *KSČ* – Komunistická strana Československa, ultralevicová parlamentní politická strana vládnoucí v Československu v letech 1948–1989²⁴³
- 15 *Valašsko* – území na sv. Moravě táhnoucí se od Zlína na sever k hranicím Moravy a Slezska [Bělič, 1972, s. 271]
- 15 *spravený* – oblečený [Gregor, 1959, s. 151]
- 15 *ministrant* – muž nebo chlapec příslušující katol. knězi při obřadech [SSČ, 1994, heslo *ministrant*]
- 16 *ostatky* – poslední dny masopustu, *nář.* [ČJA 2, 2012, s. 434]
- 16 *Slováky* – Slovácko, území na jv. Moravě táhnoucí se od nejjižnějšího výběžku jv. od Břeclavi k severu téměř po Zlín [Bělič, 1972, s. 268]
- 16 *Popeleční středa* – v křesťanství první den postní doby (začátek půstu, který se drží 40 dní až do Velikonoc), při mši se uděluje popelec (označení křížem) [Adam, 1998, s. 98–103]
- 16 *řičice* – síto na prosívání obilí, mouky apod., *nář.* [Gregor, 1959, s. 143]
- 16 *chasa* – osoby zaměstnané v zemědělství za mzdu, stravu a byt, čeled', *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 54]
- 16 *pacholek* – zemědělský dělník pracující dříve na statku za mzdu, stravu a byt, čeledín, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 56]
- 16 *hrachovina* – hrachová sláma [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *hrachovina*]
- 16 *putna* – větší nádoba s popruhy k nošení na zádech [SSČ, 1994, heslo *putna*]
- 17 *(modlit se) růženec* – odříkání 50 stejných krátkých modliteb, tzv. zdrávas s dodatky vzývacích formulí [MČE 5, 1987, s. 433]
- 18 *Smrtná neděle* – pátá postní neděle, předposlední neděle v období půstu před Velikonocemi [Adam, 1998, s. 104–111]
- 18 *chvojka* – větvička jehličnatého stromu [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *chvojka*]
- 19 *tatar* – spletený svazek prutů, jímž na velikonoční pondělí hoši šlehají děvčata, pomlázka, *nář.* [SSJČ, 1960–1971, resp. 2011, heslo *pomlázka*; ČJA 2, 2012, s. 455]
- 19 *šlaháčka* – zvyk chodit o velikonočním pondělí šlehat děvčata, pomlázka, *nář.* [SSJČ, 1960–1971, resp. 2011, heslo *pomlázka*; ČJA 2, 2012, s. 456]
- 19 *plantat* – motat, *nář.* [Gregor, 1959, s. 123]
- 20 *svatodušní svátky* – letnice, křesťanský svátek slavený 50 dnů po Velikonocích²⁴⁴
- 20 *halouzka* – větvička, *nář.* [ČJA 2, 2012, s. 196]

²⁴³ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *KSČ*, dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/KS%C4%8C>> [cit. 30. 3. 2015]

²⁴⁴ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Letnice*, dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Letnice>> [cit. 3. 4. 2015]

- 21 *Boží tělo* – lidový název pro slavnost Těla a krve Páně, křesťanský svátek [Adam, 1998, s. 162–163]
- 21 *žebřiňák* (žebřiňák) – vůz se žebřinami na svážení obilí a sena, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 288]
- 21 *zámeček* – lovecký zámeček mezi Záhlinicemi a Kroměříží²⁴⁵
- 21 *fůra* – těžší náklad na voze [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *fůra*]
- 21 *haluz* – větev, *nář.* [ČJA 2, 2012, s. 196]
- 21 *skoro (ráno)* – brzy, časně, *nář.* [ČJA 5, 2005, s. 532]
- 21 *sochor* – delší silná tyč [SSČ, 1994, heslo *sochor*]
- 21 *baldachýn* – nebesa nošená nad knězem při procesích [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *baladachýn*]
- 21 *monstrance* – (zdobená) schránka na vystavování hostie [SSČ, 1994, heslo *monstrance*]
- 22 *Svatý Hostýn* – kopec v Hostýnských vrších v okrese Kroměříž, na kterém se nachází významné mariánské poutní místo, přibližně 24 km vzdálený od Záhlinic²⁴⁶
- 23 *K* – značka pro korunu (základní měnové jednotky v Rakousko-Uhersku) [MČE 3, 1986, s. 542]
- 23 *q* – značka metrického centu (starší jednotky hmotnosti, 100 kg) [ASCS, 1995, heslo *cent*]
- 24 *Slivotín* – kopec mezi Záhlinicemi a Kurovicemi [Skopalík, 1884, s. 3]
- 25 *hody* – výroční slavnost s lidovými zábavami na památku posvěcení chrámu, císařské posvěcení, *nář.* [ČJA 2, 2012, s. 464; PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *posvěcení*]
- 25 *Haná* – úrodná oblast na střední a jižní Moravě [MČE 2, 1985, s. 710]
- 25 *mamon* – nezřízená touha po majetku, mamonářství [ASCS, 1995, heslo *mamon*]
- 25 *Josef II.* – český a uherský král v letech 1780–1790, císař Svaté říše římské v letech 1765–1790 [MČE 3, 1985, s. 231]
- 25 *rozmarýn* – jihoevropský aromatický okrasný polokeř s modrými kvítky [SSČ, 1994, heslo *rozmarýn*]
- 25 *rádiovka* – plochá vlněná čepice bez štítku [SSČ, 1994, heslo *rádiovka*]
- 26 *(vařivaly se) trnky* – povidla, *nář.* [ČJA 1, 2012, s. 275]
- 26 *lézanka* – povidlová břečka, *nář.* [Gregor, 1959, heslo *lézačka*]
- 27 slavnost *Všech svatých* – křesťanský svátek, který připomíná všechny svaté, slavený vždy 1. listopadu²⁴⁷
- 27 *Rusava* – levostranný přítok řeky Moravy pod Kroměříží [MČE 5, 1987, s. 419]
- 27 *chrysentéma* (chryzantéma) – zahradní rostlina s velkými bohatými květy [SSČ, 1994, heslo *chryzantéma*]
- 28 *ornát* – mešní roucho [SSČ, 1994, heslo *ornát*]

²⁴⁵ zdroj: místní lidé

²⁴⁶ Wikipedia: otevřená encyklopedie: *Svatý Hostýn*, dostupné z WWW:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Svat%C3%BD_Host%C3%BDn> [cit. 3. 4. 2015]; Mapy.cz, 2015, dostupné z WWW: <<http://www.mapy.cz>> [cit. 3. 4. 2015]

²⁴⁷ Wikipedia: otevřená encyklopedie: *Všech svatých*, dostupné z WWW:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C5%A1ech_svat%C3%BDch> [cit. 3. 4. 2015]

- 28 *pobočáky* – části koňského postroje, řemeny od chomoutu k postraňkům, mezi nimiž jde zapřažený kůň, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 370]
- 28 *póзовňák* (pouzovňák) – silný provaz, kterým se upevňoval kmen pokládaný na vysoko naložený náklad sena na voze, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 300, 302]
- 28 *póзовat* – upevňovat kmen pokládaný na vysoko naložený náklad sena na voze, *nář.*
- 29 *mlat* – část stodoly, kde se mlátilo obilí [SSČ, 1994, heslo *mlat*]
- 29 *cep* – ruční nářadí k mlácení obilí [SSČ, 1994, heslo *cep*]
- 31 *grejcar* (krejcar) – bývalá drobná mince zlatkové měny v Rakousko-Uhersku [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *krejcar*]
- 31 *maštal* – hospodářská místnost, v níž byli ustájeni koně, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 82]
- 31 *hrant* – žlab pro krávy, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 78]
- 31 *vazký* – vlhký a lnoucí přitom k sobě, lepkavý [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *vazký*]
- 31 *slínovice* – žlutá jemná hornina [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *slínovice* a *jíl*]
- 31 *bečka* – velká dřevěná nádoba nahoře otevřená [SSČ, 1994, heslo *bečka*]
- 31 *močůvka* – tekuté výkaly hospodářských zvířat [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *močůvka*]
- 31 *karbid* – sloučenina uhlíku a vápníku, z níž se působením vody vyvíjí bezbarvý plyn acetylen [SSJČ, 1960–1971, resp. 2011, heslo *karbid*; SSČ, 1994, heslo *acetylen*]
- 34 *gatě* – kalhoty, *nář.* [ČJA 1, 2012, s. 186]
- 35 *řeziny* – dřevěné piliny [lístkový katalog PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *řezina*]
- 36 *lupnout* – rychlým pohybem do něčeho udeřit [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *lupnouti* (a *lupnutí* v lístkovém katalogu)]
- 36 *Buffalo-Bill(ové)* – knihy o americkém dobrodruhuvi Buffalo Billovi (1846–1917, známý jako největší hrdina tzv. Divokého západu) [MČE 1, 1984, s. 602]
- 36 *Texaský Jack* – časopis o texaském kovbojovi Johnu Bakerovi Omohundrovi (1846–1905, známý jako slavný zápasník s Indiány)²⁴⁸
- 36 *tomahavk* – indiánská válečná sekera [SSČ, 1994, heslo *tomahavk*]
- 37 *hranečník* – hraniční, mezní kámen, hraničník, mezník [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *hranečník*]
- 37 *fišpánka* – rákoska, *nář.* [Gregor, 1959, s. 51]
- 37 *Dvorský kopeček* – straň vedle zemědělského dvora (statku) u Záhlinic²⁴⁹
- 37 *výminkář* (výminkář) – bývalý hospodář žijící v obydlí zvaném výminek, které je součástí smlouvy o zaopatření, které si pro sebe odstupující držitel hospodářství vymínil od svého nástupce, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 50, 52]

²⁴⁸ *Texaský Jack: slavný zápasník s Indiány: časopis pro zábavu a poučení.* V Praze: [s.n.], [1917]-[1924?].; Vykoupil, 2010, dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/brno/upozornujeme/_zprava/ecce-homo-texasky-jack--750090> [cit. 30. 3. 2015]

²⁴⁹ zdroj: místní lidé

- 37 *kozák* – voják z řad usídlenců chránících jv. hranice Moskevské Rusi [SSČ, 1994, heslo *kozák*]
- 37 *kroměřížčí* (kroměřížští) *třeťáci* – 3. pěší pluk armády Rakousko-Uherska, během první poloviny 19. století v Kroměříži sídlilo velitelství pluku, na poč. 20. století 2. a 4. prapor pluku²⁵⁰
- 37 *holštráfek* – límeček pod límcem vojenského kabátu v bývalé rakouské armádě, *voj. slang.* [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *holštráfek*]
- 37 *šterna* – hvězdička hodnostního označení, *voj. slang.* [MSCS, 1988, s. 163]
- 37 *frajtr* – poddůstojník nejnižší hodnosti, svobodník, *voj. slang.* [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *svobodník*; MSCS, 1988, s. 70]
- 37 *kaprál* – poddůstojník v hodnosti o stupeň vyšší než svobodník, desátník, *voj. slang.* [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *desátník*; SSČ, 1994, heslo *kaprál*]
- 37 *lauf* – hlaveň střelné zbraně, *voj. slang.* [ASCS, 1995, heslo *lauf*; MSCS, 1988, s. 100]
- 37 *Kubík* – část louky u Záhlinic osázená vrbovím, kam se chodilo na proutí²⁵¹
- 37 *bajonet* – vojenský bodák nasazovaný na pušku [ASCS, 1995, heslo *bajonet*]
- 37 *hornist* (hornista) – trubač na lesní roh (hornu) [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *hornista*]
- 37 *horna* – lesní roh [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *horna*]
- 37 *execirák* – vojenské cvičiště, *voj. slang.* [MSCS, 1988, s. 65]
- 39 *bryčka* – lehčí nekrytý povoz tažený koňmi [SSČ, 1994, heslo *bryčka*]
- 39 *Doubravice* – bývalý dvůr u Záhlinic [SPJMS, 2014–?, heslo *Doubravice*]
- 40 *mlaščit'* – uhodit²⁵²
- 40 *Brodák* – vodní nádrž v Záhlinicích, v níž se dříve brodil dobytek, později sloužila i jako hasičská nádrž, koupaliště, pro sekání ledu²⁵³
- 40 *oplota* – (ve stodole) asi 1, 5 m vysoká přepážka mezi prostorem pro uskladnění nevymláčeného obilí a místem, kde se mlátí obilí, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 64, 72, 74]
- 40 *kalup* – poklus, cval, trysk, *nář.* [Gregor, 1959, s. 73]
- 40 *Zbytky* – zbytky lesa na jedné z luk u Záhlinic²⁵⁴
- 40 *šiml* – bílý kůň, bělouš [SSČ, 1994, heslo *šiml*]
- 40 *donští kozáci* – jedno z vojsk usídlenců chránících jv. hranice Moskevské Rusi²⁵⁵ [SSČ, 1994, heslo *kozák*]
- 41 *deputátník* – ten, kdo dostává mzdu ve formě výrobků, zvláště zemědělských [ASCS, 1995, heslo *deputátník*, *deputát*; SSČ, 1994, heslo *naturálie*]

²⁵⁰ Občanské sdružení PRO PATRIA MORAVIA: *historie pluku*, 2014, dostupné z WWW: <<http://www.propatriamoravia.estranky.cz/clanky/3.pluk-v-kromerizi/historie-pluku.html>> [cit. 3. 4. 2015]

²⁵¹ zdroj: místní lidé

²⁵² SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/m.pdf>> [cit. 29. 3. 2015]

²⁵³ zdroj: místní lidé

²⁵⁴ zdroj: místní lidé

²⁵⁵ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Kozáci*, dostupné z WWW:

<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Koz%C3%A1ci>> [cit. 29. 3. 2015]

- 41 *Baťa* – průmyslový koncern skládající se z továren na obuv, koželužen a množství pomocných a vedlejších závodů v Československu i zahraničí [MČE 1, 1984, s. 372]
- 41 *šturm* – (vojenský) útok [ASCS, 1995, heslo *šturm*]
- 41 *dráb* – vrchnostenský nebo obecní zřízenec, který plnil různé úkoly jako dozorce při polní robotě, hlídač, posel, strážník, vykonavatel tělesných trestů ap. [ASCS, 1995, heslo *dráb*]
- 41 *čagán* (čagan) – hůl, která slouží k opírání při chůzi, *nář.* [ČJA 1, 2012, s. 156]
- 41 *Kurovský lom* – vápencový lom u Kurovic, dnes zatopený²⁵⁶
- 41 *Kurovice* – obec v okrese Kroměříž, přibližně 3 km vzdálená od Záhlinic²⁵⁷
- 42 *zatmět* – zdržet se někde až do tmy, *nář.* [Gregor, 1959, s. 189]
- 42 *kolomaz* – mazadlo na nápravy vozů [SSČ, 1994, heslo *kolomaz*]
- 42 *barchetový* – ze silné, teplé, levné látky, obyč. na prádlo [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *barchet*]
- 42 *hůra* – půda v domě, *nář.* [ČJA 1, 2012, s. 363]
- 44 *højgat* – houpat, *nář.* [Gregor, 1959, s. 62]
- 44 *otava* – druhá (nebo i třetí) sklizeň trávy, která narostla na lukách po prvním kosení [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *otava*; SSČ, 1994, heslo *otava*]
- 45 *Manitou* – v některých severoamerických indiánských jazycích označení pro tajemnou neosobní magickou sílu pronikající celou přírodou, která je křesťany popisována jako bůh severoamerických indiánů [MČE 4, 1986, s. 81]
- 46 *kompanie* – taktická jednotka vojska, rota (např. v rakouské armádě) [ASCS, 1995, heslo *kompanie*; SSČ, 1994, heslo *rota*]
- 46 *Husovice* – bývalé město, dnes čtvrt' města Brno²⁵⁸
- 46 *landvěři* – součást vojska skládající se ze stálé armády odvedených branců, zeměbrana, *voj. slang.*²⁵⁹ [MSČS, 1988, s. 100]
- 46 (císařští) *myslivci* – lehká pěchota rakouské armády vytvořená ze sboru tyrolských dobrovolníků [MČE 4, 1986, s. 384]
- 46 *Tyroly* – Tyrolsko, spolková země v západním Rakousku [MČE 6, 1987, s. 348]
- 46 *regiment* – základní samostatný vojenský útvar, pluk [SSČ, 1994, heslo *regiment, pluk*]
- 46 *cuk* (cúk) – nižší vojenská jednotka o několika družstvech, četa, oddíl, *voj. slang.* [MSČS, 1988, s. 52; SSJČ, 1960–1971, resp. 2011, heslo *četa*; SSČ, 1994, heslo *četa*]
- 46 *bajonet auf* – vojenský povel pro vztyčení bodáku v rakouské armádě [Oberpfalcer, 1919]
- 47 *rěz* – žito, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 154]
- 47 *Mezzolombardo* – obec v italské provincii Tridentsko-Horní Adiže v jižním Tyrolsku, nejsevernějším regionu Italské republiky²⁶⁰

²⁵⁶ Kurovice: informační stránky obce: *Kurovický lom*, dostupné z WWW: <<http://www.kurovice.cz/1.93-kurovicky-lom>> [cit. 1. 4. 2015]

²⁵⁷ Wikipedia: otevřená encyklopedie: *Kurovice*, dostupné z WWW: <cs.wikipedia.org/wiki/Kurovice> [cit. 2. 4. 2015]; Mapy.cz, 2015, dostupné z WWW: <<http://www.mapy.cz>> [cit. 2. 4. 2015]

²⁵⁸ Wikipedia: otevřená encyklopedie: *Husovice*, dostupné z WWW: <cs.wikipedia.org/wiki/Husovice> [cit. 2. 4. 2015]

²⁵⁹ Wikipedia: otevřená encyklopedie: *Zeměbrana*, dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Zem%C4%9Bbrana>> [cit. 29. 3. 2015]

- 47 *borec* (bourec) *morušový* – motýl, jehož zámotky poskytují hedvábné vlákno [SSČ, 1994, heslo *bourec*]
- 47 *marš* – pochod (vojska) [ASCS, 1995, heslo *marš*]
- 48 *gážista* – zaměstnanec pobírající pevný, pravidelný plat – gáži [ASCS, 1995, heslo *gážista*, *gáže*]
- 48 *Monte Maio* – hora v italské provincii Benátsko, která sousedí s provincií Tridentsko-Horní Adiže, na severu Itálie²⁶¹
- 48 *menáž/mináž* – společná vojenská strava [ASCS, 1995, heslo *menáž/mináž*]
- 48 *štelunk* – (opevněné) postavení, pozice, zákopy [ASCS, 1995, heslo *štelunk*]
- 49 *barák* – zatímní dřevěná stavba, hlavně pro vojáky, dělníky, nemocné ap. [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *barák*]
- 49 *batalionkomando* – velitelství praporu (oddílu) vojska [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *batalion*, *komando*, *prapor*]
- 49 *Monte Pasubio* – vápencový masiv v italské provincii Tridentsko-Horní Adiže, na severu Itálie²⁶²
- 49 *post* – stanoviště stráže, *slang*. [SSJČ, 1960–1971, resp. 2011, heslo *post*]
- 49 *kaverna* – prostor vytesaný ve skále k ochraně bojujících, zvláště v 1. světové válce na italské frontě [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *kaverna*; ASCS, 1995, heslo *kaverna*]
- 49 *švarm* – roj, nejmenší účelně uspořádaný vojenský útvar, *voj. slang*. [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *švarm*, *roj*, *organický*]
- 49 *felák* – slangový výraz pro feldvébla – nejvyššího poddůstojníka, šikovatele, *slang*. [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *felák*]
- 50 *mašinkver* – kulomet [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *mašinkver*]
- 50 *bubnová palba* – starší označení pro dělostřeleckou přípravu útoku (prováděnou s velkou intenzitou velkým množstvím dělostřelectva) [SSJČ, 1960–1971, resp. 2011, heslo *bubnový*]
- 51 *ordonanc* – vojenský sluha [lístkový katalog PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *ordonanc*]
- 51 *fasuňk* – fasování, příděl, *slang*. [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *fasuňk*]
- 52 *Trident* – hlavní město italské provincie Tridentsko-Horní Adiže v jižním Tyrolsku, nejsevernějším regionu Italské republiky²⁶³
- 53 *Karel II.* – poslední rakousko-uherský císař v letech 1916–1918 [MČE 3, 1986, s. 312]
- 53 *bronchitis* – zánět průdušek [SSČ, 1994, heslo *bronchitis*]

²⁶⁰ Wikipedia: L'enciclopedia libera: *Mezzolombardo*, dostupné z WWW: <<http://it.wikipedia.org/wiki/Mezzolombardo>> [cit. 1. 4. 2015]

²⁶¹ zdroj: Google maps, 2015, dostupné z WWW:

<<https://maps.google.cz/maps?hl=cs&tab=wl&q=map&output=classic&dg=brw>> [cit. 1. 4. 2015]

²⁶² Wikipedia: L'enciclopedia libera: *Pasubio*, dostupné z WWW: <<http://it.wikipedia.org/wiki/Pasubio>> [cit. 1. 4. 2015]

²⁶³ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Trento*, dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Trento>> [cit. 30. 3. 2015]

- 53 *rekonvalescent* – místo, kde se zotavují nemocní [ASCS, 1995, heslo *rekonvalescent*]
- 53 *Kufstein* – rakouské město v Tyrolsku²⁶⁴
- 54 „osmičky“ *granáty* – válečkové ruční granáty o hmotnosti 0,8 kg [Jung, 2007, s. 24]
- 55 *dragon* – voják na koni, příslušník jezdecké pěchoty [ASCS, 1995, heslo *dragoun*]
- 55 *parlamentář* – pověřenec pro vyjednávání s nepřítelem [SSČ, 1994, heslo *parlamentář*]
- 55 *Verona* – hlavní město provincie Verona v severní Itálii, nachází se přibližně 100 km jižně od Trenta²⁶⁵
- 55 *cigartaška* – pouzdro na cigarety nebo doutníky [lístkový katalog PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *cigartaška*]
- 55 *polenta* – národní italské jídlo, připravované z kukuřičné krupice [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *polenta*]
- 57 *Busto Arsizio* – italské město v provincii Varese, která se nachází na severu Itálie u hranic se Švýcarskem²⁶⁶
- 57 *Arcisate* – obec v provincii Varese, která se nachází na severu Itálie u hranic se Švýcarskem²⁶⁷
- 57 *lira* (lira) – bývalá italská měna [SSČ, 1994, heslo *lira*]
- 57 *prosná* – cvičení prováděná zpravidla bez náradí [SSČ, 1994, heslo *prosná*]
- 58 *Piccione* – Luigi Guisepppe P. (1866–1942), italský generál, velitel čs. legií v Itálii²⁶⁸
- 58 *Bory* – jedna z jižních částí města Plzně²⁶⁹
- 58 *Bolevec* – jedna ze severních částí města Plzně²⁷⁰
- 58 *financ* – finanční strážník, příslušník ozbrojených pohraničních strážních jednotek, které hlídaly hranice a kontrolovaly hraniční přechody za účelem vybírání cla [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *financ*; MČE 2, 1985, s. 450]
- 58 *Tachov* – okresní město v Plzeňském kraji²⁷¹
- 59 *supravita* – přezkumné řízení k zjištění stupně schopnosti nebo neschopnosti k vojenské službě, superarbitrace [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *supravita*; ASCS, 1995, heslo *superarbitrace*]

²⁶⁴ Wikipedia: Die freie Enzyklopädie: *Kufstein*, dostupné z WWW: <<http://de.wikipedia.org/wiki/Kufstein>> [cit. 1. 4. 2015]

²⁶⁵ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Verona*, dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Verona>> [cit. 3. 4. 2015]; Google maps, 2015, dostupné z WWW: <<https://maps.google.cz/maps?hl=cs&tab=wl&q=map&output=classic&dg=brw>> [cit. 3. 4. 2015]

²⁶⁶ Wikipedia: L'enciclopedia libera: *Busto Arsizio*, dostupné z WWW: <http://it.wikipedia.org/wiki/Busto_Arsizio> [cit. 1. 4. 2015]; Wikipedie: otevřená encyklopedie, dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Provincie_Varese> [cit. 1. 4. 2015]

²⁶⁷ Wikipedia: L'enciclopedia libera: *Arcisate*, dostupné z WWW: <<http://it.wikipedia.org/wiki/Arcisate>> [cit. 1. 4. 2015]; Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Provincie Varese*, dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Provincie_Varese> [cit. 1. 4. 2015]

²⁶⁸ Internetová encyklopedie dějin města Brna: *generál Luigi Guisepppe Piccione*, 2004–, dostupné z WWW: <http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=15635> [cit. 9. 3. 2015]

²⁶⁹ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Plzeň-Bory*, dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Plzeň-Bory>> [cit. 2. 4. 2015]

²⁷⁰ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Bolevec*, dostupné z WWW: <cs.wikipedia.org/wiki/Bolevec> [cit. 2. 4. 2015]

²⁷¹ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Tachov*, dostupné z WWW: <cs.wikipedia.org/wiki/Tachov> [cit. 2. 4. 2015]

- 59 *Barbořina* – kopec v Kroměříži [SPJMS, 2014, heslo *Barbořina*]
- 59 *ganěk* – chodba, *nář.*²⁷² [lístkový katalog PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *ganěk*]
- 61 *odzemek* – část kmene stromu při zemi [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *odzemek*]
- 61 *obříslo* – hrst slaměných stébel sloužící převážně k vázání snopů obilí nebo slámy, povříslo, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 184]
- 61 *pleva* – odpad při čištění obilí [SSČ, 1994, heslo *pleva*]
- 61 *brčet* – bručet, zlobit se²⁷³
- 61 *oškvarek* – spečený zbytek po vyškvaření sádla, škvarek, *nář.* [ČJA 1, 2012, s. 244]
- 62 *dužka* – úzká dřevěná deska tvořící část stěny sudu nebo jiných nádob, *nář.* [ČJA 1, 2012, s. 368]
- 63 *měřice* – stará plošná míra (asi 0,2 ha) [SSČ, 1994, heslo *měřice*]
- 63 *rubisko* – vykácený les, mýtina *nář.* (Gregor, 1959, s. 143)
- 63 *rygl* – podélný trámek v plotě, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 96]
- 63 *Bezedník* – tůň u Záhlinic, dnes součást rybníka [SPJMS, 2014, heslo *Bezedník*]
- 65 *kampaň* (kampaň) – období hlavní činnosti v továrně, obvykle závislé na roční době (např. v cukrovaru) [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *kampaň*]
- 65 *difuze* – zařízení pro výrobu cukrové šťávy vyluhováním řepných řízků n. rozsekané cukrové třtiny horkou vodou [ASCS, 1995, heslo *difuze*]
- 65 *Míškovice* – obec v okrese Kroměříž, přibližně 5 km vzdálená od Záhlinic²⁷⁴
- 65 *Mysločovice* – obec v okrese Zlín, přibližně 8 km vzdálená od Záhlinic²⁷⁵
- 65 *Sazovice* – obec v okrese Zlín, přibližně 10 km vzdálená od Záhlinic²⁷⁶
- 65 *rajbovat* – drhnout, třít, *nář.* [SNČ, 2006, s. 290]
- 66 *deštěný* – z dřevěných prken [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *deštění*]
- 67 *Šefranice* – pole u Záhlinic [Skopalík, 1884, s. 2]
- 68 *konopí* – vysoká bylina pěstovaná pro vlákna z lodyh, používaných jako textilní surovina a v provaznictví [SSJČ, 1960–1971, resp. 2011, heslo *konopí*; SSČ, 1994, heslo *konopí*]
- 68 *eternit* – střešní krytina z azbestu a cementu [SSČ, 1994, heslo *eternit*]
- 68 *kotovice* – nevypalovaná cihla z hlíny, *nář.* [ČJA 1, 2012, s. 370]
- 69 *výměnek* – obydlí bývalého hospodáře, které je součástí smlouvy o zaopatření, které si pro sebe odstupující držitel hospodářství vymínil od svého nástupce, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 50, 52]

²⁷² SČS, 2009, dostupné z WWW: <<http://slovactina.unas.cz/a/g.htm>> [cit. 30. 3. 2015]

²⁷³ podoba *brčat* v SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/b.pdf>> [cit. 30. 3. 2015]

²⁷⁴ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Míškovice*, dostupné z WWW: <cs.wikipedia.org/wiki/Míškovice> [cit. 2. 4. 2015]; Mapy.cz, 2015, dostupné z WWW: <<http://www.mapy.cz>> [cit. 2. 4. 2015]

²⁷⁵ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Mysločovice*, dostupné z WWW: <cs.wikipedia.org/wiki/Mysločovice> [cit. 2. 4. 2015]; Mapy.cz, 2015, dostupné z WWW: <<http://www.mapy.cz>> [cit. 2. 4. 2015]

²⁷⁶ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Sazovice*, dostupné z WWW: <cs.wikipedia.org/wiki/Sazovice> [cit. 2. 4. 2015]; Mapy.cz, 2015, dostupné z WWW: <<http://www.mapy.cz>> [cit. 2. 4. 2015]

- 70 *Rudslavice* – bývalý název obce Ludslavice (používaný od 16. st. do r. 1925); *Ludslavice* – obec v okrese Kroměříž, přibližně 6 km vzdálená od Záhlinic²⁷⁷
- 70 *Střebětice* – bývalý název obce Třebětice; *Třebětice* – obec v okrese Kroměříž, přibližně 7 km vzdálená od Záhlinic²⁷⁸
- 70 *panimáma* – hospodyně, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 48]
- 70 *plemenice* – chovná samice [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *plemenice*, *plemenný*]
- 71 *zapuštění* – spáření domácích zvířat, přípuštění [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *zapustiti*]
- 72 *Verne* – Jules V. (1828–1905), francouzský prozaik a dramatik, tvůrce vědecko-fantastického románu [MČE 6, 1987, s. 520]
- 73 *baterie* – nejmenší dělostřelecká jednotka, složená ze 4 až 12 děl [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *baterie*]
- 73 *lepenka* – silnější papír napuštěný dehtem nebo asfaltem, sloužící ke krytí střech, k izolaci proti vlhkosti ap. [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *lepenka*]
- 75 *heligon* – dechový hudební nástroj [lístkový katalog PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *heligon*]
- 75 *šestka* – šesták, někdejší mince platící původně (za Rak.-Uh.) šest, později deset krejcarů, *nář.* [Bartoš, 1906, s. 421; SSJČ, 1960–1971, resp. 2011, heslo *šesták*]
- 75 *křídlovka* – žesťový (plechový) dechový hudební nástroj s nátrubkem [SSČ, 1994, heslo *křídlovka*; ASCS, 1995, heslo *žesťový*]
- 75 *chodit po ptaní* – žebrat, *nář.* [ČJA 2, 2012, s. 398]
- 76 *řížna* – dřevěná nebo zděná ohrada na řezané krmivo, umístěná v rohu stáje, *nář.* [Frolec, Vařeka, Mruškovič, 1983, heslo *řížna*]
- 76 *brenták* – denaturovaný (přísadami znehodnocený) líh, *nář.*²⁷⁹ [SSČ, 1994, heslo *denaturovaný*]
- 76 *močka* – tekutina usazující se při kouření v dýmce, *nář.* [Gregor, 1959, s. 98]
- 77 *putýnka* – dřevěná nádoba na vodu ap., s jedním uchem a k nošení v ruce [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *putýnka*]
- 77 *pyř* – tráva (plevel) s dlouhými podzemními výhonky [SSČ, 1994, heslo *pyř*]
- 80 *Kvasice* – obec v okrese Kroměříž, přibližně 7 km vzdálená od Záhlinic²⁸⁰
- 81 *beseda* – přátelský rozhovor [SSČ, 1994, heslo *beseda*]
- 82 *Tatarové* – turkický národ, který ve 13. století podnikl invazi do Evropy, dobyl a zpusťošil rozsáhlá evropská území, pronikl až na Moravu²⁸¹

²⁷⁷ Ludslavice: oficiální web obce, dostupné z WWW: <<http://www.ludslavice.cz/index.asp>> [cit. 2. 4. 2015]; Mapy.cz, 2015, dostupné z WWW: <<http://www.mapy.cz>> [cit. 2. 4. 2015]

²⁷⁸ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Třebětice (okres Kroměříž)*, dostupné z WWW: <[cs.wikipedia.org/wiki/Třebětice_\(okres_Kroměříž\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Třebětice_(okres_Kroměříž))> [cit. 2. 4. 2015]; Mapy.cz, 2015, dostupné z WWW: <<http://www.mapy.cz>> [cit. 2. 4. 2015]

²⁷⁹ SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/b.pdf>> [cit. 30. 3. 2015]

²⁸⁰ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Kvasice*, dostupné z WWW: <cs.wikipedia.org/wiki/Kvasice> [cit. 2. 4. 2015]; Mapy.cz, 2015, dostupné z WWW: <<http://www.mapy.cz>> [cit. 2. 4. 2015]

- 82 *tragač* – trakař, náradí s jedním kolem a s nakládací plošinkou z příček k ruční dopravě menších břemen, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 380]
- 82 *Břest* – obec v okrese Kroměříž, přibližně 8 km vzdálená od Záhlinic a 4 km od Hulína²⁸²
- 84 *grunt* – velká hospodářská usedlost, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 62]
- 84 *trnka* – švestka, *nář.* [ČJA 2, 2012, s. 52]
- 86 *jalovice* – mladá kráva před prvním otelením [SSČ, 1994, heslo *jalovice*]
- 87 *SNB* – Sbor národní bezpečnosti, dříve organizovaný ozbrojený policejní sbor, jehož úkolem bylo chránit socialistickou společnost a státní zřízení, veřejný pořádek a bezpečnost majetku [MČE 5, 1987, s. 537]
- 88 *TSS Hulín* – traťová strojní stanice v Hulíně, prováděly se zde stavebně udržovací práce na železnici²⁸³
- 89 *svoboda* – robotou nezátížené pole, svobodné pole [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *svoboda*]
- 89 *staříček* – otec rodičů, dědeček, *nář.* [ČJA 1, 2012, s. 76]
- 89 *čtvrť* – čtvrtlán, usedlost odpovídající velikostí čtvrtině lánu [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *čtvrť*]
- 89 *ČSD* – Československé státní dráhy, dříve hospodářská organizace železničního provozu [MČE 1, 1984, s. 808]
- 90 *řízky* – úzké, tenké kousky rozřezané cukrovky, užívané v hospodářství jako krmivo [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *řízek*]
- 90 *Jáchymovské doly* – dříve národní podnik sloužící jako nápravně-pracovní tábor především pro politické vězně, kteří v dolech těžili uran²⁸⁴
- 90 *Thonet* – nábytkářská továrna v Bystřici pod Hostýnem, pojmenovaná podle jejího zakladatele, podnikatele a truhláře Michaela Thoneta (1796–1871) [MČE 6, 1987, s. 204]
- 91 *výmínek* – smlouva o zaopatření, které si pro sebe odstoupující držitel hospodářství vymínil od svého nástupce, *nář.* [ČJA 3, 2014, s. 52]
- 92 *dožínky* – lidová slavnost na ukončení žní [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *dožínky*]
- 93 *Tagore* – Rabíndranáth Thákur (Tagore) (1861–1941), bengálský básník, prozaik, dramatik, hudební skladatel, malíř a filozof, prosazoval humanistické ideály [MČE 6, 1987, s. 195]
- 95 *Dobner* – Gelasius D. (1719–1790), český historik a katolický kněz [MČE 2, 1985, s. 144]

²⁸¹ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Tataři*, dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Tata%C5%99i>> [cit. 3. 4. 2015]

²⁸² Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Břest*, dostupné z WWW: <cs.wikipedia.org/wiki/Břest> [cit. 2. 4. 2015]; Mapy.cz, 2015, dostupné z WWW: <<http://www.mapy.cz>> [cit. 2. 4. 2015]

²⁸³ Plachý, 2009, dostupné z WWW: <<http://www.vlaky.net/zeleznice/spravy/002897-TSS-Hulin-historie-a-soucasnost/>> [cit. 3. 4. 2015]

²⁸⁴ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Nápravně pracovní tábory při československých uranových dolech*, dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1pravn%C4%9B_pracovn%C3%AD_t%C3%A1bory_p%C5%99i_%C4%8Deskoslovensk%C3%BDch_uranov%C3%BDch_dolech> [cit. 3. 4. 2015]

- 95 *Pelcl* – František Martin P. (1734–1801), český osvícenský historik a spisovatel [MČE 4, 1986, s. 834]
- 95 *Dobrovský* – Josef D. (1753–1829), český jazykovědec a historik [MČE 2, 1985, s. 146]
- 95 *Jungmann* – Josef J. (1773–1847), český jazykovědec, básník a překladatel, vedoucí osobnost českého národního obrození [MČE 2, 1985, s. 144]
- 95 *Šafařík* – Pavel Josef Š. (1795–1861), česky píšící spisovatel, slavista, literární historik, etnograf a jazykovědec slovenského původu²⁸⁵
- 95 *Palacký* – František P. (1798–1876), český historik (zakladatel moderního českého dějepisectví), filozof, spisovatel a politik [MČE 4, 1986, s. 751]
- 95 *Purkyně* – Jan Evangelista P. (1787–1869), český přírodovědec, filozof, organizátor vědeckého a kulturního života, národní buditel [MČE 5, 1987, s. 212]
- 95 *Němcová* – Božena N. (1820–1862), česká spisovatelka (zakladatelka novodobé české prózy) [MČE 4, 1986, s. 458]
- 95 *Světlá* – Karolina S. (1830–1899), česká prozaička [MČE 5, 1987, s. 964]
- 95 *Jirásek* – Alois J. (1851–1930), český prozaik a dramatik [MČE 2, 1985, s. 217]
- 95 *Rais* – Karel Václav R. (1859–1926), český prozaik [MČE 5, 1987, s. 244]
- 95 *Třebízský* – Václav Beneš T. (1849–1884), český spisovatel a katolický vlastenecký kněz²⁸⁶
- 95 *Mladá fronta* – dříve deník Ústředního výboru Československého svazu mládeže (později Socialistického svazu mládeže) [MČE 4, 1986, s. 279]
- 95 *Komenský* – Jan Amos K. (1592–1670), český pedagog (zakladatel moderní pedagogiky), humanistický filozof, spisovatel, teolog, reformátor [MČE 2, 1985, s. 456]
- 97 *Kroměřížská jiskra* – dříve okresní noviny Kroměřížska, týdeník okresního výboru Komunistické strany Československa²⁸⁷
- 97 *pásák* – pásový traktor [lístkový katalog PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *pásák*]
- 98 *hradlo* – zařízení uzavírající nebo uvolňující vjezd na jistý úsek železniční trati [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *hradlo*]
- 98 *vochtr* – drážní hlídač, *nář.* [Gregor, 1959, s. 181]
- 98 *pachtovat* – najímat, obyčejně hospodářské objekty [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *pachtovati*]
- 98 *durák* – druh karetní hry, *nář.* [Gregor, 1959, s. 48]
- 98 *talon* – (v někt. karetních hrách) zbytek karet po rozdání, někdy určený k dobírání [SSJČ, 1960–1971, resp. 2011, heslo *talon*]
- 98 *štolba* – správce konírny, podkoní [SSČ, 1994, heslo *štolba*]
- 99 *rumpál* – ruční naviják [SSČ, 1994, heslo *rumpál*]
- 99 *frflucht* – kletba [lístkový katalog PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *frflucht*]
- 99 *kosírek* – dlouhé bílé kohoutí pero z ocasu [Gregor, 1959, s. 80²⁸⁸]

²⁸⁵ Wikipedia: otevřená encyklopedie: *Pavel Josef Šafařík*, dostupné z WWW:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Pavel_Josef_%C5%A0afa%C5%99%C3%ADk> [cit. 3. 4. 2015]

²⁸⁶ Wikipedia: otevřená encyklopedie: *Václav Beneš Třebízský*, dostupné z WWW:

<<http://cs.wikipedia.org/wiki/T%C5%99eb%C3%ADzsk%C3%BD>> [cit. 3. 4. 2015]

²⁸⁷ Wikipedia: otevřená encyklopedie, dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Tk>> [cit. 3. 4. 2015]

- 99 *gecnout (hlavou)* – (po)hodit (hlavou), *nář.*²⁸⁹
- 99 *trap* – klusem, úprkem [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *trap*]
- 99 *jalůvče* – jalovice, mladá kráva před prvním otelením [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *jalůvče*; SSČ, 1994, heslo *jalovice*]
- 100 *vášen (vášeň)* – prudká, neovladatelná touha po něčem [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *vášeň*]
- 101 *honora* – okázalost, *nář.* [Bartoš, 1905, s. 101]
- 101 *paráda* – veřejná slavnost, přehlídka, slavnostní průvod ap. [SSJČ, 1960–1971, resp. 2011, heslo *paráda*]
- 101 *Šalamoun* – král Izraelského království přibližně v letech 970–931 (nebo 933) př. n. l., známý pro svou moudrost²⁹⁰
- 103 *hrabice* – nástroj na ruční sečení obilí, aby se necuchalo a kladlo do řádků, *nář.* [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *hrabice*]
- 104 *Řady* – pole u Záhlinic [Skopalík, 1884, s. 2]
- 104 *J. V. Sládek* – Josef Václav S. (1845–1912), český básník, překladatel, žurnalista [MČE 5, 1987, s. 664]
- 105 *spartak* – lidový název pro auto značky Škoda 440, 445 nebo 450²⁹¹
- 106 *Tolstoj* – Lev Nikolajevič T. (1828–1910), ruský spisovatel, myslitel a pedagog [MČE 6, 1987, s. 239]
- 107 *plantat* – mnoho a hloupě mluvit, *nář.* [Bartoš, 1906, s. 292]
- 107 *ondřejovská hvězdárna* – observatoř Astronomického ústavu tehdejší Československé akademie věd v obci Ondřejov u Prahy [MČE 4, 1986, s. 668]
- 107 *Zápisník* – nezávislý čtrnáctideník s podtitulem *Čtení do kapsy a kabelky (a také pro spotřebitele)*, vydáván nakladatelstvím Naše vojsko v letech 1957–1992²⁹²
- 107 *Fesenkov* – Vasilij Grigorjevič F. (1889–1972), ruský astronom, r. 1951 v Československu vyšla jeho kniha *Dnešní představy o vesmíru*²⁹³ [MČE 2, 1985, s. 418]
- 107 *učení „Marx-Leninovo“* – učení K. Marxe, B. Engelse a V. I. Lenina, soustava filozofických, ekonomických a sociálněpolitických názorů, oficiální ideologie komunistických politických stran, zaměřená na osvobozovací boj dělnické třídy proti útlačku [MČE 4, 1986, s. 115]

²⁸⁸ zde v nářeční podobě *kosárek*

²⁸⁹ význam *uhodit* v SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/b.pdf>> [cit. 30. 3. 2015]

²⁹⁰ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Šalomoun*, dostupné z WWW:

<<http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0alomoun>> [cit. 4. 4. 2015]

²⁹¹ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Škoda 440*, dostupné z WWW:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0koda_440> [cit. 3. 4. 2015]

²⁹² Národní knihovna ČR: *Databáze Národní knihovny ČR*, 2014, dostupné z WWW:

<http://aleph.nkp.cz/F/PMC1XF4DGI17X7IS6TB2J2466DKQN3KEHHX9CTKBG7KDA7H94U-34036?func=full-set-set&set_number=099713&set_entry=000035&format=999> [cit. 3. 4. 2015]

²⁹³ Národní knihovna ČR: *Databáze Národní knihovny ČR*, 2014, dostupné z WWW:

<<http://aleph.nkp.cz/F/IC1EAQJ67H8CJPKLXGJA4M69L1UCL3EG5B4M1K4FPVGG1Q6GG-19446?func=find->

[b&find_code=WRD&request=fesenkov+dne%C5%A1n%C3%AD&filter_code_1=WTP&filter_request_1=&filter_code_2=WLN&adjacent=N](http://aleph.nkp.cz/F/IC1EAQJ67H8CJPKLXGJA4M69L1UCL3EG5B4M1K4FPVGG1Q6GG-19446?func=find-b&find_code=WRD&request=fesenkov+dne%C5%A1n%C3%AD&filter_code_1=WTP&filter_request_1=&filter_code_2=WLN&adjacent=N)> [cit. 3. 4. 2015]

- 108 *volař* – čeledín, zaměstnanec u volů [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *volař*]
- 108 *Ant. Novotný* – Antonín N. (1904–1975), třetí československý komunistický prezident a zároveň šestý prezident od vzniku Československa, úřadoval v letech 1957–1968²⁹⁴
- 108 *V soumraku lidstva* – sci-fi trilogie románů od Tomáše Hrubého z let 1924–1928²⁹⁵
- 115 *Vinnetou* – německo-jugoslávsko-italský dobrodružný western z roku 1963²⁹⁶
- 115 *Norimberský proces* – americké historické válečné drama z roku 1961²⁹⁷
- 115 *Temno* – československé historické drama z roku 1950²⁹⁸
- 116 *CO* – Civilní obrana, dříve složka národní obrany, jejímž hlavním úkolem byla příprava civilního obyvatelstva k organizovaným činnostem v těžké situaci [MČE 1, 1984, s. 696]
- 116 *A. B. Sabin* – Albert Bruce S. (1906–1993), americký lékař a mikrobiolog²⁹⁹
- 117 *žačka* – stroj určený k žetí (sečení) [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *žačka*; SSČ, 1994, heslo *žnout*]
- 117 *hrabačka* – stroj na obracení sena [PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008, heslo *hrabačka*]
- 117 *brizolit* (brizolit) – cementová omítka s příměsí kamenné drti [ASCS, 1995, heslo *brizolit*]
- 118 *uščeřovat se* (ušču/iřovat se) – pošklebovat se, *nář.*³⁰⁰

²⁹⁴ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Antonín Novotný*, dostupné z WWW:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Anton%C3%ADn_Novotn%C3%BD> [cit. 3. 4. 2015]

²⁹⁵ Databazeknih.cz: *V soumraku lidstva 1 - Saharské slunce*, 2008–2015, dostupné z WWW:

<<http://www.databazeknih.cz/knihy/v-soumraku-lidstva-1-saharske-slunce-67994>> [cit. 3. 4. 2015]

²⁹⁶ Česko-Slovenská filmová databáze: *Vinnetou*, 2001–2015, dostupné z WWW:

<<http://www.csfd.cz/film/33362-vinnetou/>> [cit. 3. 4. 2015]

²⁹⁷ Česko-Slovenská filmová databáze: *Norimberský proces*, 2001–2015, dostupné z WWW:

<<http://www.csfd.cz/film/5307-norimbersky-proces/>> [cit. 3. 4. 2015]

²⁹⁸ Česko-Slovenská filmová databáze: *Temno*, 2001–2015, dostupné z WWW:

<<http://www.csfd.cz/film/8692-temno/>> [cit. 3. 4. 2015]

²⁹⁹ Wikipedie: otevřená encyklopedie: *Albert Sabin*, dostupné z WWW:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Albert_Sabin> [cit. 3. 4. 2015]

³⁰⁰ SJV, 2006, dostupné z WWW: <<http://www.divadloschod.cz/val.atheny/?id=jazyk&what=U>> [cit. 30. 3. 2015]

III. ANALÝZA NÁŘEČÍ

Autor *Knihy paměti*, Karel Kojecký, žil po celý svůj život (1898–1983) v Záhlnicích na Kroměřížsku. Jedná se o oblast **východní podskupiny středomoravských (hanáckých) nářečí**. Co se týče dialektů, je tedy jazyk autora i v knize nejvíce ovlivněn právě střm. nářečními prvky.

Autorův jazyk ovšem ovlivňovaly i další útvary národního jazyka – **spisovná čeština** a sousední **nářečí**, především **východomoravské**. Vlivy spisovné češtiny na jazyk díla jsou dány zejména psanou formou projevu a do jazyka tvůrce pronikly patrně především skrze jeho čtenářskou zálibu. Působení sousedních dialektů na jazyk je přirozený proces, v případě východní podskupiny ještě zesílený těsným sousedstvím s oblastí výchm. nářečí. Odtud se v textu častěji objevují prvky severní podskupiny (valašské) výchm. nářečí, těsně sousedící s oblastí Kroměřížska, méně i jevy typické pro jižní (slováckou) podskupinu. Vzácně se objevují i rysy **slezských** nářečí.

Tyto prvky několika variet národního jazyka se v textu mísí a znaky mnohdy kolísají: jednou autor použije v jednom výrazu znak typický pro jeden útvar, jindy zase znak typický pro jiný útvar. Celkově mají v textu největší zastoupení rysy spisovné češtiny, dále jevy střm. nářečí, v menší míře se objevují prvky výchm. nářečí a vzácně i něco z nářečí slezských. Nářeční prvky jsou namnoze společné pro celou Moravu či východní polovinu republiky.

Protože standardem psaných projevů je užívání spisovného jazyka, zaměřím se na odchylky od tohoto standardu – na nářeční jevy.

Autorův jazyk v jeho díle ovlivňují nářeční prvky z oblasti hláskosloví, tvarosloví i syntaxe, obvyklé je i užívání nářeční slovní zásoby typické pro celou Moravu, mnohdy však i specifické pro jednotlivá moravská nářečí.

1. Kvalita hlásek

1.1. Samohlásky

Na kvalitě hlásek, jež autor v textu užívá, se projevují znaky, které od sebe odlišují výrazné nářeční úseky. Jde o střídnice za spisovné *y* (*i*) a *ou*, které jsou jiné pro nářeční skupinu českou v užším smyslu (*ej*, *ou*), pro oblast střm. nářečí (*é*, *ó*), pro nářečí východomoravská (*i/y*, *ú*) i slezská (*y/i*, *u*) (Bělič, 1972, s. 11). Autor v textu kromě spisovných variant užívá převážně **střm. střídnice *é* i *ó*** (např. *stréci*; *s* „*mařenó*“), ale výjimečně se objevuje i **střídnice východomoravská – *i* (židlík)**.

S mluvou Čech spojuje střm. nářečí **provedení úžení *é* > *i*** (Lamprecht, 1976, s. 152), které se v textu projevuje (např. *žádnýmu*), ovšem v mnohem menší míře než **neprovedení tohoto úžení**, typické pro spisovný jazyk³⁰¹ a východomoravská nářečí. Na text působí tedy tento jev (neprovedení úžení) velmi silně, neboť se v něm spojují dva vlivy (a

³⁰¹ zde úžení proběhlo jen po měkkých konsonantech, výjimečně po jiných konsonantech (dublety, jako *kamínek/kamének* aj.) (ČJA 5, 2005, s. 108)

spisovná čeština je už tak vlivem nejsilnějším), i přesto se ovšem střm. rys provedení úžení zřetelně projevuje průběžně v celém díle.

Pro většinu střm. území a celé výchm. nářečí je typické **neprovedení přehlásky 'a > e ve skloňovacích koncovkách** (Lamprecht, 1976, s. 152). Tento jev tedy nejsilněji působí na tvarosloví (viz níže), a to výrazně i v autorově textu.

1.2 Souhlásky

Kvalita konsonantů je nářečně ovlivňována spíše v jednotlivých případech (které už byly popsány v oddíle II.5.2.2) – nedá se říct, že by některý nářeční jev na kvalitu konsonantů v autorově díle působil nějak trvale a komplexně. Za zmínku stojí snad jen poměrně časté **užívání n namísto ň v neurčitých zájmenech a zájmenných příslovcích** (např. *nejaká, nekdy*), což je jev typicky středomoravský i východomoravský (Bělič, 1972, s. 44).

Co se týče kvality hlásek, tak autorův jazyk v jeho díle kromě popsaných jevů (a jednotlivostí analyzovaných už v oddíle II.5.2.) už další nářeční prvky neovlivňují.

2. Kvantita hlásek

Z nářečních prvků, které zasahují autorův jazyk po stránce kvantity, je jedním z nejvýraznějších vliv střm. a výchm. **krácení vokálů ve slovním základu jednoslabičných maskulin** (např. *byci*) a **dvojslabičných feminin a neuter** (např. *jama; jmeno*), a to v celém sklonění (Bělič, 1972, s. 134). Mnohem méně se tento rys v textu projevuje **v jednoslabičných infinitivech** – dalo by se říct, že je spíše výjimečný³⁰².

Velice příznačné je pro autorův jazyk užívaný v textu též **dloužení vokálu před koncovým -l** ve tvaru singuláru maskulin (např. *psál*), které je opět typické jak pro středomoravské, tak (ještě více) pro východomoravské nářečí.

Komplexně na text působí též výskyt **krátkého vokálu v odvozovacím formantu přičestí trpného**, které se pak stalo odvozovacím základem verbálních substantiv (např. *lámaní*). Jedná se o jev typický pro celou východní polovinu Moravy (zasahuje tedy východnější část střm. dialektů a všechna výchm. nářečí) (ČJA 5, 2005, s. 258, m. 167).

Na autorův jazyk v textu má dále značný vliv **krácení ú > u** ve tvarech genitivu (a ojedinele i dativu) plurálu maskulin (např. *u sedláku; dělníkum*)³⁰³ a také **krácení í > i** v neutrech skloňovaných podle vzoru *stavení* (např. *zábradli*)³⁰⁴. Jde o jevy obvyklé pro většinu střm. nářečí, ovšem oblast Kroměřížska už spadá spíše na hranici těchto jevů. Přesto se v textu nejedná o podoby neobvyklé.

Často autor přistupuje k **rozlišování životnosti dloužením vokálu na konci číslovek** *dvá, obá, tři* a *čtyři* (např. *čtyři syni*) a oporou mu může být nářečí středomoravské i východomoravské (též některá nářečí česká) (Bělič, 1972, s. 243, 266).

³⁰² tyto čistě jednoslabičné infinitivy (ne jejich dvojslabičné odvozeniny, jako např. *vybit*) se v textu objevují jen dva (*byt, jit*)

³⁰³ ČJA 5, 2005, s. 310, m. 212

³⁰⁴ ČJA 5, 2005, s. 301

Na **životnost** autor poměrně běžně upozorňuje také v **nominativu některých maskulin** (např. *vojáci*), což je jev typický především pro některá česká nářečí, ale rozšířený je i v nářečí středomoravském (Bělič, 1972, s. 243; ČJA 4, 2014, m. 153).

Autorův zápis kvantitativy tedy ovlivňují nejkomplexněji právě jmenované jevy. Působí na něj ovšem i další jednotlivé nářeční prvky, které již byly blíže popsány v oddíle II.5.1.

3. Tvarosloví

3.1 Substantiva

Při skloňování substantiv se v textu projevuje již zmíněné neprovedení přehlásky *'a > e* v měkkých deklinacích, a to **menším počtem rozdílů mezi koncovkami měkkých a tvrdých typů** v různých tvarech (dochází ke skloňování měkkých maskulin a neuter podle tvrdých vzorů³⁰⁵, např. *do Mikuláša*).

K **měkkým skloňovacím typům** se na Moravě zařazují běžně i substantiva se slovním základem na *-z*, *-s* a *-l* a slova typu *pekárna/pekáreň* a *kůlna/kůlně*³⁰⁶ (Bělič, 1972, s. 242) – tento jev působí na autorův jazyk do určité míry především u zakončení na *-z* (např. *ty hrůze*) a *-s* (např. *20 klobásí*), ve vyšší míře k měkké deklinaci přiřazuje slova typu *pekárna/pekáreň* (např. *na kovárni*) a *kůlna/kůlně* (např. *u studně*).

Nářečím ovlivněné je autorovo užívání **rodových dublet** typických pro Moravu (např. fem. *příkopa*).³⁰⁷

Výrazně střm. a výchm. nářečí působí na autorovy **tvary lok. sg. tvrdých maskulin neživotných**, v nichž se často objevuje **koncovka -i** (např. *na vozi*) (ČJA 4, 2014, s. 130, 133).

V **dat. pl. maskulin** se opakovaně v textu vyskytuje nářeční **koncovka -om**, příznačná pro celou východní polovinu Moravy (ČJA 4, 2014, s. 226, 229). Zajímavé je, že ji autor užívá téměř výhradně u příjmení (např. *Horákom*).

I v **lok. pl. maskulin** se objevují nářeční koncovky ve větším množství, a to zejména **zakončení -och** (např. *králoch*) a **-ách** (např. *rokách*). Z těchto dvou koncovek je pro střm. nářečí obvyklá koncovka *-ách*, zakončení *-och* se objevuje spíše ve výchm. nářečí, ale částečně zasahuje i východní podskupinu střm. nářečí. Kroměřížsko je na hranici tohoto jevu (ČJA 4, 2014, s. 255, 256).

Co se týče feminin, je nejvýraznějším nářečním jevem, který je ovlivňuje, **přiklonění některých i-kmenových feminin** (vzor *kost*) v plurálu **k ja-kmenovým** (vzor *růže*) (např. *živnostě*). Tento prvek je spíše český, ojediněle ovšem zasahuje i území středomoravské (ČJA 4, 2014, s. 47, 180, 181, 183).

³⁰⁵ skloňování měkkých feminin podle tvrdých vzorů je jev výjimečný (jen 2 výskyty, viz kap. II.5.2.1)

³⁰⁶ většinou jako dublety k tvarům shodným se spisovnou češtinou (ČJA 4, 2014, m. 95, 97); zakončení na *-l* méně rozšířené

³⁰⁷ podrobněji v kapitole II.5.3.1

V oblasti neuter je nářečím nápadněji ovlivněna jen **koncovka lok. pl. -ách** (např. *městách*), užívaná i ve specifických substantivech jako v pl. kolena, prsa. Je to typicky střm. koncovka, stejně jako u maskulin (ČJA 4, 2014, s. 264, 265).

Z nářečních rysů se ovšem asi nejvíce prosadilo v autorově jazyce užívání **koncovky -ma v instr. pl.** v substantivech všech rodů (např. *cepama; kočkama; humnama*), která je pro střm. nářečí typická (Bělič, 1972, s. 242). Tato koncovka se objevuje v podstatě ve všech nářečích, ovšem většinou v kolísání s koncovkou jinou, nejvíce *-mi* – tato koncovka ovlivňuje i autorův projev: nejenže ji užívá ve shodě se spisovnou češtinou (např. *koňmi*), ale používá ji poměrně často i ve tvarech, v nichž se objevuje jen ve výchm. nářečí³⁰⁸ (maskulina – např. *cepami*), ba dokonce jen v slezském dialektu³⁰⁹ (neutra – např. *vratami*).

3.2 Adjektiva

I adjektiva končí v **instr. pl.** často nářeční **koncovkou -ma**, konkrétně **střm. -éma** (např. *dřevěnéma*) (ČJA 4, 2014, s. 310, 313).

Nejzřetelněji se působení nářečí v oblasti adjektiv ukazuje na adj. posesivních: autor používá v nepřímých pádech zhusta **tvary složeného skloňování**, a to opět především v příjmeních (nejvíce u fem. – např. *na Horákové louce*). Tento jev je příznačný nejen pro moravská nářečí, ale pro většinu území republiky (ČJA 4, 2014, s. 310; Bělič, 1972, s. 172).

3.3 Zájmena

I pro zájmena platí nejvýraznější nářeční vliv v podobě **koncovky instr. pl. -ma** u mnoha druhů zájmen (např. *něma; našema; těma; nějakéma*).

3.4 Číslovky

Číslovky, jež jsou v autorově textu ovlivňovány dialektem, jsou především **dva a oba** – v textu se objevují **sekundární novotvary ovlivněné duálem**, ke kterým se připojují koncovky příslušných pádů adjektivní a zájmenné deklinace (Bělič, 1972, s. 182) (např. *obouch; dvouma*). Znovu jde o rys typický téměř pro všechna nářečí (ČJA 4, 2014, s. 401).

3.5 Slovesa

Nejvíce nářeční prvky týkající se sloves zasahují tvary přítomku.³¹⁰ Některá slovesa se zařazují ke **vzoru maže**, což se projevuje v singuláru (např. *plance*) i plurálu (např. *házou*). Jde o jevy typické spíše pro nářečí východomoravské a slezské, ale zasahují i východ střm. nářečí s oblastí Kroměřížska (ČJA 4, 2014, s. 428, 453).

Ve tvaru **3. sg. přítomku slovesa nebýt** se velmi často objevuje typicky střm. i výchm. **nění**, ale opakované je v textu i užití tvaru **nění**, který je už spíše jen východomoravský (ČJA 4, 2014, s. 607, 608).

³⁰⁸ ČJA 4, 2014, s. 272, 273; může ovšem jít i o tvar hyperkorektní

³⁰⁹ ČJA 4, 2014, s. 281, 282; může ovšem jít i o tvar hyperkorektní

³¹⁰ podrobněji k přítomku: viz oddíl II., kapitola 5.3.5.1

Velmi často se v zakončení sloves **1. pl. přítomného času** vyskytuje **osobní koncovka -m** (např. *jedem*) – opět se nejedná o nijak specifický moravský rys, nýbrž rozšířený po celém území republiky (Bělič, 1972, s. 189).

V **3. pl. přítomného času** se též opakovaně vyskytuje u slovesa *chtít* a u sloves IV. a V. třídy střm. nářeční **zakončení -ou/ó** (např. *chcou; nemajó; slavijou*). Častější je nestřm. hlásková podoba s *-ou*, která je na střední Moravě typická pro mluvu osob, které upouštějí od nářečí (Bělič, 1972, s. 191) – zde dáno zřejmě spíše vlivem spis. češtiny. Tvar *chcou* je typický pro celou Moravu (ČJA 4, 2014, s. 459).

Nářečím je ovlivněno **neužívání formantu -nu- v minulém přičestí** sloves typu *h(nu)l* (např. *přihl*) – tento téměř celomoravský jev se v textu několikrát opakuje (ČJA 4, 2014, m. 555).

Pro celou Moravu je typické **pomocné sloveso být v 2. sg. préterita v podobě -s** (Lamprecht, 1976, s. 153; Bělič, 1972, s. 198, 243), které autor v textu hojně využívá (např. ve větě: *Tobě je se dobře bavit – nic neztratils – měls chaloupku a ta ti zůstala...*).

Výrazný je dále dialektický tvar **1. pl. kondicionálu: bysme**, který je obvyklý pro část východní podskupiny střm. nářečí včetně oblasti Kroměřížska, dále se objevuje na části výchm. území a typický je i pro české dialekty.

Velice zřetelně se v textu projevuje vliv nářeční **koncovky -t' v infinitivech** (např. *vidět'*) – tato koncovka se ve střm. nářečích objevuje typicky právě jen ve vých. podskupině, kam spadá i Kroměřížsko (Bělič, 1972, s. 194). Je to i typicky valašská koncovka (Bělič, 1972, s. 271). Samozřejmě se jako všechny ostatní jevy v textu mísí s prvky spisovnými, zakončeními *-ti* a *-t*, a je oproti nim ve zřetelné menšině. Přesto jde pravděpodobně o nejfrekventovanější nářeční jev v celém autorově díle.

Za zmínku ještě stojí vcelku nápadný celomoravský nářeční rys, totiž **verbální adjektiva a substantiva** tvořená od trpného přičestí s **nefinálním tvarotvorným sufixem -t-**, v nichž je ve spis. jazyce přičestí *n-ové* (např. *odřítí*)³¹¹.

3.6 Nářeční prvky shodné se spisovnou normou

V autorově díle oblast tvarosloví ovlivňují i nářeční prvky, které se nijak neodlišují od spisovné normy. Jde o znaky velmi zřetelné, což je dáno zřejmě právě tím, že jde o jevy nářeční a zároveň spisovné.

Jde především o **zachování zakončení -l v l-ovém přičestí maskulin** (např. *nesl*) (Lamprecht, 1976, s. 152), které je naprosto příznačné pro střm. a částečně i pro výchm. nářečí. V Čechách se vyskytuje výhradně podoba bez *l-ového* zakončení (ČJA 4, 2014, s. 539). Přestože je tento jev v textu výrazný, objevuje se i protipól – zakončení bez *-l*, ale opakovaně jen ve slově *moci* [*moh*].

Také se jedná o velmi časté užívání tvaru ***mně* ve 3. pádě zájmena *já* v nepřízvučném postavení** (mnohem častější než *mi*) (Bělič, 1972, s. 243), což je jev užívaný na téměř celém území střm. a výchm. dialektu a nejen tam (ČJA 4, 2014, s. 341). Opět jde v autorově díle o jeden z nejvýraznějších nářečních jevů.

³¹¹ Bělič, 1972, s. 195; ČJA 4, 2014, s. 577, 578

4. Syntax

Jedním z nejobvyklejších nářečních vlivů působících na autorův jazyk v textu jsou i **genitivní vazby se slovesy v záporu** (např. *vody nebylo*), a to především se slovesy *nebýt, nemít a ne(u)vidět*. Takový jev je typický pro celou východní polovinu Moravy: zejména pro východní podskupinu střm. nářečí a všechna výchm. nářečí (ČJA 5, 2005, s. 500–502, m. 367, 358).

Opakovaně autor užívá ve svém díle i **genitivu partitivního** (např. *vyptal toho jídla*), který je obvyklý pro celou Moravu a nejen pro ni (ČJA 5, 2005, s. 502).

Výrazné a se spisovnou normou se shodující je autorovo důsledné užívání **životných přívlastků** shodujících se se životnými maskuliny (např. *ti druzí /lidé/*) (Lamprecht, 1976, s. 152). Jde o jev celomoravský (ČJA 4, 2014, s. 385).

V autorově textu se vyskytla i **jednočlenná větná konstrukce s infinitivem při sponě** ve významu možnosti (*Tobě je se dobře bavit...*), které jsou typické především pro východ území republiky (Bělič, 1972, s. 206).

Nářeční je i **konstrukce mít + stáří**, která do autorova jazyka v textu opakovaně proniká (např. *Dnes, jak již má 12–14 let, již se dělá dospělým člověkem.*). Tato konstrukce se objevuje roztroušeně po celé Moravě i ve Slezsku, nejtypičtější je pro východní polovinu Moravy vč. oblasti Kroměřížska (ČJA 5, 2005, s. 494, m. 363).

5. Lexikum³¹²

5.1 Substantiva

Co se týče substantiv, tak se autorova nářeční slovní zásoba v textu pohybuje především kolem několika oblastí, to jest života na venkově (často spojeného se zemědělstvím), svátků (a zvyků s nimi spojených), předmětů každodenní potřeby, pojmenování osob a jídla.

Pod **život na venkově** by jistě spadal celomoravský výraz *dědina* (Bartoš, 1905, s. 65; ČJA 1, 2012, s. 351) a *grunt* (ČJA 3, 2014, s. 63), též *výměnek* (výskyty téměř ve všech nářečích vč. střm.) i *výmínek* (zejm. výchm. nářečí)³¹³, dále nástroje zemědělské práce: *hrabice* (téměř celouzemní vč. střm. nářečí – ČJA 3, 2014, s. 168, 169), *pobočák* (střm. nářečí – ČJA 3, 2014, s. 371), *pózovňák* (jako *pouzovňák* na Brněnsku, Kroměřížsku a Prostějovsku – ČJA 3, 2014, s. 304), *tragač* (vých. polovina Moravy vč. Kroměřížska – ČJA 3, 2014, s. 379) a *žebříňák* (téměř celouzemní vč. střm. nářečí – ČJA 3, 2014, s. 289), produkty nebo útvary ze slámy jako *obríska* (téměř celé území střm. a výchm. nářečí – ČJA 3, 2014, s. 185), *otypka* (téměř celouzemní vč. střm. nářečí – ČJA 3, 2014, s. 208, 209) a *sečka* (téměř celomoravské – ČJA 3, 2014, s. 419), výrazy týkající se hosp. budov a

³¹² pokud se autorem užitá nářeční slova nachází v *Českém jazykovém atlasu*, pak je možné popsat zde jeho územní vymezení přesně; pokud se slovo v *Atlasu* nenachází, pak se při jeho popisu soustředím jen na moravská nářečí, neboť kompletní popis územního rozšíření slova zatím neexistuje (a ostatní nářečí nemají na užití daného výrazu vliv, pokud jde o slovo moravské – jinde jsou v tomto oddíle III. uvedena jen pro úplnost)

³¹³ obě podoby – ČJA 3, 2014, s. 53

pozemků: *hrant* (jv. úsek střm. nářečí a jižní polovina výchm. nářečí, oblast Kroměřížska už na hranici s výrazem *koryto*, ale v textu jen *hrant* – ČJA 3, 2014, s. 77, 78), *maštal* (téměř celouzemní vč. střm. nářečí – ČJA 3, 2014, s. 81), *oplota* (značná část střm. nářečí vč. Kroměřížska, téměř celé území výchm. nářečí – ČJA 3, 2014, s. 73), *přístodůlek* (vých. podskupina střm. nářečí – ČJA 3, 2014, s. 71, 72), *rygl* (téměř celouzemní – ČJA 3, 2014, s. 96), *řízňa* (doloženo pro střm. a výchm. /valašské/ nářečí³¹⁴) a *šopa* (patrně celomoravské³¹⁵), a také **přírodní produkty**, které byly předmětem zemědělské práce jako *rěz* (výhradně výchm. nářečí – ČJA 3, 2014, s. 155) nebo *trnka* (vých. polovina Moravy vč. vých. podskupiny střm. nářečí – ČJA 2, 2012, s. 53).

Se **svátky** jsou spojeny výrazy týkající se **masopustu**: *fašanda*³¹⁶ (výchm. /slovácké/ nářečí – ČJA 2, 2012, s. 437), *chození s medvědem* (ve vých. podskupině střm. nářečí – ČJA 2, 2012, s. 438; objevuje se spolu s výrazem *maškary*³¹⁷), *maškary* (téměř celouzemní vč. střm. nářečí – ČJA 2, 2012, s. 438) a *ostatky* (téměř celomoravský – ČJA 2, 2012, s. 434), ale i výrazy týkající se **Velikonoc**: *šlahačka* (dva oddělené areály: jeden mezi Kroměříží a Vsetínem, druhý v oblasti dolské a na Slovácku – ČJA 2, 2012, s. 456) a *tatar* (vých. podskupina střm. nářečí a část výchm. nářečí – ČJA 2, 2012, s. 457), a **posvícení** – *hody* (vých. polovina Moravy vč. Kroměřížska – ČJA 2, 2012, s. 467).

Předměty každodenní potřeby se promítají ve slovech *čagán* (vých. polovina Moravy vč. Kroměřížska – ČJA 1, 2012, s. 157), *fajka* (doloženo pro střm. a výchm. /val./ nářečí³¹⁸), *gatě* (celomoravské – ČJA 1, 2012, s. 187), *náčini* (centrální podskupina střm. nářečí, pro Kroměřížsko typický spíše výraz *náčení* – ČJA 1, 2012, s. 281), *řičice* (střm. nářečí – ČJA 3, 2014, s. 223) a *vařecha* (vých. podskupina střm. nářečí a slezské území – ČJA 1, 2012, s. 290).

Nářeční **pojmenování osob** se odráží na slovech jako *děvčacko* (doloženo pro výchm. /val./ nářečí³¹⁹), *chasa* (severovýchod Moravy vč. Kroměřížska – ČJA 3, 2014, s. 54, 55), *pacholek* (téměř celouzemní – ČJA 3, 2014, s. 57), *panimáma* (výskyty téměř ve všech nářečích vč. střm. – ČJA 3, 2014, s. 49), *staříček* (spíše sever vých. podskupiny střm. nářečí, Kroměřížsko na hranici výrazů *stařeček* a *staříček* – ČJA 1, 2012, s. 77) a *vochtr* (doloženo pro střm. nářečí – Gregor, 1959, s. 181).

I **pojmenování jídla** je často nářeční: *krajanka* (doloženo pro výchm. /slov./ nářečí – Bartoš, 1905, s. 160), *lézanka* (patrně celomoravské³²⁰), *oškvarek* (vých. polovina Moravy

³¹⁴ střm. nářečí (Frolec, Vařeka, Mruškovič, 1983, heslo *řízňa*), val. nářečí (SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/r.pdf>> [cit. 30. 3. 2015])

³¹⁵ doloženo pro střm. nářečí (Gregor, 1959, s. 160), val. nářečí (SJV, 2006, dostupné z WWW: <<http://www.divadloschod.cz/val.atheny/?id=jazyk&what=Š>> [cit. 26. 3. 2015]) a slovácké nářečí (SČS, 2009, dostupné z WWW: <<http://slovactina.unas.cz/a/s.htm>> [cit. 26. 3. 2015])

³¹⁶ obvykle *fašank* (viz kapitola II.5.6) - i v *Atlasu* tato podoba

³¹⁷ obojí výraz pro masopustní průvod

³¹⁸ střm. nářečí: Gregor, 1959, s. 49, val. nářečí: SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/f.pdf>> [cit. 27. 3. 2015]

³¹⁹ SJV, 2006, dostupné z WWW: <<http://www.divadloschod.cz/val.atheny/?id=jazyk&what=D>> [cit. 22. 3. 2015]

³²⁰ v podobě *lézačka* doloženo pro střm. nářečí (Gregor, 1959, s. 88), v podobě *lizačka* doloženo pro nářečí valašské (SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/l.pdf>> [cit. 26. 3. 2015]) a slovácké (Bartoš, 1905, s. 185)

vč. Kroměřížska – ČJA 1, 2012, s. 245) a *trnky*³²¹ (střm. a výchm. nářečí – ČJA 1, 2012, s. 275).

V textu se objevují ovšem i nářeční slova z jiných oblastí – pojmenování **konkrétních věcí**: *bedno* (doloženo pro výchm. /val./ nářečí³²²), *brenták* (doloženo pro výchm. /val./ nářečí³²³), *dužky* (téměř celá vých. polovina Moravy vč. Kroměřížska – ČJA 1, 2012, s. 369), *fišpánka* (doloženo pro střm. i výchm. /slov./ nářečí³²⁴), *haluz* (vých. podskupina střm. nářečí vč. Kroměřížska, výchm. a slezské nářečí – ČJA 2, 2012, s. 195), *kaluže* (téměř celomoravské – ČJA 2, 2012, s. 317, 318), *kotovice* (jižní oblasti střm. a výchm. nářečí, ale výskyty i v oblasti Kroměřížska – ČJA 1, 2012, s. 371), *močka* (patrně celomoravské³²⁵), *pucka* (patrně celomoravské³²⁶) a *šestka* (patrně celomoravské³²⁷), **míst**: *execírák* (doloženo pro střm. a výchm. /val./ nářečí³²⁸), *ganěk* (doloženo pro výchm. /slov./ nářečí³²⁹), *hůra* (celomoravské – ČJA 1, 2012, s. 365) a rubisko (doloženo pro střm. a výchm. /val./ nářečí³³⁰), i **věcí abstraktních**: *durák* (doloženo pro střm. a výchm. /val./ nářečí – Gregor, 1959, s. 48; Bartoš, 1905, s. 70), *honora* (doloženo pro střm. i výchm. /val./ nářečí – Gregor, 1959, s. 62; Bartoš, 1905, s. 101) a *kalup* (doloženo pro střm. i výchm. /val./ nářečí³³¹).

5.2 Adjektiva

V textu se vyskytuje jediné nářeční adjektivum, a to **hladní**, které je rozšířeno po celé Moravě (ČJA 1, 2012, s. 400, 401)

5.3 Zájmena

O dialektismus se jedná v případě **zájmena sám**, které je užíváno tam, kde se obvykle užívá tvar *samý* při vyjadřování mnohosti (např. *Tam byli ale sami Němci.*)³³²

³²¹ ve významu *povidla*

³²² SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/b.pdf>> [cit. 22. 3. 2015]

³²³ valašské slovníky: *brenták* (SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/b.pdf>> [cit. 22. 3. 2015]), *brenzák* (SJV, 2006, dostupné z WWW:

<<http://www.divadloschod.cz/val.atheny/?id=jazyk&what=B>> [cit. 22. 3. 2015])

³²⁴ Gregor, 1959, s. 51; SČS, 2009, dostupné z WWW: <<http://slovactina.unas.cz/a/f.htm>> [cit. 22. 3. 2015]

³²⁵ doloženo pro střm. nářečí (Gregor, 1959, s. 98), valašské nářečí (SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/m.pdf>> [cit. 26. 3. 2015]) i slovácké nářečí (SČS, 2009, dostupné z WWW: <<http://slovactina.unas.cz/a/m.htm>> [cit. 26. 3. 2015])

³²⁶ doloženo pro střm. nářečí (Bartoš, 1906, s. 346), val. nářečí (SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/p.pdf>> [cit. 26. 3. 2015]) a slovácké nářečí (SČS, 2009, dostupné z WWW: <<http://slovactina.unas.cz/a/p.htm>> [cit. 26. 3. 2015])

³²⁷ doloženo pro střm. nářečí (Gregor, 1959, s. 156), val. nářečí (SJV, 2006, dostupné z WWW: <<http://www.divadloschod.cz/val.atheny/?id=jazyk&what=S>> [cit. 26. 3. 2015]) a slovácké nářečí (SČS, 2009, dostupné z WWW: <<http://slovactina.unas.cz/a/s.htm>> [cit. 26. 3. 2015])

³²⁸ slovo *egzecírka* ve střm. nářečí (Gregor, 1959, s. 49), slovo *egzecírovat* ve val. nářečí (SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/e.pdf>> [cit. 27. 3. 2015])

³²⁹ v podobě *gáněk* (SČS, 2009, dostupné z WWW: <<http://slovactina.unas.cz/a/g.htm>> [cit. 26. 3. 2015])

³³⁰ střm. nářečí (Gregor, 1959, s. 143), val. nářečí (SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/r.pdf>> [cit. 2. 4. 2015])

³³¹ Gregor, 1959, s. 73; SJV, 2006, dostupné z WWW: <<http://www.divadloschod.cz/val.atheny/?id=jazyk&what=K>> [cit. 22. 3. 2015]

³³² jde o jev nářeční (PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008), ale přesnější územní vymezení není z odb. lit. zřejmé

5.4 Slovesa

Autorovu slovní zásobu ovlivňují v jeho díle různorodá nářeční slovesa, která jsou často rozšířena na **území celé Moravy** – *bývat*³³³, *hojgat*³³⁴, *chodit na besedu*³³⁵, *mrvit*³³⁶, *plantat*³³⁷, *rajbovat*³³⁸, *spravit*³³⁹, *škaredit*³⁴⁰, *uščeřovat se*³⁴¹, *zatmět*³⁴² –, ale i **pouze v určitých oblastech**: *brčet* (doloženo ve vých. /val./ nářečí³⁴³), *čapět* (necelá vých. polovina Moravy vč. Kroměřížska – ČJA 1, 2012, s. 115), *gecnout* (doloženo ve vých. /val./ nářečí³⁴⁴), *hledět* (doloženo pro stř. a vých. /val./ nářečí³⁴⁵), *chodit po ptaní* (výskyty ve stř. i vých. nářečí – ČJA 2, 2012, s. 401), *mlaščit* (val. nářečí – Filipec, 1953), *přepravit*³⁴⁶ a *síct* (stř. a některá česká nářečí – ČJA 3, 2014, s. 159).

5.5 Adverbia³⁴⁷

Na oblast adverbii je v textu patrný poměrně značný vliv nářečí. Nářečím je ovlivněno **zájmené příslovce *kde***, které se téměř na celé Moravě užívá ve smyslu směrového zájm. adverbia *kam* (ČJA 5, 2005, s. 505, m. 370).

Pouze valašským nářečím jsou ovlivněny podoby **místních adverbii *ztamocud* a *ztuocud*** (Bartoš, 1906, s. 552).

³³³ ČJA 1, 2012, s. 351

³³⁴ obvyklé podoby *hongati*, *hongat*, *hojdat*; doloženo ze stř. (Gregor, 1959, s. 62 – *hongati*) i vých. nářečí – valašského (SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/h.pdf>> [cit. 22. 3. 2015] – *hongat*) i slováckého (SČS, 2009, dostupné z WWW: <<http://slovactina.unas.cz/a/h.htm>> [cit. 22. 3. 2015] – *hojdat*)

³³⁵ téměř celomoravské – ČJA 2, 2012, s. 419

³³⁶ pravděpodobně celomoravské, doloženo pro stř. nářečí (Gregor, 1959, s. 100), val. nářečí (SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/m.pdf>> [cit. 26. 3. 2015]) i slovácké nářečí (SČS, 2009, dostupné z WWW: <<http://slovactina.unas.cz/a/p.htm>> [cit. 26. 3. 2015])

³³⁷ pravděpodobně celomoravské, objevuje se ve stř. nářečí (Gregor, 1959, s. 123), valašském nářečí (SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/p.pdf>> [cit. 26. 3. 2015]) i nářečí slováckém (SČS, 2009, dostupné z WWW: <<http://slovactina.unas.cz/a/p.htm>> [cit. 26. 3. 2015])

³³⁸ pravděpodobně celomoravské, objevuje se ve stř. nářečí (Gregor, 1959, s. 138), valašském nářečí (SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/r.pdf>> [cit. 26. 3. 2015]) i nářečí slováckém (SČS, 2009, dostupné z WWW: <<http://slovactina.unas.cz/a/r.htm>> [cit. 26. 3. 2015])

³³⁹ ve významu *obléknout se*; pravděpodobně celomoravské (Bartoš, 1906, s. 392), doloženo pro stř. a vých. (valašské) nářečí (Gregor, 1959, s. 151; SJV, 2006, dostupné z WWW: <<http://www.divadloschod.cz/val.atheny/?id=jazyk&what=S>> [cit. 22. 3. 2015])

³⁴⁰ odvozeno od celomoravského *škaredý*, v ČJA pod heslem (*je*) *ošklivě*: ČJA 2, 2012, s. 352, 355

³⁴¹ obvykle *uščuřovat se*, *uščiřit se*, *uščiřovat sa* (viz kap. II.5.6.); pravděpodobně celomoravské (Bartoš /Dodatky/, 1910, s. 131 – *uščiřit se*), doloženo pro stř. a vých. (valašské) nářečí (Gregor, 1959, s. 173 – *uščuřovat se*; SJV, 2006, dostupné z WWW: <<http://www.divadloschod.cz/val.atheny/?id=jazyk&what=U>> [cit. 22. 3. 2015] – *uščuřovat sa*, *uščiřovat sa*)

³⁴² pravděpodobně celomoravské, doloženo pro stř. nářečí (Gregor, 1959, s. 189), val. nářečí (SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/z.pdf>> [cit. 27. 3. 2015]) i slovácké nářečí (SČS, 2009, dostupné z WWW: <<http://slovactina.unas.cz/a/z.htm>> [cit. 27. 3. 2015])

³⁴³ doloženo v podobě *brčat*; SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/b.pdf>> [cit. 22. 3. 2015]

³⁴⁴ doloženo v podobě *gecnút*; SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/g.pdf>> [cit. 22. 3. 2015]; SJV, 2006, dostupné z WWW:

<<http://www.divadloschod.cz/val.atheny/?id=jazyk&what=G>> [cit. 22. 3. 2015]

³⁴⁵ stř. nářečí (Gregor, 1959, s. 60), val. nářečí (SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/h.pdf>> [cit. 2. 4. 2015])

³⁴⁶ ve smyslu *předělat*, jde o jev nářeční (PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008), ale přesnější územní vymezení není z odb. lit. zřejmé

³⁴⁷ podrobněji o adverbii viz kap. II.5.6.1.

Dále jsou nářeční podoby **adverbií místních**: *hore* ve významu *nahore* (spíše jen vých. nářečí, ve střm. *navrchu* – ČJA 5, 2005, m. 376), *důle* ve významu *dole* (vých. část střm. nářečí vč. Kroměřížska – ČJA 5, 2005, m. 378), *dolu* ve významu *dolů* (spíše vých. nářečí, na Kroměřížsku *důle* – ČJA 5, 2005, m. 379) a *dom* ve významu *domů* (téměř celomoravské – ČJA 5, 2005, m. 382).

Autor v textu použil i nářeční **časové příslovce** *skoro*, jež je příznačné pro vých. polovinu Moravy včetně Kroměřížska (ČJA 5, 2005, m. 385).

Velmi často autor v textu užívá **příslovce** *těž*, které se shoduje se spisovnou normou a zároveň je součástí valašského dialektu, slezských nářečí a ojediněle se objevuje i v oblasti vých. podskupiny střm. nářečí (ČJA 5, 2005, s. 563, m. 405).

Pod spisovnou češtinu a zároveň nářečí se řadí i opakovaně užívané **adverbium** *velice* (část vých. podskupiny střm. nářečí včetně Kroměřížska, jinak spíše východomoravské – ČJA 5, 2005, m. 397).

Do autorova jazyka též pronikají **komparativy adverbii v podobě komparativů adjektiv** (např. *milejší*), což je typický jev pro území kolem hranic střm. a vých. nářečí a pro celé Slezsko (ČJA 5, 2005, s. 558, m. 400).

5.6 Synsémantika

Ze střm. nářečí je jen pro oblast Kroměřížska typické užívání **odporovací spojky** *než*, kterou autor ve svém díle několikrát použil (např. *Ale ne do Brod'áka, než ke Zbytkům, k lesu a potom do Brod'áka a zase k lesu a naposledy do Brod'áka.*). Dále je tento jev typický už jen pro část vých. nářečí (ČJA 5, 2005, s. 462, m. 335).

V textu se poměrně často vyskytuje nářeční **stupňovací spojka** *ne tak* (např. *Vůkol nebylo viděti ani domečku, ne tak nějakou dědinku.*), která je běžná pro celou východní polovinu Moravy včetně Kroměřížska (ČJA 5, 2005, s. 468, m. 339).

Vícekrát se v autorově díle objevuje i nářeční **spojka co uvádějící doplněk** (např. *Toto dřevěné dělo viděl jsem co chlapec ležeti u plotu...*) – vyskytuje se roztroušeně po celé Moravě (ČJA 5, 2005, s. 487, m. 357).

Pro celou Moravu platí a v autorově textu se projevuje běžnější užívání **spojky jak** než spojky *jako* v srovnávacích spojeních ve smyslu shody (např. *K nám přišla vždy jak „dom“*) a než spojky *než* ve srovnáních ve smyslu rozdílnosti (např. *Tam slavili okázale ostatky – veselejší jak u nás.*).

Z nářečních synsémantik do autorova jazyka pronikl ještě celomoravský **výraz tož** (Bartoš, 1906, s. 447) – autor ho v textu důsledně využívá jako spojku důsledkovou (např. *Když byly děti hodné, tož čert také...*).

Pro střm. a valašské nářečí je příznačné **citoslovce** *pane*³⁴⁸, které se v textu opakovaně vyskytuje.

³⁴⁸ Gregor, 1959, s. 119; SVN, 2004, dostupné z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/pdf/p.pdf>> [cit. 26. 3. 2015]

6. Závěr

Z uvedeného vyplývá, že autorův jazyk v textu ve velké míře ovlivňuje působení nářečí, ovšem zdaleka ne v takovém rozsahu, jak by tomu mohlo být, kdyby šlo o čistě nářeční (mluvený) projev. V díle je patrná značná snaha původce nářeční prvky ve svém projevu omezovat – to se nejvíce projevuje v oblasti kvality hlásek, která nejzřetelněji rozděluje jednotlivé nářeční areály: typicky hanácké *é* a *ó* (střídnice za *ý/í* a *ou*) je v textu eliminováno jen na pár výskytů, nijak výrazně nepůsobí ani další hláskoslovné jevy z oblasti kvality. Pokud autor zaznamená nářeční kvalitu nějaké hlásky, pak se slovo mnohdy objeví v uvozovkách (např. „*kólelo*“, „*kotóč*“, „*křéžnica*“) a v dalším textu se objevuje bez kvality nářeční.

Působení nářečí se nejsilněji promítlo do morfologické stavby slov – ale i zde jsou dialektické prvky zhusta omezovány a zároveň na tvarosloví mnohdy působí rysy, které má nářečí středomoravské společně se spisovnou češtinou (kap. III.3.6) nebo mnohými jinými nářečími (např. koncovka *-ma* v instr. pl., deklinace *dva* a *oba*, *abysme*,...). I v této oblasti, tvarosloví, jsou některé typicky středomoravské koncovky omezovány jen na určitý druh jmen (např. užívání některých znaků výhradně v propriích, nikoli v apelativech).

Poměrně výrazně se nářeční zázemí autora promítlo i v oblasti použité slovní zásoby. I zde si ovšem autor často uvědomuje, že jde o dialektismus, neboť výraz v některých případech vysvětluje či umisťuje do uvozovek. V těchto případech (a v případech, kdy užívá jiné hláskoslovné nářeční prvky ve slovech, která pak dává do uvozovek) se zdá, jako by autor chtěl pro autentičnost předvést, jak se mluví na místě, o němž dílo vypovídá, ale celkově se snažil spíše o text spisovný. Pokud užije takový nářeční výraz bez uvozovek či vysvětlení, pak je zřejmé, že takové označení buď opomněl, nebo si neuvědomuje, že jde o jev nářeční.

Na autorovy projevy nářečí v textu zásadně působí specifická poloha místa původu autora i díla – Kroměřížska, které se nachází na hranici střm. a výchm. dialektu. V textu mají naprostou převahu prvky, které jsou těmito dvěma nářečím společné. Pokud je nějaký prvek příznačný jen pro jedno z těchto nářečí, pak se častěji přirozeně objevují samostatné prvky středomoravské, ale ani znaky typicky jen východomoravské (ponejvíce valašské) nejsou v textu žádnou výjimkou. Opakovaně se také stává, že daný nářeční rys je typický jen pro východní podskupinu střm. nářečí (v níž se Kroměřížsko nachází) a zároveň pro výchm. nářečí – tedy pro východní polovinu Moravy. Nářeční rys se pak často odlišuje od zbytku střm. nářečí a přiklání se více k východu. Jedinou výjimkou, kdy na autorův jazyk používaný v díle působí nějak souvisleji jevy typické pro jiná nářečí než středomoravské či východomoravské, je užívání slezské koncovky *-ami* v instr. pl. neuter skloňovaných podle vzoru *město* – zde ovšem může jít spíše o hyperkorektní tvar než o vliv nářečí.

IV. ANALÝZA JAZYKA A STYLU

Knih paměti, jak název napovídá, spadá jako paměti pod literární **žánr memoárové literatury**, neboť jde o dílo, které shrnuje autorovy vzpomínky na minulost, jedná se o vyprávění zaměřené především na reálné prostředí a osobnosti, které autor poznal, a na události, jichž byl svědkem (Válek, 1984, s. 11; ELŽ, 2004, s. 436). V následujících kapitolách bych proto ráda analyzovala styl tohoto díla v souvislosti právě se specifickým stylem memoárové literatury. Zároveň se text na několika místech vymyká z přináležitosti k memoárové literatuře a přechází spíše pod **žánr kronikářský**. Jde ale spíše o výjimku z celkového stylu díla, a proto o této odchylce pojednám zvlášť na konci tohoto oddílu IV.

A) MEMOÁROVÁ LITERATURA A KNIHA PAMĚTI

V odborné literatuře se obvykle rozlišují tři až čtyři **druhy memoárové literatury**: vzpomínky, deníky, autobiografie, někdy i paměti (Válek, 1984, s. 17; ELŽ, 2004, s. 436). Je velmi obtížné od sebe odlišit vzpomínky a paměti – vzpomínky se někdy od paměti vyčleňují jako texty zachycující události úryvkovitě a neuceleně (na rozdíl od paměti), ale vyskytují se i názory, že jsou vzpomínky jen mozaikovitým typem paměti (Válek, 1984, s. 35; ELŽ, 2004, s. 437).

Knih paměti směřuje svou celkovou kompozicí³⁴⁹ k ucelenosti, neboť text v podstatě chronologicky prostupuje téměř celý život autora, nicméně dílo (a v něm život původce) je roztrženo na množství vzpomínek na jednotlivá místa, lidi i události. Označení **mozaikovitý typ paměti** je pro toto dílo myslím termín výstižný.

V autorově díle nejde ovšem jen o paměti, ale mnohokrát se v textu³⁵⁰ objevují i **deníkové záznamy**³⁵¹, tedy jiný druh memoárového žánru, který má oproti pamětem některá svá specifika. Jde vždy o chronologicky řazené osobní záznamy, pořizované obvykle bez časového odstavu (ELŽ, 2004, s. 98).³⁵² V případě *Knih paměti* nejde o pravidelné každodenní zápisy, ale spíše zaznamenání významných událostí, které v autorovi vyvolaly nějakou vnitřní odezvu (Válek, 1984, s. 72). Důležitou vlastností deníku je také to, že dokáže po dlouhém časovém odstavu evokovat poměrně přesně minulé zážitky a pomoci tak autorovi vybavit si detaily z prožité minulosti. Této vlastnosti deníku využívají pisatelé k tomu, že na základě deníkových záznamů sepisují paměti nebo vzpomínky a deník jim přitom slouží jako materiál (Válek, 1984, s. 84). V *Knize paměti* je na základě deníkových záznamů sepsána vzpomínková kapitola *Vzpomínky z vojny*.

Memoárová literatura je zvláštním odvětvím **literatury faktu** (dokumentární lit.) (Pytlík, 1987, s. 27). S tou memoárová literatura sdílí rysy jako faktografičnost, autenticitu v zobrazování minulých dějů a svědecký charakter sdělení, zároveň se od ní odlišuje

³⁴⁹ o kompozici více v kap. 2.1

³⁵⁰ k jeho konci, od kapitoly *Masopustní zábava – sousedská – r. 1960*

³⁵¹ ty se mísí obvykle s některými vzpomínkami na dávnější doby; deníkový charakter mají kapitoly: *Masopustní zábava – sousedská – r. 1960*; *Život našich předků, u nás na dědině*; *Dvě jara na dědině*; *Dušiček – anebo svátek Všech svatých*; *Besedy u kostela*; *Co je to stud...*; *Úvaha na konci roku* a záznamy bez nadpisů – z Vánoc 1963, z prosince 1964, z dubna 1965, z února 1966

³⁵² více o specifických deníkových záznamů v *Knize paměti* bude pojednáno v průběhu následujících kapitol

subjektivností pohledu pisatele, který skutečnost přibližuje a zdůvěřňuje (Válek, 1984, s. 65, 66). Přínáležítost memoárové literatury k literatuře faktu je klíčová pro styl memoárových děl, neboť se literatura faktu nachází na pomezí literatury věcné a umělecké, přičemž do literatury věcné spadá literatura odborná a publicistická³⁵³ (Pytlík, 1987, s. 25). Z toho vyplývá, že dokumentární literatura a spolu s ní i literatura memoárová je žánr na pomezí literatury umělecké, odborné a publicistické. A tak i jazykové prostředky budou více či méně odpovídat prostředkům běžně užívaným v těchto třech oblastech, tedy **stylu uměleckému, odbornému a publicistickému**.

Vztah memoárové literatury k **umělecké** je nejdůležitější, neboť k relativizování hranic mezi nimi dochází nejčastěji – memoáry jsou často beletrizovány: autor se snaží dosáhnout estetického účinku (Válek, 1984, s. 79, 97, 78). Pokud jsou tedy vzpomínky beletrizovány, jak je tomu v případě většiny vzpomínek včetně *Knihy paměti*, pak to znamená, že je o faktech psáno uměleckým stylem. K využití tohoto stylu však může docházet v různé míře a v *Knize paměti* ta míra není nijak závratná, jak bude níže popsáno.

Memoárová literatura i *Knihy paměti* se s **odbornou** stýká především snahou zprostředkovat fakta, což dělá do jisté míry podobnými a do značné míry odlišnými vyjadřovacími prostředky než literatura odborná. Ve 2. kapitole bych se ráda zaměřila především na ty prvky, které jsou pro *Knihu paměti* a odbornou literaturu společné, alespoň tedy do jistého stupně. Fakta bývají v odborné literatuře zprostředkována při maximální snaze o přesnost (která souvisí se snahou o objektivnost a autentičnost podávaných informací), jasnost a relativní úplnost sdělení. Prostředky spojující *Knihu paměti* a odbornou literaturu pak vycházejí především z těchto tří bodů.

Některé projevy **publicistické** mají blízko k memoárovým (např. paměti-fejetony³⁵⁴, medailon³⁵⁵), ale jejich výrazové prostředky se většinou shodují s některými prostředky užívanými v textech odborných a uměleckých. Pro některé z těchto prostředků je typická persvazivní funkce, která bude popsána v kapitole 1., ale i dále u jednotlivých prostředků plnicích (mimo jiné) i tuto funkci.

1. STYLOTVORNÉ FAKTORY

Než přejdu k popisu prostředků užívaných v memoárové literatuře a *Knize paměti* a jejich propojení s jednotlivými funkčními styly, je nutné vymezit stylové faktory, které obecně ovlivňují memoárová díla a speciálně *Knihu paměti*. Stylové faktory neboli okolnosti ovlivňující autorův výsledný styl mohou být **objektivní** (široký soubor objektivních okolností obklopujících autora textu; autor se jim musí přizpůsobit) a **subjektivní** (vycházejí z komunikujícího subjektu; jsou spjaté s individualitou autora) (SS, 2008, s. 76).

³⁵³ a administrativní; ta se ovšem literatury faktu netýká

³⁵⁴ psány jako vzpomínkový fejeton pro noviny (Válek, 1984, s. 71)

³⁵⁵ krátký text, který přibližuje biografii významné osobnosti, její charakteristické vlastnosti, dílo a důležité počiny (SS, 2008, s. 269)

1.1 Objektivní stylové faktory

Důležitým stylovým faktorem, který na autora působí zvnějšku, je **funkce komunikátu**. Na memoárovou literaturu, jež je pod vlivem funkčního stylu uměleckého, odborného a publicistického, působí právě funkce typické pro tyto styly. V případě *uměleckého stylu* jde o funkci estetickou (působení na city a obrazotvornost adresáta) a s ní propojenou funkci sdělnou (vztahování umělecké výpovědi k realitě)³⁵⁶ (SS, 2008, s. 296, 299). Sdělná funkce je u memoárových děl posílena, neboť se zobrazují jen skutečnosti reálného, nikoli fiktivního světa. Funkcí *odborných jazykových projevů* je pak formulování přesného, jasného a relativně úplného sdělení s dominující pojmovou složkou, přičemž je potlačena emocionalita (SS, 2008, s. 208). V memoárové literatuře však hraje emocionalita důležitou roli, pojmová složka je součástí memoárů, ale ne dominující, a předávané informace jsou jen natolik přesné, jak to pamětníkova paměť dovolí. Nicméně jistá snaha o přesnost údajů v memoárových dílech je. *Publicistické komunikáty* pak obvykle plní funkci informativní a persvazivní (SS, 2008, s. 245). Informativní funkce je pro memoárové texty, spadající pod dokumentární žánr, samozřejmě příznačná, funkce persvazivní už o něco méně, ale přítomna je v memoárových dílech též. Autor takového díla totiž sice vždy podává pravdivé informace, nicméně interpretuje je subjektivně, což je dáno bezprostřední účastí a zainteresovaností autorského subjektu na zobrazovaných dějích (Válek, 1984, s. 11). Pro vyznění memoárového díla jsou tedy podstatné spisovatelovy životní postoje, hloubka vnímání, vztah k materiálu. Na tom záleží, jaká fakta si vybírá, jak je sestavuje a jaký jim dává smysl (Válek, 1984, s. 28) – a jakým směrem navede čtenářovu percepci popisovaných fakt.

V případě *Knihy paměti* se spojuje působení všech těchto funkcí tak, jak byly popsány pro memoárovou literaturu. Je třeba zde předeslat, že *Knihy paměti* má speciální persvazivní funkci uskutečňovanou specifickými jazykovými prostředky: autor se mimo jiné snaží přímo i nepřímo vyvolat v čtenáři idylický obraz starých časů na venkově. Několikrát přímo zmiňuje slovo *idyla*, když se vyjadřuje o této starší době (např. *je mně líto, že se ta idylka – ta prostá, krásná, tichá idylka – z té naší dědiny ztrácí*), ale čtenáři je idyla sugerována i nepřímo určitými jazykovými prostředky, o nichž se zmíním v průběhu dalších kapitol.

Forma memoárových komunikátů je v naprosté většině případů *psaná*, objevují se v ní tedy spíše spisovné prostředky³⁵⁷. To ale záleží i na tom, jestli jde o komunikaci *soukromou* nebo *veřejnou*. U memoárových děl se může jednat o obojí – se zveřejněním původce textu může počítat při vytváření paměti a vzpomínek (ale nemusí), obvykle se se zveřejněním nepočítá u deníků a korespondence. V soukromých sděleních se objevují spíše prostředky nespisovné, ve veřejných naopak. (SS, 2008, s. 80–81)

Forma *Knihy paměti* je sice psaná a objevují se v ní spíše spisovné prostředky, nicméně zhusta do ní pronikají prostředky typické pro formu mluvenou – zejména nářeční prvky. Autor ve svém díle mísí stylizovaný psaný projev s nestylizovaným projevem, při němž „píše tak, jak mluví“. Tento projev se týká působení spíše subjektivního stylového faktoru (viz níže).

³⁵⁶ celkově jde o funkci estetickysdělnou

³⁵⁷ ty jsou pro psanou formu nejtypičtější, i když ne nutné

Už ze snahy o spisovnost a jasnost sdělení vyplývá, že autor nepsal *Knihu paměti* jen sám pro sebe, ale počítal s větším množstvím čtenářů. To vyplývá i z vět jako *Já toto tady nepíši, aby si snad z toho brala dnešní a budoucí mladež příklad*. Dokonce i deníkové záznamy jsou tedy spíše projevy veřejné, nikoli soukromé, ačkoli autor v nich projevuje nižší úsilí o jasnost projevu (to dokládají např. kapitoly skládající se z jedné nebo dvou vět /s. 112, 113/, které autor napsal zřejmě v návalu nějaké emoce, aniž by vysvětlil, co ji vyvolalo). Přestože jde tedy o text primárně veřejný (a formální), tak se v něm objevuje mnoho prostředků příznačných pro oblast běžného dorozumívání. To opět souvisí s jedním ze subjektivních stylových faktorů (viz níže).

Na styl autora působí i objektivní vliv **prostředí** (SS, 2008, s. 84). V případě memoárových děl jde především o vliv času. Při psaní paměti obvykle uběhne nějaká doba mezi popisovanými událostmi a jejich zapsáním, při psaní deníku (a korespondence) se zaznamenávají bezprostřednější události. To má pak vliv například na výběr tvaroslovných prostředků (viz kap. 2.2.2), ale délka doby uplynulé mezi událostí a jejím zapsáním může mít vliv i na snahu o přesnost zaznamenávaných údajů, na kompozici díla ap. Tento vliv se projevuje i v *Knize paměti* (viz níže).

Důležitým objektivním stylovým faktorem je **adresát** (SS, 2008, s. 84), se kterým autor při psaní svého díla počítá.

Autor *Knihy paměti* zřejmě předpokládá, že paměti především jeho rodné vsi budou číst zejména její obyvatelé. To se projevuje různými familiárními popisy míst (např. *hned u silnice, tam, kde je důle ten lesík*) a nevysvětlováním mnohých místních pojmů³⁵⁸ (např. *když se tak podíváš ... po těch našich polích z Řadů nebo ze Slivotína – nikde živé duše neuvidíš*). Ale zároveň je z díla patrná i autorova naděje, že jeho dílo budou číst i čtenáři místních poměrů neznalí, dokonce i z jiné jazykové oblasti – snaží se např. vysvětlovat dialektismy nebo je aspoň vkládá do uvozovek jako příznakové.

Pro *Knihu paměti* je důležitým stylovým faktorem i **téma**, kterým je primárně život na určité moravské vesnici. Toto téma ovlivňuje především slovní zásobu užívanou v textu, ať už jde o dialektismy, tak i jiná specifická pojmenování související s venkovským životem. Důležitým tématem v daném díle je i působení autora ve válce – ta též značně ovlivňuje lexikální stránku textu, autor využívá vojenské slangové slovní zásoby a mnohých cizích a přejatých slov spojených s pobytem v cizím jazykovém prostředí. Tématem deníkových záznamů obecně, ale i v *Knize paměti* jsou aktuálně prožívaná dramata lidské existence v rovině nejen intimní, ale obvykle také občanské a filozofické (ELŽ, 2004, s. 99) – to vede k využívání prostředků zdůrazňujících subjektivitu a vypjatou emocionálnost.

1.2 Subjektivní stylové faktory

Na každý komunikát včetně memoárového působí kromě objektivních i faktory subjektivní, které formují autorův styl individuální (SS, 2008, s. 87). Takové faktory jsou pro každého autora jiné.

³⁵⁸ proti této tendenci působí v díle i tendence opačná – vysvětlování některých reálií

Za důležité subjektivní stylové faktory působící na autora *Knihy paměti* považují následující: jeho dosavadní zkušenosti, výchovu a vztah k tématu, které se promítají do subjektivního vyjadřování některých postojů (např. humorný, ironizující aj.), dále celkový kulturní rozhled (vliv četby: obliba citátů) a emotivní založení (to se projevuje např. v interpunkci častými citovými pomlčkami). Za velmi důležité považují místo a dobu jeho narození a života, kterým je moravský venkov na začátku 20. století. Tento faktor značně působí na jazyk jeho díla nejen nářečními prvky, ale i tím, že jako příslušník venkovského obyvatelstva nedosáhl žádného vyššího stupně vzdělání, tudíž jeho jazykové ztvárnění ani znalost jazykového kódu (spisovného) nejsou dokonalé. Do díla pak pronikají mnohé prvky nářeční a také jevy typické pro oblast běžného dorozumívání. Na druhé straně působí autorova značná sečtěllost, a to nejen na již zmíněnou oblibu citátů, ale zvláště na jazykové ztvárnění díla a znalost spisovné normy, která byla jistě vyšší než u průměrného obyvatele venkova na počátku 20. století. Styl díla je pak nutně výsledkem takovýchto protichůdných působení.

2. TEXTOVÁ VÝSTAVBA A JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY

2.1 Textová výstavba

2.1.1 Hierarchizace informací

V memoárové literatuře existují k hierarchizaci informací dva přístupy.

První vychází z **dokumentárního charakteru** memoárové literatury: snaha podat informace o minulosti věrohodně nutí pamětníka k tomu, aby kompozici nevytvářel sám, ale aby popisoval sled událostí v chronologické řadě. Kompozici tedy vytváří život sám a pamětník jen zaznamenává. Dodržování tohoto způsobu kompozice neumožňuje ovšem autorovi gradaci vyprávění, seskupování dějů do esteticky působivých řad — a tím vším je podporován dokumentární charakter sdělení.³⁵⁹ (Válek, 1984, s.77)

Druhý přístup ke kompozici vyplývá z **umělecké povahy** memoárových textů (a tedy snahy dosáhnout estetické účinnosti), a tím je porušování chronologie při zachycování událostí (Válek, 1984, s. 100). Autor svědectví nepodává v plynulém časovém toku, ale vybírá jen některé útržky. Nedodržuje přitom vždy chronologický sled a přechází z času do času (Válek, 1984, s. 94).

V *Knize paměti* dochází ke **kombinaci** obou přístupů. Celkově by se dalo říci, že autorovo vyprávění v díle postupuje chronologicky od vzpomínání na dětství a události s ním spojené (slavení svátků, dětské hry), poté přechází do mládí (válka, práce po válce) a dále se objevují i vzpomínky středního věku (např. 2. světová válka) a vzpomínky spojené spíše se stářím – ty mají už často charakter deníkových záznamů. Tento postup ale opravdu stojí jen v pozadí díla.

To je dáno tím, že autor spíše než na průběh vlastního života vzpomíná na vesnické události, místa a lidi, tedy na klíčové entity, které se jeho životem prolínají v různých

³⁵⁹ tím, že je pamětník nucen popisovat události v chronologické řadě je ale tento dokumentární charakter zároveň oslabován, je totiž narušen charakter odborný, neboť je znemožněno seskupení informací do tematických celků

obdobích. A tyto entity se snaží spojit ve smysluplné celky. Takto popisuje v jednotlivých úsecích, jak vesnice vypadala, jak se v ní slavily svátky, jaké práce se v ní vykonávaly, jací lidé v ní žili. Tímto postupem se autor snaží o estetickou působivost i věcnou soudržnost. Ty jsou ovšem značně narušovány tím, že takové celky jsou často rozdělovány nebo míseny dohromady (např. popis různých prací vykonávaných na vesnici se mísí s popisem toho, jak vesnice vypadala, přestože toto už bylo popsáno předtím aj.). Toto se děje především v druhém oddíle, v němž jsou navíc souvislejší úseky kapitol (např. o lidech na vesnici) přetrhovány úvahovými kapitolami, které se vyskytují úplně mimo jakýkoli tematický celek. Zde je kompozice spíše zmatená. To je dáno i tím, že autor od strany 93 zapisoval do knihy spíše deníkové záznamy nebo vzpomínky jakoby dodatečné, které mu zrovna přišly na mysl a jež nemohly být do kompozice díla včleněny jinam než vždy na konec předešlého vyprávění. K takovému řazení ovšem docházelo i před s. 93, tedy tam, kde měl autor ještě možnost volně komponovat.

Chronologická kompozice je uplatňována spíše v jednotlivých kapitolách, jež se pojí spíše s určitou entitou působící na autora (ne přímo s průběhem autorova života). Jde většinou o entity v čase proměnlivé, a tak autor popisuje průběh jejich existence, který je spojen s jeho vlastní existencí. Někdy (kronikářsky) začíná ještě dávno před svým narozením, dostává se k popisu entity, jakou ji pamatuje za svého dětství, jak se časem proměňovala a jaká je (nebo že mnohdy už není) v době jejího zaznamenání. Takto jsou popsána místa, lidé i události.

V textu je v podstatě jediná kapitola, v níž autor vzpomíná přímo na průběh vlastního života: *Vzpomínky z vojny*. Zde se zřetelně projevuje působení dvou výše jmenovaných přístupů k hierarchizaci informací: převládá chronologičnost, kterou vytvářel sám život, ale autor někde čas předbíhá, aby dosáhl estetického účinku (např. píše o výbuchu plotny, který se odehrál později než v čase, o němž zrovna vypráví), nepopisuje celý průběh války – vybírá jen dramatické události (např. jak se vojáci ztráceli v bouřích).

Na konci knihy jsou chronologicky seřazeny kapitoly s deníkovým charakterem. Jejich chronologičnost není ovšem dána kompozičním záměrem, nýbrž je dána tím, že je autor zapisoval do díla bezprostředně, postupně, neseřazoval je. Mezi ně jsou vkládány některé kapitoly čistě vzpomínkové (např. *Naši chlapci ve Vídni*).

Protipůsobení snahy o dokumentárnost a o estetický účinek se projevuje i v jiné rovině: autor se s estetickým záměrem snaží držet jednoho tématu, ale někdy i při této snaze jedna vzpomínka vyvolá druhou a autor ji musí dokumentárně okamžitě zaznamenat. To se pak projevuje častými textovými **odbočkami od tématu** (např. s. 79, 84). Autor po takových odbočkách často musí čtenáři pomáhat textovými orientátory (větami typu *Ale vraťme se zase k té naší dědině*).³⁶⁰ Často se tyto textové odbočky dostávají do závorek, v nichž se pak vyskytuje velké množství textu (např. s. 46). Snaha zaznamenat co nejvíce údajů vztahujících se i nepřímě k tématu se projevuje též obsahově více či méně nekompatibilními dodatky k některým kapitolám (např. s. 8: na konci kapitoly o cihelně se píše o obecní váze; s. 63: v celé kapitole se píše o činnosti kácení stromů, ale na konci je dodatek nadepsaný *A ještě o lesi o ohradách, jež se v lese nacházely*). Tyto dodatky nemusí

³⁶⁰ o textových orientátorech více v kap. 2.1.4

být vždy nekompatibilní obsahově, ale do textu někdy nezapadají časem svého zapsání – autor totiž ve snaze o úplné sdělení na některých místech dopisuje pod dataci události, které se staly až po zaznamenání dané kapitoly (např. *Dnes jsou ještě dřevěné stodoly: Bureš J. (č. 34) a Bureš Fr. (č. 18), ale pod břidlicí. // psáno 28. února r. 1952 // Kojecská dřevěná stodola, č. 32, zbořena r. 1954. / Burešova, č. 18, zbourána r. 1958.*)

2.1.2 *Slohové postupy*

Z hlediska slohových postupů jsou díla umělecké i memoárové literatury většinou smíšená: dynamické **vyprávění** se mísí se statickými **popisy** a **úvahami** (SS, 2008, s. 304).

V *Knize paměti* jsou rozvinuty postupy statické i dynamické a často se spolu prolínají. V jednotlivých kapitolách se totiž běžně spojuje popis nějaké entity (místa, člověka, opakujícího se děje) s **vyprávěním** o vývoji této entity. Navíc se vyprávění (často ve formě nějaké příhody) využívá pro dokreslení popisované entity. Nejvíce je vyprávění rozvinuto v kapitole *Vzpomínky z vojny*, ale i v některých jiných kapitolách tento postup převažuje.

Celkově v textu ovšem převládají spíše postupy statické, popisy a úvahy. Zejména **popisy** se v díle uplatňují v několika modifikacích.

Velmi častý je popis, který má blízko k vyprávění – **popis děje**. Takový popis není vyprávěním nějaké jedinečné situace, ale spíše záznamem nějakého opakujícího se děje. Takové jsou v *Knize paměti* především kapitoly o slavení svátků, hraní dětských her a některých vesnických pracích, jež zaujímají značnou část díla. Především některé pasáže o dětských hrách hraničí až s návodem, pro něž je právě tento slohový postup nejobvyklejší. Některé takové návody se vyskytují i v jiných kapitolách (např. s. 26 – jak uvařit trnky aj.).

Opakující se – cyklické – děje, jak je zřejmo, jsou spojeny s dřívějším venkovským životem. Cykličnost je pak základní čas *idyly* (Hrbata, 1999, s. 42), jejímuž navození v představách čtenáře tento slohový postup napomáhá. Autor se o cyklických dnech na venkově i výslovně zmiňuje jako o spokojených (idylických) (*Večer si každý spokojeně lehl... A ráno zase zvesela skočil na nohy – netrápily žádného těžké myšlenky.*)

Častou modifikací je **charakteristika** nějakého objektu – nejčastěji jde o postavy. Pak jde o charakteristiku ponejvíce vnější, a to nejběžněji charakteristiku skrz oblečení člověka (např. *v zimě oblečen v jakýmsi ošumtělém černém dlouhém kabátě, opásan přes něj vždy silným špagátem a za kloboukem vždy kosírek z kohouta*), ale nezřídka i vnitřní (např. *Jan nebyl jinak špatný člověk. S nikým se nikdy nepohádal, i když byl opilý – byl více povahy tiché.*). Velmi častá je charakteristika nepřímá, podle níž je možné usuzovat na charakter člověka z popisu jeho jednání (např. *Židlík kořálky vlil do sebe, aniž by pohl „ohryzkem“... Jenom pro sebe něco mumlal a nadával kdovíčemu – celému světu. Dělal dobře, ale chvíli – i v neděli*). Autor je v textu dokonce schopen spojit všechny druhy charakteristiky do jediného odstavce o třech větech (*Byla to taková malá osubka a šaty nosila slovácké. Ale tato ženská byla už dosti zvrhlá. Pila do němoty i tabák žvýkala /močku/.*). Někdy na charakteristikách autor v podstatě založí celou kapitolu (např. *Vandráci* či *Několik obrázků z naší dědiny*).

Autor opakovaně popisuje i neživé objekty, obvykle se ovšem nejedná o jejich charakteristiku (výstižný popis základních distinktivních rysů objektu /SS, 2008, s. 112/), takový popis spíše směřuje k **popisu úplnému**, který je obvyklý v komunikátech věcných a směřuje k objektivnosti, přesnosti a úplnosti³⁶¹ (SS, 2008, s. 113) (např. *Cep byla jedna hůl dlouhá asi 150 cm a silná tak, aby se mohla pěkně držet v ruce. Při ní byl pevným řemínkem uvázan cep. To bylo kulaté dřevo, většinou bukový odzemek, silné asi 5–6 cm a dlouhé asi 50 cm.*). Takový popis bývá doplněn i zobrazením (SS, 2008, s. 113), což se v *Knize paměti* mnohdy děje. Někdy je na popisu takového objektu založena téměř celá kapitola (např. kapitola *Nadymač*).

Nejednou autor využívá i popisu maximálně subjektivního – **líčení**. Většinou jde o líčení přírody, ke které se vyjadřuje kladný vztah (např. *Je neděle – pozdní odpoledne. Takový tichý – snivý – zadumčivý zářijový předvečer.; Dolů krásná zeleň, lesy voněly čistou jehličí, krásou a půvabem.*). Často je tento postup tedy využíván s persvazivním cílem.

Druhým v textu hojně uplatňovaným statickým slohovým postupem je **úvaha**. Ta je uplatňována především v kapitolách s datací pozdější (až kolem roku 1960) a také ke konci díla, kam byly kapitoly zapisovány už bezprostředně a chronologicky – jde o kapitoly spíše deníkového charakteru, v nichž u autora obvykle nějaká nedávná událost vyvolá úvahu. Autor tuto událost zapíše a k ní rozvine úvahu (např. kapitola *Besedy u kostela, Co je to stud – a co není stud* aj.). Obvykle v těchto závěrečných kapitolách už vzpomínka na nějakou událost slouží jen jako záminka k úvaze. V některých případech pisatel ani záminku nepotřebuje a jde mu jen o úvahu, jejíž označení je přítomno již v nadpise (např. kapitola *Povšechná moje úvaha: od konce války – dodnes*).

Ve svých úvahách autor vyjadřuje své silně subjektivní postoje a promítá do nich své emoce³⁶², často jsou tedy opatřeny speciálními interpunkčními znaménky, která tyto city transponují do textu, např. otazníky, vykřičníky, pomlčkami – tato všechna znaménka se objevují i několikanásobně, nejvíce pomlčky. Otazníky jsou spojeny s typicky úvahovým kladením řečnických otázek (a odpovědí) (např. *Myslíš, že jsem proti pokroku? – Ne, mám rád pokrok...*), které jsou projevem autokomunikačního charakteru, typického pro deníkové záznamy ve formě úvah. Jde v nich o pisatelův dialog se sebou samým, motivovaný úsilím o sebepoznání, stvrzení vlastní identity v konfrontaci s vnějšími poměry (ELŽ, 2004, s. 98–99). Svě úvahy také autor často propojuje s citáty z knih a časopisů.³⁶³ Těmito citáty své názory někdy podporuje (např. Sabinův citát o nebezpečí vědy na s. 116), někdy s nimi naopak polemizuje (např. učenec z ondřejovské hvězdárny tvrdil, že se vesmír rozpíná od naší Země, s. 107).³⁶⁴ Takový postup včetně využitých prostředků, jako řečnické otázky a odpovědi, podpora vlastních postojů autoritami, má silně persvazivní funkci – autor se tímto postupem pokouší navodit u čtenářů pocit souznění s jeho názory.

Snaha o přesnost uváděných faktů v memoárové literatuře vede k tomu, že je v *Knize paměti* užíván i **informační slohový postup**, který se projevuje formou výčtů, hromadících

³⁶¹ vlastností typické pro styl odborných komunikátů (viz výše)

³⁶² to souvisí s tím, že úvahy se objevují především v deníkových záznamech, které pisatelé pořizují často ve stavu, kdy se cítí být nějak ohroženi, diskriminováni (ELŽ, 2004, s. 99)

³⁶³ opět souvislost s deníkovými záznamy, které běžně slouží jako autorova „databanka“ časových údajů, nápadů a právě i citátů (ELŽ, 2004, s. 98)

³⁶⁴ více o citátech v kapitole 2.2.6

fakta za sebou (SS, 2008, s. 108). Jde např. o výčet, kde se stavěly oltáře, v kapitole *Svátek Božího těla*; výčet, kdo se účastnil vodění medvěda, v kapitole *Ostatky* aj. Jedním velkým výčtem je pak kapitola *Osud záhlinských gruntů a podsedků* a blíží se mu i kapitoly *Kovářny* a *Obchody*.

2.1.3 Horizontální členění textu

Horizontální členění textu je podřízeno esteticky sdělné funkci: epické prozaické i memoárové texty jsou obvykle členěny na **kapitoly** a toto členění je dáno obsahovými souvislostmi (SS, 2008, s. 304).

Knih pamětí je členěna na kapitoly v souvislosti se základním kompozičním principem díla, který je, jak už bylo poznamenáno, velmi komplikovaný až zmatený. Kniha je rozdělena na dva oddíly: *Naše dědina a moje dětství* a *Život našich předků na dědině – a různé vzpomínky*, které se člení na další kapitoly, jež jen částečně obsahově korespondují s názvy svých oddílů. V prvním oddíle autor autor skutečně pojednává o místech a zvycích na dědině i o svém dětství. Avšak objevuje se zde i rozsáhlá kapitola *Vzpomínky z vojny*, která se už týká spíše autorova mládí. Je ovšem možné, že tuto kapitolu autor pojímá jako samostatný oddíl, nicméně zařazena je ještě pod souhrnným nadpisem *Naše dědina a moje dětství*. Až po této kapitole následuje nadpis druhého oddílu knihy: *Život našich předků na dědině – a různé vzpomínky*. Název tohoto druhého oddílu příliš neodpovídá obsahu svých kapitol, v nichž se nepíše o životě předků na dědině, ale spíše o soudobém životě na dědině. Označení *různé vzpomínky* (zřejmě pro kapitoly ke konci knihy) je nevhodné, protože zde převažují deníkové záznamy.

Názvy kapitol většinou plní spíše praktickou než estetickou funkci, nejsou nijak zvlášť subjektivně zabarveny – projevuje se zde tedy spíše snaha o přesnost a jasnost, spojená s odborným stylem. Často jde o názvy jednoslovné a vystihující, o čem kapitola bude (např. *Pivovár*, *Vánoce*, *Nadymač* aj.), někdy je už v nadpisu zahrnut i jakýsi popis (např. *Masopustní zábava – sousedská – r. 1960*) – i v názvu kapitoly se tak lze setkat se snahou o relativní úplnost sdělení. Někdy také autor nadpis rozvíjí ve větu (např. *Svátek Třech králů / světil se vždy 6. ledna.*).

Některé záznamy jsou od sebe odděleny jen datací, ale název nemají. Takové kapitoly bez názvu mají všechny deníkový charakter – pro deníkové záznamy je ale obecně typické spíše opatření datací, nikoli nadpisem.

Některé kapitoly jsou extrémně krátké, v jedné z kapitol se objevuje dokonce jen jediná věta. V díle se běžně střídají krátké, ba velmi krátké kapitoly s dlouhými, někdy extrémně dlouhými – takový kontrast zvýrazňuje estetickou i obsahovou složku informace: významnější informace se osamostatňuje (SS, 2008, s. 304). Toto se v díle bezesporu děje, ovšem většinou jsou krátké kapitoly dány spíše vyčerpáním zamýšleného sdělení. Zvýznamňování informací jejich osamostatňováním se děje spíše v rámci odstavců a řádků, a to zejména v autorových úvahách. Poměrně obvyklý je autorův postup, při kterém osamostatňuje poslední úsek ve větě, někdy i jen poslední slovo na samostatný řádek. Toto slovo je pak většinou za pomlčkou a je odsazeno od kraje tak, aby byla zřejmá jeho návaznost na větu o řádek výš.

2.1.4 *Vertikální členění textu*

V epice i ve vzpomínkových textech se informace rozčleňuje do **pásma vypravěče a pásma postav**. V umělecké literatuře je tvůrcem řeči vypravěče i postav autor, řeč postav je jeho stylizací. V memoárové literatuře ovšem autor řeč postav netvoří, jen volí formu jejího podání, je tedy mnohem méně stylizována – v memoárech jde o autentickou řeč postav, nebo aspoň o snahu podat ji co nejautentičtěji (jak to paměť pisatele dovolí).

Řeč postav může mít formu citovanou, nebo tlumočenou. Formou citovanou, tedy v uvozovkách, se uvádí *přímá řeč* postav. Do řeče vypravěče se pak zařazuje *nepřímá řeč* postav, která má formu vedlejších vět, dále podání řeči pomocí *prý* a *zpráva* o tom, že se udál řečový akt. (SS, 2008, s. 306–307)

V memoárech, jak se ukazuje i v díle *Knih paměti*, je oblíbená řeč citovaná i tlumočená. Více se ale vyskytuje z pochopitelných důvodů tlumočená řeč postav, a to kvůli snaze zprostředkovat realitu, a ne fikci. Autor memoárového díla se většinou snaží zprostředkovat promluvy svých postav co nejpřesněji, ale žádný pamětník si nedokáže vybavit tyto promluvy úplně doslova. Pokud je tedy promluva citována, vždy dojde k menšímu či většímu narušení přesnosti a z výpovědi se stává částečně fikce, vymyšlená autorem. Tlumočeny však promluvy nemusí být slovo od slova přesně, a k narušení reálnosti tak u takovýchto typů promluv obyčejně nedochází. Ze stejných důvodů se málo citují v memoárových dílech celé dialogy, které je nemožné si přesně zapamatovat. Nejčastěji jsou tlumočeny nepřímou řečí, ale projevuje se tendence se jim spíše vyhýbat.

Autor daný rozpor mezi snahou o zachování reálnosti a omezenou pamětí řeší tím, že přímou řeč postav ve většině případů nedává do uvozovek, a tak alespoň opticky zapojuje výpověď do pásma vypravěče (a tedy tlumočeného podání výpovědi postavy). Jde tedy o **neznačenou/nevlastní přímou řeč**, pro niž je typické rušení ostré hranice mezi vypravěčem a postavami (SS, 2008, s. 306). Takové výpovědi jsou mnohdy uvedeny uvozovací větou a někdy i dvojtečkou (např. *Ty slyšíš: Zemědělci dostavte se – zemědělci kteří nemají splněno*). To může být dáno i tím, že v primárně mluvených nářečních projevech často dochází ke stírání rozdílu mezi přímou a nepřímou řečí (Bělič, 1972, s. 204). Toto se neprojevuje jen v opomíjení uvozovek, ale autor celkově zapojuje přímé řeči do textu dosti volně, přechody mezi řečí vypravěče a postavy jsou mnohdy velmi nezřetelné (např. *... zatřepu s ním – opravdu – Šebestík – Jožko – – – co je – co se stalo – zamával bezvládně rukou a zašeptal – nedošli jsme – ale pár se nás vrátilo. Ano – pár ostatním buď lehké odpočinutí pod sněhem.*). Případy, kdy autor **přímou řeč** vkládá do uvozovek, jsou v textu spíše ojedinělé (např. *A on mně povídá: „Tobě je se dobře bavit...“*). Pokud autor necituje postavu, ale literaturu, je situace obdobná – někdy je citát vložen do uvozovek, jindy se vyskytne bez nich.

Řeč postavy je velmi často i tlumočena, nejčastěji formou **nepřímé řeči**, tedy vedlejší věty v řeči vypravěče (např. *A vláda sama říká, že půda patří těm, kdož na ní pracují.*). Velmi často je řeč tlumočena pomocí *prý*, které se někdy dokonce v souvětí opakuje (např. *Tak prý budem jej promítati ještě v neděli, snad prý bude návštěva, porozumění větší.*), a poměrně obvyklým prostředkem je v díle i **zpráva** o tom, že se udá(va) řečový akt (např. *Stařenky někdy lamentovaly...*).

V umělecké literatuře se neobjevuje jen hlasitá řeč postav, ale i jejich **vnitřní monolog**. Ten se však v memoárové literatuře objevuje jen v omezené míře; vnitřní uvažování a subjektivní vnímání postav svých vzpomínek (reálných osobností) totiž autor nezná. Ovšem v typu vyprávění, v němž je vypravěčem jedna z postav, se napětí mezi vypravěčem a postavami často stírá (SS, 2008, s. 308) – a pro memoárovou literaturu je typické, že vypravěč je jednou z postav, vnitřní monolog tedy může být zprostředkován, pokud jde o postavu samotného vypravěče.

V *Knize pamětí* se k zprostředkování vnitřního monologu vypravěče a zároveň postavy užívá **neznačené/nevlastní přímé řeči**, jež je prostředkem nejtypičtějším i při citování hlasitých promluv postav (např. *Opravdu jsem si pomyslíl – co tam bylo, a my tam jdem?*; *A já tak v duchu ptal jsem se sám sebe – – – jste vy lidé – opravdu lidé??*).

Pro odbornou i memoárovou literaturu je typické uplatnění prostředků umožňujících čtenáři lepší orientaci v textu. V memoárových dílech jde především o využití **textových orientátorů**. (SS, 2008, s. 213)

I v *Knize pamětí* autor cítí potřebu komentovat některé úseky svého textu a zvyšovat tak jasnost svého sdělení. Obvykle k tomu užívá nějaký větný ekvivalent (např. *Dodatek*::; *Poznámka*::; *A ještě o lesi*.), ale může jít i o větu (např. *Začínám*::). Běžně se tyto orientátory vyskytují s dvojtečkou, jak je z uvedených příkladů zřejmé. Často autor komentuje nějaké své odbočky od tématu, čímž zkomplikovanou možnost porozumění usnadňuje (např. *Ale tak – o tom saňkování*::). Jako orientátory v textu působí i některé parenthese umožňující čtenáři rozlišit novou informaci od starší (např. *A jak je už podotknuto, od dušiček a někdy i před*::).

2.2 Výběr jazykových prostředků

2.2.1 *Obecně o jazyce*

Základním prostředkem poetizace uměleckého i memoárového díla je užívání výrazových prostředků s jistým komunikačním cílem: stylizace jazyka. Většinou je cílem estetický účinek, výrazové prostředky jsou tedy často nějak neobvyklé, je **překračována spisovná norma** (vždy na pozadí neutrální spisovné vrstvy). Jazykovým materiálem jsou pak vedle normy spisovného jazyka i jeho starší normy, prostředky ostatních strukturních a nestrukturních útvarů národního jazyka, může být užito i cizích prvků. (SS, 2008, s. 308–310).

V *Knize pamětí* je též překračována spisovná norma; to se děje někdy z důvodu její nedostatečné znalosti u autora, jejím nezamýšleným opomíjením, ale dochází i k jejímu účelnému narušování s cílem vyvolání estetické účinnosti.

Autor si není zřejmě jist, jaká je spisovná norma, a tak se někdy uchyluje (pravděpodobně) k prvkům hyperkorektním (např. koncovka *-ami* v instr. pl. i tam, kde má být spisovné *-y* nebo nářeční *-ama: vratami*).

Nejvíce je ovšem text ovlivněn nářečím, které do textu obvykle proniká samovolně, aniž by ho autor chtěl cíleně využít k charakterizaci prostředí, ale dílo je ovlivněno i mnohými

jinými prvky na hranici, ba až za hranicí spisovnosti. Jde o průvodní jev toho, že autor není schopen psát plně v souladu s normou, a tak do textu pronikají prvky primárně mluvených projevů nebo projevů z oblasti běžného dorozumívání³⁶⁵.

Často je ovšem zřejmé, že autor nářečních výrazů, především z oblasti slovní zásoby, využívá k estetizaci díla. Dialektismy často vkládá do uvozovek, aby ukázal, jak se daná věc označuje v prostředí, o kterém píše. Přibližování prostředí skrz nářečí je pro vzpomínková díla poměrně běžný postup (SS, 2008, s. 321).

Snaha o estetizaci je nahrazena snahou o přesnost (autentičnost) při využívání množství slangových a cizích výrazů. Obojí je využíváno s cílem zachování autentičnosti – autor výrazy zaznamenává tak, jak je v daných situacích slyšel/slýchal. Mnohdy autorovi ani nemusí být znám spisovný či český ekvivalent nespisovného či cizího výrazu.³⁶⁶

2.2.2 Jazykové prostředky z oblasti hláskosloví a tvarosloví

Výrazným prostředkem formální aktualizace je užití **nespisovných** hláskových a tvarových prvků. Nejobvyklejším postupem v oblasti umělecké (i memoárové) literatury, pokud chce autor užit nespisovnosti, je užívání nespisovných lexémů, ale nespisovné hláskové a tvarové prvky jsou využívány jen střídmě k posílení sourodosti textu. (SS, 2008, s. 313–314)

Jak už bylo napsáno, pokud jde o úmyslné využití nespisovných prvků, autor *Knihy paměti* též užívá především nespisovné – nářeční – lexémy. Výjimečněji jsou takto úmyslně využity i prvky z oblasti hláskosloví, a vloženy do uvozovek (např. „kotóč“, „křéžnica“). Nářečních tvaroslovných prvků autor užívá velmi zhusta, ovšem neúmyslně.

Aktualizace projevu je často cílem i při využití **dobově příznakových forem** v díle (SS, 2008, s. 322).

Původce *Knihy paměti* využívá jako takového prostředku v malé míře hláskoslovných a tvaroslovných archaismů, a to především v oblasti substantiv (např. *útrap* /mask./, *nešvár*, *dragon*).

V rámci memoárové literatury, která je specifická tím, že je vždy vyprávěním o minulosti (Válek, 1984, s. 90), jsou důležité především ty tvaroslovné prostředky, které odrážejí **časové roviny textu**.

V pamětech se objevují dvě časové roviny – doba, kdy se události odehrály, a doba, kdy byly zaznamenány. Roli hraje ještě třetí časová rovina – čas, v němž jsou paměti vnímány čtenářem: tato rovina se neustále proměňuje. (Válek, 1985, s. 91)

Co se týče časových rovin, deníkové záznamy jsou specifické – čas dění a čas vyprávění je téměř totožný, ovšem ke čtenáři se zveřejněný deník dostává často se značným časovým odstupem od času dění a mezičasový faktor je dán právě tímto odstupem. Pro vnímatele to znamená, že chápe dílo jako sdělení o minulosti. (Válek, 1984, s. 93)

³⁶⁵ nářeční prvky jsou vždy primárně mluvené

³⁶⁶ více o dialektismech, slangových a cizích výrazech v kap. 2.2.4

Pro paměti je typické vyprávění v minulém čase (retrospektivní metoda), ale někdy se autor vrací do základní časové linie svého vyprávění, což někdy čtenáři i výslovně připomíná. Vyprávění je pak často kombinované. (Válek, 1984, s. 95, 100)

Základní čas vypravování a popisů je i v *Knize paměti minulý*. Autor ovšem velice často používá i **čas přítomný**. To je ve většině případů dáno tím, že jeho vzpomínání na to, jak věci byly, je obvykle dotaženo téměř až do doby svého zaznamenání. Časová prodleva mezi tím, kdy se události odehrály a kdy byly zaznamenány, se tak v průběhu psaní o vývoji nějaké entity snižuje, až autor cítí potřebu upřednostnit přezens před préteritem (např. kapitoly *Pivovár*, *Obchody*). A pokud se nějaká entita přestala vyvíjet před delším časem, pak autor aspoň na konci jejího popisu zhodnotí, jak je to s ní v přítomnosti, opět za použití přezentu (např. kapitoly *Svátek Všech svatých*, *Kopání dubů v lese*). Někdy je entita dokonce neproměnlivá, a tak je téměř celá popsána v přezentu (např. kapitola *Svátky velikonoční*).

Ve svém díle ale autor často přechází z minulého času do přítomného a opačně i z nejasných důvodů, pak někdy do textu proniká v podstatě **historický přezens** (např. v kapitole *Škola v Záhlincích* se píše: *Fára má č. 7, škola č. 54.*, přestože tato škola už neexistuje, jak se píše dále; v kapitole *Osud záhlinských gruntů a podsedků* se zase píše u gruntu č. 31: *je odsouzen na 10 let žalaře*, přestože hned v další větě je, že daný muž dostal za 6 let amnestii a dnes žije v Bystřici). Tento historický přezens je využíván i v kapitolách s rozvinutým dějem, poměrně běžně v kapitole *Vzpomínky z vojny* – zde se zároveň může jednat o to, že se autor nechal ovlivnit deníkovými zápisy z války, podle nichž danou kapitolu sestavoval (zejména při popisu nějakého odpočinku, kdy mohl autor zapisovat, např. *Ležíme ve velké zahradě, obehnaté dokola dosti velkou příkopou. A přes tu příkopu děláme ty obchody.*). Mnohdy se ale zdá, že jde v této kapitole spíše o záměrné využití historického, resp. dramatického přezentu za účelem aktualizace sdělení (např. *Přicházíme k frontě, ale nikoho nikde není vidět. Všechno jak zakleté. Jen občas slyšet výbuch granatů. A najednou stojíme u dosti velkého, dřevěného baráku, který byl skrčen pod kolmou skalou.*).

Typicky se v pamětech vyskytuje **přezens**, pokud autor hodnotí minulé události z dnešního pohledu (např. *Ale musím dnes přiznat, že ty naše hry byly někdy i divoké.*). Přezens je také užíván v případě, že se pisatel odchýlí od vzpomínání a popisuje přítomný okamžik zápisu, který nějak souvisí s minulostí (např. *Nejednomu vojáku starému kapaly slzy po tváři. A ještě teď, co to piší, padá na mne smutek.*). Nadto se přezens vyskytuje, pokud autor nějakým způsobem komentuje vlastní psaní (např. *Já toto tady nepiši, aby si snad z toho brala dnešní a budoucí mladež příklad.*). Přítomný čas se také samozřejmě objevuje v přímé řeči postav, citátech z literatury a v nadčasových úvahách.

V deníkových záznamech je přezens příznačný, pokud autor zaznamenává nějaké širší přítomné časové pásmo (např. jak to vypadá na dědině v roce 1963). Pokud se zaznamenává nějaká nedávná událost, pak dochází k mísení času přítomného s minulým (např. v kapitolách *Besedy u kostela*, *Dušiček – anebo svátek Všech svatých*).

Dále je memoárová literatura specifická tím, že autor vystupuje i jako jedna z postav vlastního vyprávění (Válek, 1984, s. 38). Proto je důležitá také **slovesná kategorie osoby**. Ve vzpomínkových dílech bývají hrdiny obyčejně lidé, které autor ve svém životě poznal, a autor sám; typické je tedy vyprávění v třetí i první osobě.

V *Knize pamětí*, jak už bylo napsáno, se nejčastěji popisují entity, které ovlivnily autorův život. Průběh autorova života není primárním předmětem jeho pamětí, typická je tedy především **třetí osoba** v singuláru i plurálu.

První osoba singuláru se užívá typicky v pasážích, v nichž autor zapojuje do vyprávění o minulosti perspektivu autora z doby zaznamenání události (např. *Kolik těch provazů bylo – již nepamatuji – a vyrazili jsme.*), a příznačná je v autorových subjektivních úvahách. Dále je samozřejmě typická tam, kde autor o průběhu svého života vypráví, tedy především v kapitole *Vzpomínky z vojny*, ale i v jiných kapitolách – např. o dětských hrách. Ale i v těchto kapitolách převládá spíše **první osoba plurálu**, autor tedy popisuje sám sebe jako součást nějakého většího celku (kluci, vojáci). Patrná je tedy snaha o jakousi všeobecnější platnost pamětí – tedy snaha o objektivnost typická pro věcné projevy. Ta se (spolu se snahou o vyvolání silnějšího vztahu čtenáře k textu) projevuje i zahrnutím čtenáře do vytváření textu používáním autorského plurálu – děje se tak zejména prostřednictvím imperativu (např. *Podívejme se na dědinu před první světovou válkou.; vzpomeňme to naše náboženství za středověku*). Takováto snaha o zapojení čtenáře do textu je patrná především v úvahách, pro něž je typická persvazivní funkce: jak už bylo poznamenáno, autor se snaží v čtenáři vyvolat vnitřní souhlas s prezentovanými názory.

O zapojení čtenáře do díla se autor snaží i užíváním **druhé osoby singuláru a plurálu** – těmito prostředky obvykle opět oslovuje své(ho) čtenáře (např. *To jste měli vidět tu paniku na těch vozách, ten řev těch devčat.*), často opět persvazivně imperativem (*Ale věřte mi, že to z nás žádný nevyčítá rodičům.*). Často si autor představuje, co si bude čtenář při čtení díla myslet, jaké v něm vyvolá otázky, a tak mu rovnou poskytuje odpovědi (např. *A myslíš, že bys je udržel při práci? – Kdybys jim platil a dával to jídlo nejlepší, tož jenom potud', pokud' by se trochu „nezajedl“.*)

Autor ale neoslovuje druhou osobou jen čtenáře. Je běžným autorovým postupem, že ve svých úvahách – často polemicky – oslovuje nějaké autority nebo skupinu lidí s nějakým názorem (např. *Já věřím v Boha – a vy se však ptáte – a kdo stvořil toho Boha*). Až poetické je oslovení básníků a malířů a jejich díla, které vnáší do díla lyrický patos (*Kde je, básníku, ta tvoje dědinka? Ty tvoje chatrče tulící se k sobě – – / Kde je, malíři, ta tvoje roztrhaná – pokřivená, ale vždy milá chaloupka?*) – jde o dědinu za starých časů, autor tímto patosem vyvolává v čtenáři dojem **idyličnosti**. Dále autor oslovuje i neživé entity, k nimž má tak blízký vztah, až je personifikuje (např. *Ty Dvorský kopečku, kdykoliv kolem tebe jdu, srdce mě zabolí.*). Personifikuje i abstrakta, ke kterým má vztah naopak záporný, obvykle za účelem jejich obvinění (např. *Ach ty pokroku – – – ty ničiteli všeho krásného – hubiteli těch nešlechternějších lidských citů...*).

Dále někdy druhá osoba v singuláru zastupuje jakéhokoli člověka, kohokoli – místo druhé osoby by se dalo použít „člověk“ (např. *Takovou zeleň u nás neuvidíš.*), často ten někdo může být i sám autor (např. *Neumýval ses před spaním, „na co“, nesvlíkal ses – vždyť nebylo z čeho.*).

Z hlediska tvarosloví je pro memoáry navíc typické užívání **nedokonavých sloves s významem uzuálnosti**, která jsou užívána v minulém čase, tudíž zároveň signalizují dávnou minulost, o níž se v memoárových dílech obvykle vypráví.

Pro *Knihu paměti* jsou tato slovesa obzvláště typická, neboť je zde ve vysoké míře přítomen popis dřívějšího cyklického života na venkově (např. *V neděli odpoledne chodívalo se na louky, na vrby, řezat proutí a večer se pletly tatary.*). Tato cykličnost je základním časem *idyly*, jak už bylo zmíněno, autorovi tedy k jejímu navození napomáhá i tento prostředek.

2.2.3 Jazykové prostředky z oblasti syntaxe

Syntaktická stavba uměleckých, respektive memoárových děl je velmi variabilní (SS, 2008, s. 311), v podstatě se v nich za účelem estetickým mohou užívat komplikovaná souvětí, jednoduché věty i větné ekvivalenty.

V *Knize paměti* je užíváno všech těchto možností. **Jednodušší souvětí a věty jednoduché** jsou užívány nejčastěji, objevují se však i **souvětí velmi komplikovaná**, někdy ústící až do vyšínutí z vazby³⁶⁷. To je dáno autorovou dokumentární snahou začlenit do jednoho syntaktického celku maximální počet informací. Žádnou výjimkou ovšem nejsou ani větné ekvivalenty, které souvisí s pojmovostí memoárových děl, s udáváním fakt, k jejichž udání není třeba predikátu (např. *U nás jako chlapec pamatují obchod v č. 58. Obchodnice Kéniková.*).

Využití různé syntaktické stavby závisí do značné míry na **slohovém postupu**, který je zrovna využíván. Pokud se užívá informační slohový postup, souvětí jsou často složitá. Ve vyprávění jsou užívány často i kratší souvětí, jednoduché věty či větné ekvivalenty s cílem osamostatnění informace a vyvolání dramatického účinku (např. *Nepustí – celou jihotyrolskou frontu zajali. Snad půl milionu lidí. Co s námi budou dělat? – Vždyť je po válce.*). V úvahách se mísí složitě (vyjádření komplikovaných myšlenkových pochodů) i jednoduché (též snaha osamostatnit a zdůraznit tak určité úseky sdělení) syntaktické konstrukce.

Prostředkem poetizace jsou v uměleckých a memoárových textech **obměny slovosledu**: postpozice shodného přívlastku a inverze (SS, 2008, s. 313).

Obojí se objevuje i v *Knize paměti* – **inverze** zde ovšem pravděpodobně nesouvisí s poetizací, spíše s neumělostí autorova vyjadřování, neboť často působí spíše rušivě (např. *Soudce měl už v knize napsanou pro každý dům zvlášť trefnou obžalobu. A to takovou vždy, která se neshodovala s jeho životními návyky.*). **Postpozice shodného přívlastku** se objevují celkem běžně (např. *lid selský; občana starého; nápadů podařených*), ovšem v době psaní záznamů utříděných pak do *Knihy paměti* byl tento prostředek spíše neutrální.

³⁶⁷ opraveno edičními zásahy

V řeči vypravěče je také prostředkem poetizace užití **vět tázacích či zvolacích** (SS, 2008, s. 313).

Autor *Knihy paměti* volí tento prostředek poetizace velmi často, věty tázací a zvolací se přitom vyskytují téměř ve stejném poměru. Není nijak překvapivé, že nejvíce je jich užíváno v úvahách, vět tázacích často v již zmiňované formě řečnických otázek. Vět zvolacích je pak nejčastěji využito k podtržení nějakého autorova názoru nebo vyvrcholení celé úvahy (např. *Bud' hrdý na to – že lid ti staví pomník – ten nejslavnější – – – pomník – Vítězství!!*).

Oba typy vět se nachází ovšem i mimo úvahové kontexty, zvolací věty samozřejmě pokud vypravěč shledává nějakou informaci obzvlášť zajímavou, překvapivou nebo k ní chce vyjádřit velice negativní vztah (např. *Tak přišli – těch starých se tam sešlo – sedum!*). Otázek autor mimo úvahy užívá, pokud má o něčem pochybnosti (např. *Byl to Němec, ale přece měl nad mojim mládím slitování /anebo za ten kopanec?/*) nebo vyjadřuje nějakou nejasnou možnost (*A kdyby ta bouře nepřestala? /co by se stalo/*). Poměrně často se otázka vyskytuje, když se postava-pamětník ptá na něco v duchu sám sebe (např. *Co s námi budou dělat?*). Otázky jsou také pokládány čtenáři, jak už bylo popsáno.

Spíše výjimečně je využíváno **spojení věty tázací a zvolací**, obvykle pokud se jedná o nějakou zesílenou řečnickou otázku (např. *...a my?! – Drancovali jsme jak horda Tatarů.; Ach Bože – proč musí na světě někteří lidé tolik trpět?!?*).

Jak už bylo napsáno, opět při využití těchto prostředků hraje velkou roli kromě funkce estetické i persvazivní.

Pro memoárová díla jsou typické především parenteze, přístavky, hojné využívání těsných i volných přívlastků a přechodníků (SS, 2008, s. 217). Tyto prostředky slouží **kondenzaci**, neboť věty často nesou množství dokumentárních informací, jež ale nelze izolovat vždy do dalších a dalších vět, neboť by se čtenář v souvětí ztrácel. To souvisí se snahou o formulování relativně úplného sdělení, která je regulována snahou o jasnost a přehlednost, jak je typické pro věcné komunikáty.

V *Knize paměti* je využíváno ve velkém počtu všech těchto prostředků. Při jejich využití nejde vždy jen o snahu umístit do věty co největší počet informací, ale autor ve snaze o přesnost a jasnost tento velký počet informací ještě upřesňuje, vysvětluje. To se projevuje na vysokém počtu **přístavků** vyjadřujících vztah ztotožnění (např. *Potom byvalo též veselo u „Josefy“, vdova Burešová,...*) a upřesňujících **parentezí**. Těmito parentezemi se (obvykle v závorce) vysvětluje nějaký dialektismus nebo reálie (např. */1 zlatý jsou 2 koruny/; do přístodůlku /oplota asi 150 cm vysoká/*), ale objevují se i vsuvky, ze kterých je patrná autorova snaha o přesné autentické sdělení (např. */jmeno jsem zapomněl/; /vše se mluví německy/*). Značné je množství parentezí informujících o čísle domu, ve kterém žila zmiňovaná osoba (např. *Kojecký V. /č. 32/*).

Přechodníky jsou využívány i ve shodě s autorovým moravským nářečním zázemím, v němž se zachovaly především ustrnulé tvary přechodníků (Lamprecht, 1976, s. 216) (např. *Každý pojí stoja u dubu...*).

Přívlastky těsné i volné plní přirozeně též funkci upřesňující informace k svému nadřazenému členu, která může zužovat jeho významový rozsah (těsné, např. *vagón plný ponožek*), nebo ne (volné, např. *na Monte Pasubio, vysoké 2 236 m*).

Autorovo úsilí o přesnost a úplnost informací se v syntaktické rovině projevuje ještě zvýšeným počtem **přísllovečných určení**, obvykle nesouřadných, ale stejnorodých, která podrobně přibližují nějaké místo (např. *hned za hrází napravo od polní cesty Zádubové asi 50 kroků*) nebo i čas (např. *tu neděli ráno po kostele*). Jak je zřejmé, hromadění takovýchto přísllovečných určení jde obvykle proti estetické funkci a má povahu čistě věcnou.

Propojení memoárové literatury s odbornými komunikáty, tedy snaha o jasnost/přehlednost sdělení se projevuje i v oblasti **interpunkčních znamének**. Orientaci v textu napomáhá využití jejich široké škály: čárek, otazníků, vykřičníků, středníků, dvojteček, pomlček, závorek i jiných.

Široký záběr interpunkčních znamének se projevuje i v *Knize paměti*. Autor z jmenovaných nevyužívá pouze potenciálu středníků. Čárky, vykřičníky, dvojtečky i závorky se vyskytují ve svých obvyklých funkcích. Čárky se užívají k oddělování vět a slov; vykřičníky se objevují ve větách zvolacích; dvojtečka uvozuje část textu, která vyplývá z předchozí, a objevuje se v zápisu skóre; v závorkách se objevují do věty volně vložené výrazy. (PČP, 1993, s. 60–75)

Některá specifika má autorovo využití **otazníků**. Primárně se užívají v otázkách, ale na některých místech se zdá, jako by je autor vkládal na konec některých textových úseků k jejich možnému zpochybnění. Takto se otazník vyskytuje za vlastním prohlášením, které je tímto znaménkem zpochybněno (*Bůh to sud' – – – ?*), i za citací Sládkovy básně (na s. 104), jejíž platnost je pravděpodobně otazníkem zpochybněna.^{368, 369}

Specifické funkce v díle plní i **pomlčky** – ty se v textu vyskytují dvojí: jednoduché a několikanásobné, z nichž druhé jmenované zesilují platnost pomlčky (PČP, 1993, s. 73) a v textu se objevují na místech s emocionálně zabarveným obsahem. Kromě svých obvyklých funkcí (naznačení neukončené výpovědi, rozlišení vícera přímých řečí neoznačených uvozovkami, použití mezi řečnickou otázkou a odpovědí, použití místo čárky) plní pomlčka i funkci citovou – autor jí frázuje text podle vlastního cítění. Nejvíce se takové zacházení s pomlčkou projevuje v textu bohatém na děj a různé dějové zvraty; v takovém vyprávění užívání pomlčky zvyšuje napětí a naznačuje se jí vyvrcholení děje (kapitola *Vzpomínky z vojny*, např. *Byl večer – bouře řve stále – a oni šli – – – –*). Také se pomlčky v této specifické citové funkci zhusta užívá v úvahách ke zdůraznění nějaké myšlenky nebo jejího vyvrcholení (např. *zastavte jí, ne na vteřinu, ale jen na zlomek vteřiny – a já potom nazvu Vás – tím – všemohoucím – – –*). Vícera pomlček je na konci výpovědi užíváno, jak je vidět z uvedených příkladů, v platnosti tří teček, tedy k citovému vyznívání či k naznačení zámlky (někdy k obojímu) (PČP, 1993, s. 73).

³⁶⁸ báseň je o dřívějším idylickém životě na venkově, jehož idyličnost se ale v době zápisu kapitoly už podle původce textu ztrácí

³⁶⁹ mnohé otázky také autor otazníky neopatřil a musely být při edičním zpracování doplněny

Kromě těchto běžných znamének autor používal běžně např. i **rovnítko** ve funkci pomlčky či dvojtečky.³⁷⁰ V jednom případě má vlastní funkci ztotožnění dvou entit, vysvětlení jedné druhou (*30 měřic „svobody“ = pole přikoupený*).

V *Knize paměti* se také objevuje mnoho dalších syntaktických jevů daných svázaností komunikátu s mluvenými projevy.

S běžně mluvenými projevy se pojí především **eliptičnost** větné stavby (SS, 2008, s. 82). Výrazné jsou v *Knize paměti* především elize přísudku³⁷¹ – k těm dochází obzvláště často při využití slohového postupu charakteristiky – např. *Ten lid sám, ty jejich kroje – muži bílé košile, zelené sametové gatě, zelené silné punčochy – kolena holé. Šle od kalhot, též zelené sametové, přes košili. Na hlavě klobouk – za něm štětku kamzičí. Na nohách těžké pevně okuté boty a v ruce vysokou hůl – berkštok.*

Dalším takovým syntaktickým signálem mluvenosti jsou **parcelace** (PMČ, 2012, s. 575). Ty probíhají nejčastěji dodatečným připojováním prvků po pomlčkách, např. *...ale neměl jsem aspoň hlad – jeden den, ale často se úsek segmentuje i na samostatné věty, např. Vše nás udivovalo svou krasou. I ty jejich vesničky pod lesama a potom ty velké krásné výletní hotely, postavené vysoko v lesích. Které měly tak pěkně různobarevně malované okenice a pavlače.*

V díle na mluvenostní syntax poukazují i **další** prostředky, např. bezespojkové spojování vět (např. *učil se krejčím, ale po dvou letech „zběhl“, přišel pěšky domů*) či přemíra vložených vedlejších vět odrážejících asociativní způsob myšlení (např. *Medvěd popadl hospodyni a tancoval s ní po kuchyni a muzika přitom, která byla venku, hrála.*). (SS, 2008, s. 82; Bělič, 1972, s. 204)

2.2.4 Jazykové prostředky z oblasti slovní zásoby

Po lexikální stránce mají umělecké texty nejvýrazněji specifické rysy. Dochází k různým způsobům využití slov s příznakem, která mohou být zabarvená citově, dobově, frekvenčně atd. (SS, 2008, s. 317) Příznakové varianty se totiž výrazněji vtiskují do mysli vnímatele a tím ovlivňují interpretaci obsahu (SS, 2008, s. 319).

Slova s určitým příznakem jsou například poetismy, pod něž spadají i autorská slova, dále dialektismy, slova z oblasti slangu, historismy a archaismy, cizojazyčné citáty a slova (SS, 2008, s. 320–323).

V *Knize paměti* se však jen málokteré z těchto prostředků využívají za účelem estetizace. Poetismy se objevují pouze v citátech z poezie, dialektismy se uplatňují účelně jen zčásti (viz kap. 2.2.1), slova slangová, cizojazyčné citáty a slova do textu pronikají více z důvodu zachování autentičnosti vyprávění, než že by šlo o stylizaci. Archaismy se v textu objevují spíše v oblasti hláskosloví a tvarosloví (viz kap. 2.2.2). **Historismy** se v díle objevují –

³⁷⁰ pro svou neobvyklost a nespécifickou funkci bylo při edičním zpracování nahrazeno znaménky v daných pozicích obvyklých a s odpovídajícími funkcemi; ponecháno jen v jediném případě, v němž má vlastní specifickou funkci

³⁷¹ viz větné ekvivalenty

dnes se za ně dají považovat především mnohá slova související s venkovským životem (mnohdy dialektismy) – s vesnicí (podsedek, pololán, čtvrt,...) a zemědělskými pracemi (cep, povřísla/obřísla, hrabice, žačka, volař,...). I v době, kdy autor text psal, už se z některých slov stávaly historismy (např. se v textu píše: *dnes se povřísel už vůbec nepoužívá.*; *A ve žňa – když se ještě seklo hrabicemi...*). Historismy byly už v době sepsání i různá označení pro starou měnu (např. *grejcar, zlatý*). Pro dnešního čtenáře jsou ovšem historismy i slova související s režimem před rokem 1989 (např. *komunál* aj.), která pro autora v době vytváření díla byly spíše neologismy. Historismy jednoduše souvisí s dobou popisovanou v díle, takže jejich využití též není motivováno snahou o estetizaci.

Pro texty umělecké, ale i publicistické je také příznačné častější užívání **výrazů expresivních**, též za účelem vyvolat silnější reakci u adresáta a text aktualizovat. Expresivní příznak může být buď kladný, taková jsou zejména slova familiární, hypokoristika a eufemismy, anebo záporný – k takovým slovům patří výrazy pejorativní, zhrubělé a vulgární. Za příznaková jsou považována i slova vyvolávající negativní konotace. (SS, 2008, s. 324)

V *Knize paměti* se neužívají **familiární slova**, a ani **hypokoristika** do textu příliš nepronikají, přestože o osobách autorovi bližších se píše často – to je dáno dokumentárním charakterem díla. Pisatel se snaží o osobách podat spíše dokumentární údaje, takže své příbuzné nazývá *bratr, otec, manželka, nevlastní matka*, příp. *bratr Vojtěch, nevlastní sestra Františka*. Své příbuzné někdy zaznamenává jménem a příjmením, takže někdy čtenář ani není s to poznat, že jde o příbuzné (např. *Kojecký Rud.* či *Kojecký Vojtěch* v kap. *Osud záhlinských gruntů a podsedků*). Hypokoristik do textu proniklo jen malé množství, nejvíce se jich objevuje ve jménech kamarádů, k nimž je ovšem vždy přidáno příjmení (např. *Lojzek Trlica, Vojta Burešků, Francek Buršů, Jožka Šrámků*). Jednou se hypokoristikum objevuje v přímé řeči (*Já jsem mu říkal – Janku, na chleba ti dám i deset...*), zatímco v řeči vypravěče se o té samé osobě mluví vždy za použití nezabarveného jména (*Jan*) nebo i jména a příjmení (*Jan Staněk*).

V textu se vyskytuje jen několik **eufemismů** (např. *zadnice, vášeň, duševně úchylná*), ty se vyskytují v menší míře než dysfemistická vyjádření, což je dáno zčásti lidovým projevem autora, souvisejícím s částečnou mluveností projevu. Autor mnohdy napíše holou skutečnost bez jakékoli snahy o její zjemnění (např. *mrtvola příbuzných; byla tlustá*), u takových vyjádření však ještě nejde o lexikální expresivnost, mnohdy jde spíše o slova vyvolávající **negativní konotace**. Taková jsou v textu mnohá slova, nejvíce substantiva (např. *hanba, puch, piják, výsměch*), ale i adjektiva (např. *hnusný, natřískaný*) a slovesa (např. *vyrvat, zašlapat*).

O lexikální expresivnost s negativním příznakem se jedná u **pejorativ** (*blbý /člověk/*), **slov zhrubělých** (např. *huba /člověka/; ožralá*) a **vulgarismů** (*hec*³⁷²; *prdel; ty suk* – –³⁷³). Od vulgarismů se autor obvykle nějak distancuje. Použití slova *prdel* obhájuje tím, že se tak říkalo mezi lidmi části stromu, a později ho dává do uvozovek, nadávku *ty suka* nedokončí

³⁷² v době sepsání díla hodnoceno jako vulgární (PSJČ, 1935–1957, resp. 2007–2008)

³⁷³ cizojazyčná nadávka

a poslední písmeno nahradí pomlčkami (navíc se vyskytuje v přímé řeči postavy), slovo *hec* se objevuje v uvozovkách.

Pokud takto vyjadřuje od daných slov svůj distanc, je zřejmé, že si jejich negativní příznak uvědomuje, a tedy že je zapisuje se snahou o aktualizaci projevu. Zároveň se zde projevuje snaha o přesné a autentické zaznamenání toho, jaké popisované entity skutečně byly. Nejvíce slov s negativním příznakem se vyskytuje v kapitole *Vandráci*, tedy u lidí, s nimiž se i přirozeně pojí negativní příznak a mnoho negativních vlastností.

Expresivní příznak kladný i záporný mohou mít slova, která jsou expresivní už svou slovotvornou podobou – **zdrobněliny** (PMČ, 2012, s. 95).

Zdrobněliny mají v *Knize paměti* obvykle příznak kladný – dokonce i zdrobněle pojmenování, které dnes nese příznak záporný, se míní v dobrém (*byl „Čecháček“*). Zdrobněliny se obvykle objevují při líčení nějaké **idylické** atmosféry, obvykle rodné vesnice za starých časů³⁷⁴, pojí se obvykle s přírodou – tedy pokud autor zaznamenává něco, co je mu milé (např. *dědinka, chaloupka, rybníček, skřivanci, ptáček, sluníčko*). V textu se ovšem vyskytují i z prozaičtějšího důvodu – když se autor snaží vyjádřit, že je něco malé (např. *byla to taková malá osubka; tříroční děvčátko*).

Jak už bylo naznačeno, slangové výrazy, cizojazyčná slova a citáty i některé dialektismy pisatel v textu využívá s cílem zachování autentičnosti a mnohdy jich užívá proto, že spisovný výraz nebo český ekvivalent ani nezná nebo v podstatě neexistuje.

Autorovo využití **dialektismů** již bylo široce popsáno v kapitole I.1.5. Zde bych jen zopakovala, že je původce do textu zapojuje z různých důvodů: jejich zapojení ovlivňuje snaha o aktualizaci projevu a o autentické sdělení, ovšem zapojovány jsou i zcela neúmyslně – autor je zvyklý je používat v mluveném projevu a tato mluvenost do psaného textu proniká.

Slangové výrazy se do textu dostávají především v kapitolách nějak spojených s vojenstvím (*Vzpomínky z války, Hra na vojáky*), tudíž jde v téměř celém textu jen o slang vojenský.³⁷⁵ V obou kapitolách je zřejmé, že v nich hraje snaha o autentický projev velkou roli. V kapitole *Hra na vojáky* autor s oblibou užívá vojenského slangu, aby podtrhl v čtenáři vnímání toho, jak vážně hru chlapci brali a jak velice byli seznámeni i s ‚terminologií‘ týkající se vojenství. V kapitole *Vzpomínky z války* jde o jiný typ autentičnosti – autor zapisuje slangové výrazy, protože byl zřejmě zvyklý je slýchat od českých vojáků, ale i od německých – mnohé z nich jsou německého původu (např. *landvér, švarm*).

V textu je také užito velké množství **cizojazyčných slov**, i **citátů**. Většina z nich se objevuje v kapitole *Vzpomínky z vojny*, která je spojená s cizojazyčným prostředím; jde o slova německá a italská, v jednom z citátů se objevuje i bosenština. V němčině jde o

³⁷⁴ zdrobněliny pojící se s vesnickým životem zvýrazňují prvky české idyly jako milého, harmonického prostoru (Hrbata, 1999, s. 43)

³⁷⁵ v textu se pak objevuje ještě slovo *brigadýr* patřící pod slang zemědělský (ASCS, 1995, heslo *brigadýr*) a slovo *majzl* patřící pod slang řemeslnický (ASCS, 1995, heslo *majzlík*)

propria i apelativa, italsky jsou zapisována jen propria. Autor daná slova obvykle zapisuje podle výslovnosti, neboť zřejmě neví, jak se správně dle cizího pravopisu zapisují (např. *feldšpátna, bergfíři*).³⁷⁶ Takto dle výslovnosti zapisuje i celé cizojazyčné citáty – to značně ztěžuje čtenáři percepci, neboť v těchto citátech pisatel ani nezachovává dělení slov (např. *vozisten*³⁷⁷).

Autor si opět nesnadnou proniknutelnost těchto slov a citátů uvědomuje a někdy je čtenáři překládá, např. „*Ales campaken – rikcuk jist*“, to je „*všechno sbalit – je ústup*“. Přestože si uvědomuje jejich obtížnou budoucí percepci, tak je nadále používá, což ukazuje na silnou snahu o zachování autentičnosti zažitých událostí. Mnohdy ovšem nelze v podstatě nic jiného než cizojazyčný výraz použít, protože český překlad by byl nedostačující, nevystihující nějakou jedinečnou věc (např. jednotky nebo hodnosti v rakousko-uherské armádě).

S oblastí běžného dorozumívání a mluvenými projevy styl *Knihy paměti* propojují po lexikální stránce (kromě dialektismů³⁷⁸) především **zájmena** a **spojky**. Objevuje se především časté užívání hovorového vztažného zájmena *co*³⁷⁹ (např. *Jeden z těch, co stáli mezi cílem...*); častější výskyt ukazovacího zájmena *ten*³⁸⁰ (např. *ten lesík, ten kotouč, ty konící*); přivlastňovací a osobní zájmena v akuzativu ve tvarech *svojí, naši, jí, ní*³⁸¹; hromadění spojovacích výrazů³⁸² (např. *Jak se na nás vyhrnuli ze Slivotína, tož jak když Žižkovo vojsko.*); uvozování vedlejších vět časových hovorovou spojkou *jak*³⁸³ (např. *Jak jsme na ně vyskočili, už to braly kalup...*).

Běžně dorozumivací charakter díla se projevuje i v rozporu s typickou vlastností uměleckých děl: **nižším indexem opakování slov** (SS, 2008, s. 317). Autor zřejmě příliš velkou péči svému projevu po této stránce nevěnuje, a v textu se mnohdy objevují stejná slova poměrně blízko za sebou. Tento jev je velmi nápadný v celém textu, nejčastěji však autor nijak neobměňuje uvádění nějakých vzpomínek následujících blízko za sebou nebo začátky vět (např. *A když se pořádala... / A když po první světové válce...; Potom se drancovalo nádraží – první vagony s cukrem. Potom zase od topírny se bralo uhlí a pražce.*).

S veřejností a formálností projevu naopak souvisí využití **knižních výrazů**. Ty se objevují zejména v oblasti zájmen a příslovčí, např. zájmena *kdož, všeliký*, zájmenné příslovce *kdež*, příslovce *vůkol, skorem*.

³⁷⁶ cizojazyčná propria zapsaná dle výslovnosti při edičním zpracování opravena

³⁷⁷ patrně německé *Was ist denn?*

³⁷⁸ k mluveným projevům odkazují v tvarosloví samozřejmě i rozsáhle využitá nářeční prvky – o těch už bylo pojednáno v oddílech II. a III.

³⁷⁹ SS, 2008, s. 148

³⁸⁰ SS, 2008, s. 147

³⁸¹ SS, 2008, s. 146

³⁸² SS, 2008, s. 160

³⁸³ PMČ, 2012, s. 448

2.2.5 Jazykové prostředky vyplývající z implicitnosti a explicitnosti

S uměleckou literaturou mají memoárové texty společné užívání některých specifických prostředků poukazujících na implicitní či explicitní charakter díla.

Umělecké dílo vždy počítá s aktivitou čtenáře, některé souvislosti tedy jen naznačuje: směřuje k implicitnosti. Implicitnost může vést k obohacení výrazové stránky díla. To se projevuje hlavně v oblasti slovní zásoby – počítá se s tím, že s určitými lexémy si čtenář spojí nějaké konotace. Na konotacích jsou pak založena obrazná pojmenování: **metafora a metonymie**. (SS, 2008, s. 325)

Tyto prostředky se objevují především v poezii, dá se tedy předpokládat, že v prozaických memoárových dílech bude jejich výskyt spíše omezenější. V *Knize paměti* se však ukazuje, že pokud memoárové dílo obsahuje větší množství úvah, pak i počet obrazných pojmenování může být značný. *Knih paměti* těmito prostředky v úvahách disponuje hojně (ale objevují se i mimo ně, v menším počtu). Jde především o **metafory** (např. *rodná hrouda; bahno, které páchají*), nejčastěji slovesné (*Konečně, kdo může tak dalece za svojí povahu, každý se s ní již narodil – obrousit se dá, ale úplně vyhladit – nikdy ne...; vidíme, že před námi je plno italského vojska – a mašinkvery se pěkně na nás usmívají; Kolik domku, podsedku i gruntu zatopila tehdy tato kořálka.*), ale objevují se i pojmenování na hranici metafory a metonymie (např. *Celý svět stále se třese pod koly té válečné mašinerie...*). Obrazná pojmenování se samozřejmě objevují i v citacích z poezie, ale i v literárních aluzích (např. genitivní metafory: *myslel ... že najde Evropu jako údolí slz, jako poušť bídy a bolesti*). S aktivitou čtenáře se počítá i při užívání **ironie**, s níž autor v textu též zachází (např. *A jak jsme hrdi na něho, na tu jeho zbraň – která snad zítra bude střílet – a zase jen do lidu.*).

Umělecká díla ale zároveň směřují i k upřesňování čtenářských představ, tedy k explicitnosti. Ta stojí po jazykové stránce především na využívání **epitet a přirovnání**. (SS, 2008, s. 326)

Je zřejmé, že prozaická forma memoárů a snaha o přesné a důvěryhodné zprostředkování událostí minulých povede v memoárových dílech k značnějšímu zastoupení prostředků podporujících explicitní charakter textu, než tomu bylo v případě prostředků zdůrazňujících implicitnost.

To se potvrzuje i v *Knize paměti*, v níž jsou epiteta i přirovnání využívána ve velice vysoké míře. **Přirovnání** se objevují opět častěji v úvahách, ale hojně zastoupení mají i mimo tento slohový postup. Nejčastěji autor využívá spojku *jak* (např. *děti seděly jak pěny; Byli jsme už otlučení jak v poli hranečník.*)³⁸⁴ Někdy pisatel přirovnává celou větou, pak se spojky mohou hromadit: nejčastěji se spojuje spojka *jak* a *když* (*Dědina – jak když píchneš do vosího hnízda.; A dnes – jak když vhodíš kámen do vody.*). **Epiteta** se objevují nejčastěji v popisech (např. *Čert měl na hlavě huňatou černou čepici, oblečen do černého dlouhého kožichu, kožešinou navrch.*). Často si jimi autor pomáhá při líčení (např. *jako by se někdo bál rušit tento tak milý, radostný i – smutný předvečer*). Epiteta pisatel využívá při vytváření kontrastu mezi dědinou a **idylickým** životem na ní za starých časů (jim přiřazuje nekonečné množství pozitivních epitet, jako *veselý, radostný, přátelský, spokojený,*

³⁸⁴ o spojení *jak* již pojednáno v kapitole III.5.6.

skromný, prostý, krásný, tichý, milý, pestrý, zajímavý) a dědinou soudobou (té přiřazuje přívlastky negativní, jako *porýpaný, pustý, prázdný*). Mnohdy jsou takové přívlastky v komparativu, aby byl rozdíl ještě více vyzdvížen. V úvahách mají epiteta své místo zejména při vyjadřování autorových postojů (např. *Nechci odsuzovat – jen posuzovat – ale co za vlnu čehosi nepěkného – zvrhlého – zaplavuje snad celý svět.; Ta zpustlá římskokatolická hierarchie, ta by jej nezachovala, a ta naše nabubřelá zpyšnělá šlechta, ta by nám ten náš český jazyk také nezachovala.*).

2.2.6 Specifické prostředky vyplývající z faktografičnosti

Se stylem odborných komunikátů pojí memoárová díla využití faktografických prostředků. Stejně jako je pojmovost a konkrétnost odborného sdělování posilována užíváním konkrétních údajů (SS, 2008, s. 222), tak dokumentární funkci memoárové literatury slouží využívání faktografických dat, jako jsou časové údaje, místní názvy, vlastní jména reálných osob, citace autentických výroků či dialogů, intertextové odkazy (ELŽ, 2004, s. 436).

Zařazování citací z různého dokladového materiálu podtrhuje dokumentárnost memoárového díla. Mnohdy nejde jen o citace, ale i o přímé zařazení kopií různých dokumentů do díla (např. křestní list, vysvědčení, úřední smlouvy, autentické zápisy z jednání apod.). Časté je také využití fotografií. Citace materiálu je vždy zaměřena k podpoře memoáristova vidění událostí a postav, a tak zařazování intertextových odkazů do memoárových děl není nikdy natolik objektivní metodou jako v literatuře odborné. (Válek, 1984, s. 77, 100)

Dokumentární charakter *Knihy paměti* je podtrhován konkrétními údaji i intertextovými odkazy.

V díle se vyskytují konkrétní údaje všeho druhu, tedy co nejpřesnější **časové údaje** (např. *Narukoval jsem na vojnu za vlády Habsburků, za první světové války, dne 11. května r. 1916. Neměl jsem ještě osmnáct let.*), **místní názvy** (např. *Vodní mlýn u Vaiseru – dříve jmenovaný Čmelský, stojí mezi vesnicí Rudslavicemi a Střebčticemi, katastr Třebětice.*), **jména reálných osob** (např. *Grunt – hospodář Koječský Vojtěch. Manželka záhy zemřela, r. 1947 /rozená Vodíková ze Skaštic/. Jsou tady tři děti, jedna dcera provdaná v Dolních Zahradech za Hrabalu.*). Specifikem je v *Knize paměti* soustavné **přiřazování** reálných osob **k domům**, ve kterých bydleli (např. *Předříkavač býval Bureš Jan /č. 48/ a potom Staněk Jan /č. 15/.*), což souvisí s tématem díla, jímž je především život na vesnici.

Citace autentických výroků a dialogů jsou užívány zhusta. Jak už bylo poznamenáno, vyskytují se v přímé řeči i nepřímé, v uvozovkách i bez nich. Nejběžněji jde o zaznamenání toho, co někdo sdělil autorovi, nebo o citace dialogů autora s někým. Citovány jsou i známé osobnosti (např. prezident).

Blízko k citacím známých osobností mají **citáty literární**, zde už jde o skutečnou intertextovost. Autor cituje z literatury za různými účely. Objevují se dva citáty z poezie (Máchovy, Sládkovy), které podtrhují jednu z nejdůležitějších funkcí textu – vykreslení atmosféry moravské vesnice v první polovině dvacátého století a autorova vztahu k ní. Zařazení těchto citátů v dané funkci odráží spíše estetickou než dokumentární hodnotu

díla. Mnohé literární citáty se objevují v autorových úvahách; zde se objevují citáty klasických autorů nebo jiných známých osobností, které podporují autora stanoviska, a tedy i persvazivní funkci textu (např. *A tak zní slova Šalamounova: Márnost – nad márnost.; L. N. Tolstoj kdesi píše: „Kdyby na světě byli i dvě lidé – i ti se budou práť.“*). Při úvahách nad odbornějšími tématy pisatel využívá i citátů z literatury populárně-naučné či odborné (*I ruský učenec Fesenkov píše v knize o vesmíru vydané r. 1951, že vesmír se rozpína.*). S těmi se autor vždy neshoduje, spíše mu slouží jako podnět k zamyšlení. Citován je i autentický útržek básně, kterou nenapsala známá osobnost, ale člověk, kterého autor znal (*Jedny jeho verše končily vždy slovy ... : „A červ zlý hryže neustále, nepřestává v hryzení“*). Objevuje se i literární aluze, zřejmě na některý ze spisů filozofa Thákura (*...najde Evropu jako údolí slz, jako poušť bídy a bolesti – a zatím – – – děti tančily nad hroby svých otců, padlých v zákopech – ženy trhaly – ba rvaly květiny z hrobů svých padlých mužů a synů a zdobily si s nimi svůj – podle nejnovější módy – vlas – – –*).

Autor v textu ale využívá i **jiných odkazů** – opakovaně odkazuje na nějaké fotografie (*fotočky v archivu; viz fot.*) nebo knihy, ze kterých převzal nějaké údaje³⁸⁵ či odkud je možno se dočíst více údajů (např. *viz i Památky obce Záhlinic*). Také se objevují vnitřní odkazy, na něco, co už autor napsal (např. na předchozí kapitolu: *viz Osud záhlinických gruntů* nebo nějaké prohlášení, tedy cituje sám sebe: *jak již jsem kdesi napsal: „Co je – býti musí.“*).

Dokumenty původce do svého díla nezařazuje. Čtenářově vizualizaci vyprávění a popisů napomáhá vlastnoručně kreslenými obrázky. Některé z těchto obrázků mají velmi věcný charakter (např. obrázky na s. 32: klíč, hmoždíř a kanon; obrázek na s. 74: mapa Doubravice a okolí), některé takové obrázky dokonce vkládá do proudu textu (*Když přišel ku dveřím domu, postavil z latěk udělaný podstavec /asi takový /...*).

B) KRONIKA A KNIHA PAMĚTÍ

V *Knize paměti* má několik kapitol blízko ke kronice, tedy k dějepisovému žánru zachycujícímu v chronologickém sledu historicky zajímavé události (ELŽ, 2004, s. 332).

V několika kapitolách *Knihy paměti* pisatel v chronologickém sledu zaznamenává události, které se odehrály na vesnici, tedy dění v určité lokalitě – tyto kapitoly by se mohly tedy objevit v obecní kronice.³⁸⁶ Téměř čistě kronikářské jsou kapitoly první (bez nadpisu) a *Něco z dějin Hostýna*, v nichž si autor pomáhá i odbornou dějepisnou literaturou – některé popisované události se odehrály dávno před autorovým narozením.

Kapitoly, které mají blízko ke kronice, se vyznačují **chronologickou kompozicí**, velkým množstvím **faktografických údajů** (především časové údaje a jména reálných osob) a **intertextovými odkazy** na literaturu, z níž jsou některé údaje čerpány (např. *Úvodem uvádím několik dat z Památek obce Záhlinic, od Fr. Skopalíka...*).

Dále je pro ně příznačný **objektivní odstup autora** od poskytovaných údajů – ten je však někdy narušován právě tím, že v mnoha takových kapitolách se mísí kronikářství se

³⁸⁵ toto spíš souvisí s kronikářskou částí díla, viz níže

³⁸⁶ takové jsou kapitoly *Pivovár, Škola v Záhlinicích, Kovárny, Obchody, Broďák, Slivotín, Suširna, Domy pokryté dochem, Vodní mlýny v okolí o samotě stojící, Obecní býci v Záhlinicích, Doubravice*

subjektivními vzpomínkami (např. *Do r. asi 1906 prodával tam Melichar Černý. V opilství spadl na rožhavená kamna a uhořel. Byl starší, ale svobodný. Snad ani bližší rodiny neměl. Neboť když zemřel, tak snad si tam bral každý, co chtěl. My kluci nosili jsme si domů všeliké hračky, plechové krabice s cukrlatami, to všechno bylo vyhozené venku na dvoře.*). Autor tedy není takového odstupu vždy schopen.

Pro původce je v kronikářských kapitolách **primární funkce dokumentární**, nikoli estetická (ELŽ, 2004, s. 332). To se odráží i sníženou mírou užívání prostředků, které slouží k estetizaci díla. Základním slohovým postupem je vyprávění a popis (obojí objektivní). Nevyužívá se tedy úvah, s nimiž je spojeno množství estetizujících prvků, jako např. řečnické otázky a odpovědi, široké využití 2. osoby aj. Z důvodu snahy o objektivnost je využita primárně jen 3. osoba. Do textu takových kapitol dále nepronikají expresivní slova ani obrazná pojmenování.

Naopak se ve vyšší míře uplatňují prostředky spojené s věcností komunikátu, jako je užívání krátkých vět a větných ekvivalentů, prostředků sloužících ke kondenzaci, velkého počtu příslovečných určení, široké škály interpunkčních znamének (ovšem bez otazníků a vykřičníků, odkazujících k subjektivnosti) a jak už bylo poznamenáno, prostředků faktografických.

Takové kronikářské kapitoly by se lépe hodily do jiného autorova díla, do *Kroniky*.

C) ZÁVĚR

Knih paměti je specifická po mnoha stránkách. Nejde o dílo profesionálního spisovatele, nedá se tudíž očekávat čistota žánru, stylu ani jazyka³⁸⁷. Naopak, v *Knize paměti* se mísí různé žánry, styly i různorodé jazykové prostředky, které jsou ovlivňovány mnohdy protichůdnými tendencemi, jež dílem prochází.

Co se týče žánru, v díle se prolínají memoáry a kronika, na nižší úrovni paměti s deníkem. Na převládající rovině memoárového žánru pak na dílo působí protichůdná tendence dokumentární a estetická, a tedy styl umělecký, odborný i publicistický, z nichž umělecký a odborný mají velmi rozdílné funkce i prostředky jejich dosažení. Jazykové prostředky jsou pak ovlivněny příslušností k těmto odlišným funkčním stylům, ale i jinými protichůdnými tendencemi danými subjektivními stylotvornými faktory: především dílo psané působí často, ale ne stále jako mluvené, což je dáno autorovou nevzdělaností, ale zároveň sečtělostí.

Zajímavým výsledkem analýzy využití jazykových prostředků v *Knize paměti* je fakt, že zde převažuje dokumentárnost nad snahou o estetický účinek. Přestože hranice mezi memoárovými a uměleckými díly bývá narušována nejčastěji, jak už bylo napsáno výše, v *Knize paměti* zdá se autor využívat jazykové prostředky nejvíce za účelem přesného, jasného a relativně úplného zprostředkování faktů. Navíc množství prostředků, které jsou v umělecké literatuře využívány ke stylizaci, se v *Knize paměti* objevují z důvodu mluvenostního rázu autorova psaného projevu. Umělecký ráz díla samozřejmě není

³⁸⁷ ne že by taková samozřejmě byla díla všech spisovatelů, ale očekávatelnost něčeho takového je u nich vyšší

zanedbatelný, stylizace a estetizace díla se projevuje též ve vysoké míře, mnohdy se navíc tyto tendence s těmi dokumentárními či mluvenostními prolínají, nejsou striktně oddělené.

Všechny výše jmenované protichůdné tendence se promítají do díla, které je osobitým projevem svého autora – ten se nestaral o žánrové ani stylové meze, chtěl pouze otisknout do díla existenci svou a všech pro něj důležitých entit, a tak se stalo způsobem, který lidské existenci odpovídá – rozporuplně, ale autenticky.

V. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knížní publikace, časopisy

ADAM, Adolf. *Liturgický rok*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1998.

Akademický slovník cizích slov 1–2. 1. vyd. Praha: Academia, 1995. (ASCS)

BALHAR, Jan a kol. *Český jazykový atlas 5*. 1. vyd. Praha: Academia, 2005. (ČJA 5)

BARTOŠ, František. *Dialektický slovník moravský 1–2*. 1. vyd. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1905–1906.

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.

BERÁNEK, Tomáš a kol. *Index českých exonym: standardizované podoby, varianty*. 1. vyd. Praha: Český úřad zeměměřický a katastrální, 2006.

Buffalo-Bill, lovec buvolů: povídka z amerických prairií. 1. vyd. Telč: Emil Šolc, [mezi 1890 a 1900].

ČECHOVÁ, Marie; KRČMOVÁ, Marie; MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. (SS)

Editor a text: úvod do praktické textologie. 2. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006. (EaT)

FROLEC, Václav; VAŘEKA, Josef; MRUŠKOVIC, Štefan. *Lidová architektura: encyklopedie*. 1. vyd. Praha: SNTL, 1983.

GREGOR, Alois. *Slovník nářečí slavkovsko-bučovického*. 1. vyd. Praha: SPN, 1959.

HRBATA, Zdeněk. *Romantismus a Čechy: témata a symboly v literárních a kulturních souvislostech*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1999.

HUBÁČEK, Jaroslav. *Malý slovník českých slangů*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1988. (MSČS)

Slovník nespisovné češtiny. 2., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 2006. (SNČ)

JUNG, Peter. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2007.

KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; RUSÍNOVÁ, Zdenka (eds.). *Příruční mluvnice češtiny*. 2., opr. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. (PMČ)

KOTT, František Štěpán. *Dodatky k Bartošovu Dialektickému slovníku moravskému*. 1. vyd. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1910.

LAMPRECHT, Arnošt; MICHÁLKOVÁ, Věra. *České nářeční texty*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976.

Malá československá encyklopedie 1–6. 1. vyd. Praha: Academia, 1984–1987. (MČE 1–6)

MAY, Karl. *Indiánské léto: První díl románu Vinnetou*. Praha: Jan Toužimský, 1930.

MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. (ELŽ)

- Německo-český, česko-německý velký slovník: nejen pro překladatele.* 1. vyd. Brno: Lingea, 2006.
- NOHA, Miloš. *Srbocharvátsko-český, česko-srbocharvátský kapesní slovník.* 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969.
- Pravidla českého pravopisu.* 1. vyd. Praha : Academia, 1993. (PČP)
- PYTLÍK, Radko. *O literatuře faktu.* 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987.
- Slovník spisovné češtiny: pro školu a veřejnost.* 2. vyd. Praha: Academia, 1994. (SSČ)
- REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník.* 1. vyd. Voznice: Leda, 2001.
- SKOPALÍK, František. *Památky obce Záhlinic. I., Část historická.* 1. vyd. Brno: náklad Fr. Skopalíka, 1884.
- Texaský Jack: slavný zápasník s Indiány: časopis pro zábavu a poučení.* Praha: [s. n.], [1917–1924?]
- VÁLEK, Vlastimil. *K specifčnosti memoárové literatury.* 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984.
- VAŠÁK, Pavel aj. *Textologie: teorie a ediční praxe.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993.

Články

- DVOŘÁK, Emil. *Tak říkajíc / takříkajíc*, in *Naše řeč*, r. 62, č. 2, 1979, s. 105–107.
- FILIPEC, Josef. *Synonyma a studium nářeční slovní zásoby*, in *Naše řeč*, r. 36, č. 3–4, 1953, s. 97–109.
- OBERPFALCER, František. *České názvosloví vojenské*, in *Naše řeč*, r. 3, č. 6, 1919, s. 179–181.

Internetové zdroje

- BALHAR, Jan a kol. *Český jazykový atlas 1–4* [online]. 2., elektronické, oprav. a dopl. vyd. Brno: Dialektologické oddělení ÚJČ AV ČR, v. v. i. 2012–2014. Dostupný z WWW: <<http://cja.ujc.cas.cz/cja.html>> (ČJA 1–4)
- Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. Praha: POMO Media Group s.r.o., 2001–2015. Dostupná z WWW: <<http://www.csfd.cz>>.
- Český národní korpus - SYN* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.
- Databazeknih.cz* [online]. Polná: Daniel Fiala, 2008–2015. Dostupné z WWW: <<http://www.databazeknih.cz/>>.
- DVOŘÁK, Roman. *Zkušenosti Made in Siemens v aplikacích firmy Toshulin*, in *MM Průmyslové spektrum* [online]. Praha: MM Publishing s. r. o., 2011, č. 10. Dostupné z WWW: <<http://www.mmspektrum.com/clanek/zkusenosti-made-in-siemens-v-aplikacich-firmy-toshulin-2.html>>.

- Google maps* [online]. Mountain View (Kalifornie): Google, 2015. Dostupné z WWW: <<https://maps.google.cz/maps?hl=cs&tab=wl&q=map&output=classic&dg=brw>>.
- GRUFÍK, Jaroslav. *Slovácko-český slovník* [online]. Milotice: Jaroslav Grufík, 2009. Dostupné z WWW: <<http://slovactina.unas.cz/>>. (SČS)
- Internetová encyklopedie dějin města Brna* [online]. Brno: Muzeum města Brna, 2004– . Dostupná z WWW: <<http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/>>.
- Internetová jazyková příručka* [online]. Praha: Jazyková poradna ÚJČ AV ČR, v. v. i. 2008–2015. Dostupná z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>> (IJP)
- KAZMÍŘ, Silvestr. *Slovník valašského nářečí* [online]. 2. rozš. vyd., Vsetín: Silvestr Kazmír, 2004. Dostupný z WWW: <<http://www.jurkovic.cz/slovník/index.htm>>. (SVN)
- Kurovice: informační stránky obce* [online]. Kurovice: obec Kurovice, 2015. Dostupné z WWW: <<http://www.kurovice.cz>>.
- Ludslavice: oficiální web obce* [online]. Ludslavice: obec Ludslavice, 2015. Dostupné z WWW: <<http://www.ludslavice.cz>>.
- Národní knihovna ČR* [online]. Praha: NK ČR, 2015. Dostupné z WWW: <<http://www.nkp.cz/>>.
- Občanské sdružení PRO PATRIA MORAVIA* [online]. [s. i.] PRO PATRIA MORAVIA, 2014. Dostupné z WWW: <<http://www.propatriamoravia.estranky.cz>>.
- Oficiální stránky města Hulín* [online]. Hulín: město Hulín, 2015. Dostupné z WWW: <<http://www.hulin.cz/>>.
- PLACHÝ, Stanislav. *TSS Hulín – historie a současnost*, in VLAKY.NET [online]. [s. i.] [s. n.], 2009. Dostupné z WWW: <<http://www.vlaky.net/zeleznice/spravy/002897-TSS-Hulin-historie-a-soucasnost/>>.
- Příruční slovník jazyka českého* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i. 2007–2008. Dostupný z WWW: <<http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>>. (PSJČ)
- ŘEMPO VEGA, s. r. o.* [online]. Kroměříž: ŘEMPO VEGA, s. r. o., 2014. Dostupné z WWW: <<http://www.rempo-vega.cz>>.
- Slovník jazyka valašského* [online]. Valašské Meziříčí: Valašské Athény, 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.divadloschod.cz/val.atheny/?id=jazyk&what=A>>. (SJV)
- Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i. 2014– . Dostupný z WWW: <<http://spjms.ujc.cas.cz/>>. (SPJMS)
- Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i. 2011. Dostupný z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/>>. (SSJČ)
- ŠAŠKOVÁ, Jiřina. *Z historie cukrovaru a Kneislovy továrny, pozdější čokoládovny* [online]. Holešov: TYMY – Středisko volného času, p. o., 2008. Dostupné z WWW: <http://www.tymycentrum.cz/vyroci/2008/clanky/07_cukrovar.php>.
- VYKOUPIIL, Libor. *Ecce Homo - Texaský Jack* [online]. Praha: Český rozhlas, 2010. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/brno/upozornujeme/_zprava/ecce-homo-texasky-jack--750090>.

Wikipedia: die freie Enzyklopädie [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation, 2001– . Německá verze. Dostupná z WWW: <<http://de.wikipedia.org>>.

Wikipedia: L'enciclopedia libera [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation, 2001– . Italská verze. Dostupná z WWW: <<http://it.wikipedia.org>>.

Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation, 2001– . Česká verze. Dostupná z WWW: <<http://cs.wikipedia.org>>.

VI. SEZNAM PŘÍLOH

1. xeroxová kopie autorova rukopisu *Knihy paměti*
2. transliterace *Knihy paměti*
3. edičně zpracovaná *Knihy paměti*